„Людзьмі звацца!“
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 1 чэрвеня 1990 г. № 22 (3536) ⊙ Цана 10 кап.

Слухаем сесію...

Фота Я. КОКТЫША.

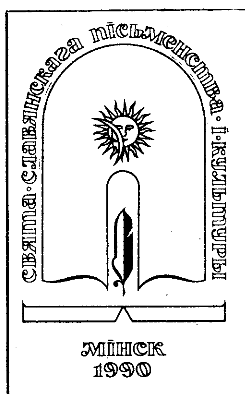

«...ЖЫЦЬ У ДРУЖБЕ НАМ І МІРЫ»

Гэты паэтычны радок з «Веча славянскіх балад» Я. Сіпакова мог бы стаць дэвізам усесаюзнага Свята славянскага пісьменства і культуры, якое праходзіла ў Мінску 24—27 мая. Частку матэрыялаў, прымеркаваных да гэтай значнай падзеі, «ЛіМ» змясціў у мінулым нумары. Сёння прапануем увазе чытачоў своеасаблівую «святочную мазаіку», якую падрыхтавалі нашы карэспандэнты С. Берасцень, П. Васілеўскі, В. Лапцік, А. Марціновіч і У. Крук.

Дэпутацкі клуб «ЛіМа»

ПАРЛАМЕНТ: ЖЫЦЦЁ І ПРАЦЭДУРА

29 мая, пасля тыднёвага перапынку, прадоўжыла сваю работу сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі. Дэпутаты пачалі артыкул за артыкулам абмяркоўваць часовы парламенцкі рэгламент. Але цалкам засяродзіцца на працэдурных тонкасцях не ўдаецца, — жыццё не стаіць на месцы. Наша з вамі жыццё, якое немагчыма рэгламентаваць ці прадвызначыць парадкам дня.

Што сёння так ці інакш уплывае на дзейнасць нашых парламентарыяў? Палітычны працэс, які разгортваецца на з'ездзе народных дэпутатаў РСФСР, і калізіі, звязаныя з выбраннем Барыса Ельцына расійскім лідэрам... Узбуджанасць, якая часам пераходзіць у паніку, у сувязі з абнародаванай урадам краіны канцэпцыі «рэгулюемай рыначнай эканомікі» і найбольш зразумелай людзям яе часткай — скачком цэн... Патрабаванні гомельскага забастовачнага камітэта, няўвага да якіх можа 15 чэрвеня выбухнуць забастоўкай...

Хвалюе дэпутатаў і тое, што адбываецца непасрэдна на подступах да Дома ўрада. Гарачы парламенцкі дыспут выклікаў мітынг, які днямі адбыўся на плошчы Леніна. Выказваліся як заклікі да дыялога з маніфестантамі, так і патрабаванні «даць сесіі нармальна працаваць». (Пры самых розных меркаваннях аб мітынгу і з усёй павагай да энергічнага прэм'ер-міністра рэспублікі адзначым, што фраза Вячаслава Кебіча — «Урад не можа працаваць побач з плошчай!» — прагучала, далікатна кажучы, досыць двухсэнсоўна).

Ці — яшчэ трывога. Яе выказаў дэпутат Леанід Радкевіч у сувязі з новай успышкай насілля ў Ерэване, дзе загінула некалькі салдат з Беларусі. Дэпутатам было прапанавана прыняць захады, каб «нашы хлопцы не гінулі, гасячы міжнацыянальныя канфлікты»...

Карацей, не адно толькі працэдурай жыве сесія. Раніцай 31 мая парламенцкі карэспандэнт «ЛіМа» ўзяў некалькі інтэрв'ю ў народных дэпутатаў БССР. Першае пытанне было агульнае для ўсіх:

— ШТО Ў РАБОЦЕ ПЕРШАЙ СЕСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА АСАБІСТА ВАС ЗАДАВОЛІЛА, З ЧЫМ ЗВЯЗВАЕЦЕ СПАДЗЯВАННІ НА БОЛЬШ ПАСПЯХОВУЮ ПАРЛАМЕНЦКУЮ ДЗЕЙНАСЦЬ?

Яўген ГЛУШКЕВІЧ, намеснік начальніка аб'яднання «Віцебскмеліярацыя»:

— Лічу, што нам удалося разбурыць сцяну стагнацыі, якая ўсё яшчэ існуе, — выбраннем на пасаду першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета Станіслава Станіслававіча Шушкевіча. Гэта першы крок.

Мяркую, мы маем магчымасць зрабіць і яшчэ адзін крок у тым жа напрамку. Маю на ўвазе нараджэнне Дэпутацкага клуба. Падыходы, якія выпрацоўвае ініцыятыўная група па яго стварэнні, мяркую, будуць імпанаваць многім. У гэты клуб, спадзяюся, прыйдуць усе дэмакратычна настроеныя дэпутаты, каб аб'яднацца на платформе агульных і найбольш сур'ёзных праблем, якія хвалююць нашых выбаршчыкаў, увесь беларускі народ. Адзначу, што на першае пасяджэнне Дэпутацкага клуба ўчора сабралася каля ста маіх калег.

— Яўген Міхайлавіч, у мінулым вы — камсамольскі і партыйны работнік... Але вашы вострыя выступленні на сесіі не выдаюць у вас, скажам так, «апаратчыка», няхай сабе і былога. Неаднойчы бачыў вас на плошчы Леніна, вы размаўляеце з пікетчыкамі, з удзельнікамі мітынгаў. Значыць, дыялог, на немагчымасць якога скардзяцца некаторыя дэпутаты, магчымы?

— Што ж, можна і на мяне гэтую этыкетку прычапіць — «апаратчык». Вы не першы, хто звяртаецца да мяне з гэтым пытаннем. І звычайна я адказваю, што эвалюцыя маіх поглядаў пачалася даўно, калі ў канцы 70-х — пачатку 80-х я працаваў старшынёй Цэнтральнай рэвізійнай камісіі ЦК ВЛКСМ. Тады я і сутыкнуўся з карупцыяй у кіраўніцтве камсамола і некаторых міністэрстваў і ведамстваў; убачыў, як жахліва ўлада адарвалася ад народа. Мяне гэта ўзрушыла. Тры гады вёў барацьбу, дайшоў да Палітбюро, вінаватыя атрымалі па заслугах, некаторыя былі асуджаны...

Чаму я гэта згадваю? Перакананы, што нам патрэбны карэнныя рэформы, калі мы не хочам зноў і зноў паўтараць адны і тыя ж памылкі. Бо сістэма можа дзейнічаць толькі так, як яна дзейнічае.

Што тычыцца мітынгаў. Лічу грубай палітычнай памылкай патрабаванні некаторых калег «ачысціць плошчу». Не разумею, як можна столькі гадоў выказвацца «ад імя» — народа, партыі, рабочых, сялян — і баяцца сустрэч з гэтым народам. Я пастаянна хаджу «на плошчу», бо адчуваю і магчымасць, і неабходнасць дыялога. Калі, вядома, маеш што сказаць, а не проста імкнешся спадабацца, падыграць узбуджанаму натоўпу.

Пётр КРАЎЧАНКА, сакратар Мінскага гаркома КПБ:

— Вялікай задаволенасці работай сесіі няма. Але ўсё ж такі лічу, што мы перажываем гістарычны перыяд. У нейкім сэнсе вяртаемся да 20-х гадоў, пачынаем працэс нацыянальна - дзяржаўнага будаўніцтва. І мы, дэпутаты, і нашы выбаршчыкі павінны зразумець, што будуецца прынцыпова новы парламент. Беларускі парламент.

Ідзе станаўленне прафесійнага дэпутацкага корпуса. Адсюль і ўсё цяжкасці, з якімі даводзіцца сутыкацца. Не хапае ўсім нам прафесіяналізму. Кепска, што ў Вярхоўным Савеце мала прадстаўнікоў творчай і тэхнічнай інтэлігенцыі, юрыстаў, няма ніводнага палітолага. Лічу таксама, што ў перыяд падрыхтоўкі сесіі не папрацаваў як след і Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР.

— Пётр Кузьміч, у зале пасяджэнняў вы сядзіце побач з Зянонам Пазняком. І, як я заўважыў, не перакінуліся з суседам ніводным словам...

— Сяджу я побач з Зянонам Пазняком, бо побач знаходзяцца нашы выбарчыя акругі. Што тычыцца асабістых адносін паміж людзьмі, то яны, як вы ведаеце, складваюцца гадамі...

Пётр САДОЎСКІ, дацэнт Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя М. Горкага:

— Думаю, што наша праца будзе недарэмная, калі мы прыйдзем да нейкай згоды, збалансуем суадносіны сіл у парламенце з тым, што адбываецца за сценамі парламента.

Лічу, што днямі адбудуцца падзеі, якія нават больш важныя, чым выбары Старшыні Вярхоўнага Савета і яго намеснікаў. Гэта — фарміраванне пастаянных камісій і выбар іх старшынь, як вядома, членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета.

Дык вось, сёння «афіцыйныя колы» ці «апарат» (не хацелася б у негатыўным сэнсе ўжываць гэты тэрмін) прапануюць нам варыянт, з якім нельга пагадзіцца, а на альтэрнатыўныя прапановы зрэагавалі без энтузіязму.

Таму ўчора на пасяджэнні Дэпутацкага клуба з ліку тых дэпутатаў, якіх мы добра ведаем, былі вызначаны кампрамісныя кандыдатуры на пасады старшынь камісій і іх намеснікаў. Цяпер трэба, па ўзору расійскага з'езда, утварыць «камісію згоды», якая б разглядзела прапановы таго ці іншага блока і стабілізавала б становішча ў Вярхоўным Савеце.

Дзеля чаго гэта трэба? Каб не выпусціць з рук сітуацыю ў рэспубліцы, сітуацыю вельмі няпростую. У гэтым кірунку ёсць адзіны нармальны шлях — прадстаўніцтва ўсіх інтарэсаў, пошук згоды.

Калі камісіі ўзначаляць лепшыя людзі, якія валодаюць новым мысленнем, гэта будзе вялікі зрух. А што далей — паглядзім...

— У сваіх выступленнях на сесіі вы часта спасылаліся на лісты, тэлеграмы ад сваіх выбаршчыкаў. Напэўна, за час «канікулярнага тыдня» адбылося нямала сустрэч. Як вашы выбаршчыкі ацэньваюць дзейнасць Вярхоўнага Савета?

— Вельмі станоўча — факт выбрання першага намесніка Старшыні. Абсалютна негатыўна — саму працу сесіі.

У сувязі з гэтым хацеў бы зрабіць такую заяву. Перакананы, што наш парламент, пры ўсёй яго напаўпрафесійнасці, мог бы працаваць намнога лепш, калі б прафесійна вяліся нашы пасяджэнні. Я не кажу пра культуру мовы (гэта іншы аспект), у нас проста няма культуры вядзення пасяджэнняў. Старшыня не валодае паняццямі прычынна-выніковых сувязей, не схільны і не можа эўрыстычна мысліць у нейкіх новаўтвораных сітуацыях.

Дазволю сабе такое параўнанне. Калі чалавек, які мае музычную адукацыю і сам спявае, прыходзіць на канцэрт, дзе спявак фальшывіць, у яго пухнуць галасавыя звязкі. Штосьці падобнае адбываецца і з намі. Разумееце, мы проста хварэем, многія з нас. Часам вельмі цяжка зразумець, што старшыня хоча...

Як вядома, слова «парламент» паходзіць з французскага «parle», гэта, скажам так, «меса, дзе гавораць». Натуральна, пра важныя рэчы. Але, можа, на другім месцы ў працы парламентарыя павінна быць уменне валодаць вось гэтым «гаварэннем».

Мабыць, трэба будзе зрабіць прапанову, каб у нас быў прафесійны старшыня сесіі, спікер, калі хочаце. Гэта немалаважна, бо ўплывае на эфектыўнасць нашай дзейнасці.

Лявон БАРШЧЭЎСКІ, старшы выкладчык Наваполацкага політэхнічнага інстытута:

— Задавальняе тое, што адбываецца нейкае, я б сказаў, ацверазенне часткі калег, якія раней ставіліся прадузята да пэўнай групы дэпутатаў. Прыходзіць усведамленне, што ўсім аднолькава баляць праблемы рэспублікі. І яшчэ адно, самае галоўнае — што кожны з нас прадстаўляе думку групы выбаршчыкаў. Мяркую, наша праца і далей будзе развівацца ў напрамку дасягнення кансенсусу.

— Вас выбралі ў сакратарыят сесіі — рабочага органа, дзейнасць якога выклікала шмат нараканняў. У чым тут справа?

— Справа ў тым, што ў першы тыдзень не было прэзідыума. Часовыя вядучыя не мелі магчымасці адначасова і весці пасяджэнні сесіі, і працаваць з яе матэрыяламі. Былі, вядома, цяжкасці арганізацыйнага парадку, але неўзабаве з дапамогай сакратарыята Вярхоўнага Савета мы асвоіліся. Калі казаць пра прэтэнзіі, дык яны ўзнікаюць не таму, што сакратарыят нечага не падрыхтаваў, а таму, што прэзідыум не ўлічыў.

Асабіста я займаюся поштай, якая паступае на сесію ад выбаршчыкаў.

— Які характар гэтай пошты?

— Цяпер — галоўным чынам просьбы паскорыць нашу працу, каб хутчэй перайсці да пытанняў, разгляду якіх з нецярпеннем чакае ўся Беларусь.

А. ГАНЧАРОЎ.

ЛЮДЗІ НА ПЛОШЧЫ

На мітынгу, які адбыўся 29 мая каля Дома ўрада рэспублікі, пачуў жартаўлівую фразу: ці ёсць у нас кворум? А сапраўды, падумалася, колькі людзей павінна прыйсці на плошчу, каб іх ніхто не асмеліўся назваць кучкай экстрэмістаў: 500? 1000? 10000?

Яшчэ не так даўно, у час сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі мінулага склікання, народных выбраннікаў, якія прынялі ўдзел у падобным жа мітынгу, абвінавацілі ў патуранні страсцям натоўпу, а сяго-таго з народных дэпутатаў СССР спрабавалі нават аштрафаваць. Удзельнікі таго мітынгу добра запомнілі і дубінкі «спецназаўцаў», і службовых сабак у ачапленні плошчы Леніна.

Сёння пра гэта можна было б і не ўспамінаць. Але ж у той дзень, 29 мая, на сесіі новага Вярхоўнага Савета рэспублікі прагучаў да болю знаёмы заклік: ачысціць плошчу! Нібыта размова ішла пра смецце, не пра людзей. Да гонару дэпутатаў, большасць з іх не падтрымала гэтую «канструктыўную» прапанову. Многія адкрыта выказалі абурэнне.

Частка дэпутатаў, нягледзячы на цяжкі, напружаны дзень работы, палічыла сваім абавязкам прыйсці пасля сесіі да людзей, што сабраліся на плошчы, сказаць ім некалькі слоў, паслухаць, што думаюць выбаршчыкі.

На мітынгу, які адкрыў прафесар Ю. Хадыка, у прыватнасці, выступілі першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР С. Шушкевіч, народныя дэпутаты БССР В. Радамысльскі (айцец Віктар), В. Голубеў, В. Малашка, У. Кавалёнак, У. Грыбанаў, У. Станкевіч, Б. Гюнтэр, З. Пазняк.

Гэта былі розныя выступленні. У адных выпадках гучалі кароткія прывітанні да прысутных, у другіх — выказваліся ацэнкі сітуацыі, якая склалася ў Вярхоўным Савеце і ў рэспубліцы наогул, рабіліся заявы. А выступленне, скажам, старшыні сойма БНФ Пазняка вылілася, фактычна, у праграмную палітычную прамову, скіраваную супраць манаполіі Кампартыі на ўладу.

Слова на мітынгу бралі розныя людзі — рабочы, кіраўнік стачачнага камітэта, пенсіянерка, дэпутат гарсавета і хатняя гаспадыня, выкладчык і селянін. І амаль ва ўсіх прамовах чулася слова «кансалідацыя». Можна (і гэта часта бывае) укладваць розны сэнс у гэтае слова, можна нават спекуляваць на ім пры выпадку. Але, думаю, людзі зараз сапраўды адчулі неабходнасць кансалідацыі ўсіх прагрэсіўных, дэмакратычных сіл, незалежна ад іх адценняў. Такую неабходнасць, дарэчы, усім нам паказаў і ход падзей на сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі.

Нехта можа запярэчыць, што апеляцыя да плошчы — не самы канструктыўны шлях кансалідацыі. Але слушнымі, на мой погляд, былі словы, сказаныя на мітынгу айцом Віктарам — пра тое, што плошча заўсёды, ва ўсе часы была стыхійным адказам на праблемы грамадства, барометрам яго палітычнага настрою. Трэба ўмець выслухаць плошчу, умець размаўляць з ёю, гаварыў дэпутат, а інакш з кожным днём на ёй будзе ўсё больш і больш людзей.

...Дождж, які прайшоў у час мітынгу, быў кароткі і настрою людзей не сапсаваў. Наогул майскае надвор'е сёлета было зменлівае, непастаяннае. А што прынясе лета?

Віталь ТАРАС.

ЗАЎВАЖАНА: наш зямляк, народны дэпутат СССР Аляксандр Жураўлёў вельмі рэдка выступае на старонках рэспубліканскага друку, затое актыўны ў маскоўскай перыёдыцы.

Вось чарговае яго выступленне. На гэты раз у сталічнай і ў той жа час міжнароднай газеце «Express» за 3 мая 1990 г., дзе, дарэчы, дэвізам з'яўляюцца радкі «Возьмемся за руки, друзья, чтобы не пропасть поодиночке!» Артыкул называецца «Пойдет ли Белоруссия «литовским путем».

Чарговае выступленне А. Жураўлёва ў пэўнай ступені паўтарае альбо развівае яго ранейшыя. У тэзісах, поглядах аўтара шмат слушнага, але разам з тым ёсць рэчы, якія выклікаюць ці недаўменне, ці нават рашучы пратэст: тое-сёе ён, мякка кажучы, трактуе адвольна, да таго-сяго вельмі істотнага, зноў мякка кажучы, адносіцца калі не з пагардай, то з недаацэнкай і ўрэшце...

Але давайце, як кажуць, з пачатку. А. Жураўлёў справядліва зазначае, што Беларусь як

ЖЫЦЦЁ і творчасць Якуба Коласа непарыўна звязаны з Мінскам. Больш за 30 гадоў носіць імя класіка беларускай літаратуры адна з плошчаў нашага горада, у цэнтры якой — скульптурная кампазіцыя і помнік паэту, побач вуліца, якая носіць яго імя. Здавалася б, памяць спевака зямлі беларускай увекавечана.

Аднак узнікае пытанне: ці стала плошча цэнтрам беларускай культуры, гонарам нашай сталіцы? Многія скажуць: «А як жа! Тут заўсёды шмат моладзі, ёсць дзе адпачыць. Побач рэстаран «На ростанях», інтэр'еры і кухня ў нацыянальным стылі».

А давайце пазнаёмімся з гэтым «працягам беларускага нацыянальнага ансамбля» бліжэй. Высотны жылы будынак другой паловы 60-х гадоў, два ніжнія паверхі — комплекс прадпрыемстваў грамадскага харчавання «На ростанях»: кавярня, кавярня-бар, магазін-кулінарыя. Здавалася б, якія пытанні? Усё як у лепшых гарадах Еўропы — цэнтр горада, на першых паверхах магазінчыкі, кавярні, бары, рэстараны і г. д. Аднак зазірнём у гісторыю стварэння гэтай «кропкі».

У 1979 годзе адбылося ўрачыстае адкрыццё комплексу «На ростанях». Толькі вось жыхары дома радасці не адчулі ні тады, ні тым больш праз 10 гадоў. Усе дзесяць гадоў — гэта барацьба за нармальныя чалавечыя ўмовы пражывання, адпіскі з розных інстанцый:

— НІЛ СЯМЁНАВІЧ, напачатку хацелася б пачуць колькі слоў пра асноўныя задачы гэтага творчага спаборніцтва.

— Конкурс быў аб'яўлены невыпадкова. Гэта было ўзважанае, разумнае рашэнне. Такая падзея, як 500-годдзе з дня нараджэння Францішка Скарыны, бясспрэчна, сама па сабе закранула творчыя інтарэсы многіх літаратараў. Ды не толькі літаратараў ці мастакоў, а таксама нашых навукоўцаў — гісторыкаў, філосафаў. Аднак аб'яўленне конкурсу павінна было паспрыяць таму, каб актывізаваць творчы настрой людзей. Па-першае, постаць Скарыны, яго сучаснікаў і паслядоўнікаў — Буднага, Цяпінскага, іншых гістарычных асоб заслугоўваюць ва ўсіх жанрах мастацкай творчасці і навуцы значна большай увагі, чым ёсць у нас цяпер. А па-другое, аб'яўленнем рэспубліканскага конкурсу як бы хацелася кінуць кліч, што мы ўсе разам у даўгу перад нашай беларускай гісторыяй, перад гістарычнай тэмай.

— Тэрмін у паўтара года для напісання твораў, пагадзіцеся, немалы. Ці паспрыяла гэта колькаснаму складу прэтэндэнтаў на лаўрэацтва?

— На маю думку, у гэтым сэнсе конкурс апраўдаў сябе. Як-ніяк, а нам, членам журы, паступіла дзесятка паўтара рукапісаў. Акрамя таго, некаторыя творы не былі прыняты для разгляду, бо аўтары паспяшаліся надрукаваць іх у перыёдыцы, што па ўмовах конкур-

ХТО СТВАРАЕ ЎМОВЫ?

РЭПЛІКА

адна з рэспублік СССР цяпер крочыць адметным крокам. У тым ліку і ў нацыянальным накірунку, бо, згодна яго меркаванню, нацыянальны рух у нас не такі паскораны, шырокі, як у іншых рэспубліках. У сувязі з гэтым аўтар робіць катэгарычную выснову, што «Белорусский народный фронт допустил ошибку, построив свое движение по типу «Саюдиса», сделав ставку на национальный аспект», адпаведна, як лічыць ён, у цяперашніх умовах на выбарах не дабіўся перамогі, бо ў Беларусі ў адрозненні ад той жа Прыбалтыкі, «национальные лозунги не воспринимаются».

Далей А. Жураўлёў па-свойму тлумачыць прычыны абмежаванай нацыянальнай свядомасці беларусаў, іхняй добраахвотнай русіфікацыі (спрадвечны сорам за свой «деревенский язык», удзячнасць Расіі за дапамогу пасля другой сусветнай вайны, росквіт ва ўмовах рэспублікі адміністрацыйнай сістэмы, што парадзіла абывацельскую псіхалогію). Безумоўна, усё гэта мела і мае месца, але тыя прычыны ўсё ж значна даўнейшыя і глыбейшыя. Думаем, А. Жураўлёву яны таксама вядомыя.

«Конечно, из застоя выходить надо, с этим никто не спорит. Как? — піша ён. — Возрождение на классовом чувстве — это уже доказано — невозможно. Неприемлем для Белоруссии и путь возрождения на национальной, религиозной почве».

Цікава: які ж іншы, самы верны і дасканалы шлях?

Вось: «Единственный оптимальный выход, который я вижу: Белоруссия должна возродиться на основе общечеловеческих ценностей».

Што ж, сапраўды, цікава гэта — агульначалавечыя каштоўнасці. Але пачакайце, што гэта за вартасці без «национальной и религиозной почвы»?! Выбачайце, ці не звычайны, добра вядомы нам касмапалітызм у новай упакоўцы? Ці не далейшы шлях на далейшую дэнацыяналізацыю? Праўда, аўтар шырока не тлумачыць сваю канцэпцыю, падкрэслівае толькі, што іменна па такой схеме цяпер ідуць Масква і Ленінград, а па-другое, маўляў, беларускі народ заўсёды меў цягу да адукаванасці, інтэлігентнасці і агульначалавечых каштоўнасцей, і, па-трэцяе, «очень важно сейчас не упустить эту возможность, этот момент».

Усё зразумелі? З усім згодныя? Асабіста я — не зусім. Тым больш, што далей А. Жураўлёў ужо кагосьці перасцерагае: «Если же мы промедлим, не исключено, что разовьется крепкое националистическое движение». І яшчэ далей аўтар страшыць бядой у тым выпадку, калі Беларусь адыдзе ад СССР.

Дазволена запытаць: хто гэта «мы»? Што значыць — «если промедлим»? Як гэта так: нацыянальны рух слабы, непапулярны ў народзе і раптам — «крепкое националистическое движение»?

Бясспрэчна, Беларускаму народнаму фронту лепш вядома, па якіх узорах ён ладзіць сваю работу. Але пра іншае можам меркаваць і мы, усе астатнія: не такое ўжо забітае, кволае і абясцэненае ў нашага народа нацыянальнае пачуццё. Можа, якраз дзякуючы яму пэўнай свядомай сіле нашага грамадства, у тым ліку і народнаму фронту, удалося змусіць павярнуцца тварам да чарнобыльскай бяды, прыняць жыццёва неабходны Закон «Аб мовах Беларускай ССР», правесці многіх дэмакратычных кандыдатаў у народныя дэпутаты Беларускай ССР. Але гэта зусім не значыць, што нацыянальнае пачуццё абавязкова разаўецца ў такую пачварную форму, як нацыяналізм, настроіць усіх на разрыў з суседзямі. Не, нацыянальная свядомасць зможа якраз саслужыць добрую службу.

І ўсё ж які далейшы шлях?

«Можно сказать со всей определенностью: Белоруссия не будет бежать впереди России,— заключае А. Жураўлёў.— Самостоятельно сейчас мы не сделаем ни шагу — сил нет. Поэтому для нашей республики демократическое движение, которое развивается в России,— это наше будущее. Это необходимое и достаточное условие для демократизации Белоруссии».

Безумоўна, шаноўны эканаміст і палітык мае права на сваю думку, але і мы маем гэткае ж права аспрэчваць некаторыя яго меркаванні. Тым больш, што «необходимые» ўмовы для развіцця перабудовачных працэсаў нам сёння не толькі імпартуюцца з Масквы ці Ленінграда. Іх ствараюць і грамадска-палітычныя сілы рэспублікі. Урэшце, стварае сам народ.

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

...І КУХНЯ Ў НАЦЫЯНАЛЬНЫМ СТЫЛІ

Ліст у рэдакцыю

«Ваша скарга ўважліва разгледжана... Будзе праведзена тэхнічная мадэрнізацыя... Кіраўніцтва кавярні, трэста сталовых папярэджана... Дадзенае пытанне ўзята пад строгі кантроль...» Самі разумееце, такімі адказамі плыні фекальных водаў у падвалах жылога дома не перакрыеш, смурод, што распаўсюджваецца да восьмага паверха, не развееш; шум вытворчых цэхаў, халадзільных установак, тэхналагічнага абсталявання, кампрэсараў, п'яныя бойкі, разгулы пад аркестр не заглушыш.

Праўда, у апошні час начальнік упраўлення грамадскага харчавання тав. Н. П. Нарэйка пачаў прапаноўваць новыя метады «барацьбы з усімі агіднасцямі» — гэта дастаўка абедаў на дом з 10-працэнтнай скідкай і новыя кватэры жыхарам. Па ўсёй бачнасці, Мінгарвыканком мае спецыяльны фонд для «асабліва няззручнай» катэгорыі тых, хто скардзіцца.

Усё магчыма да таго часу, пакуль у нас існуе «закон» аб рашэнні пытанняў у рабочым парадку (у абыход законаў, зацверджаных Савецкай уладай). Толькі гэты «закон» і дазволіў грамадскаму харчаванню без адпаведнага на тое рашэння Мінгарвыканкома атрымаць амаль у 10 разоў больш плошчы, чым дапускаецца будаўнічымі і санітарнымі нормамі для размяшчэння ў жылых будынках прадпрыемстваў грамадскага харчавання.

Толькі гэты «закон» дазволіў інстытуту «Белгіпрагандаль» у 1975 годзе без узгаднення з санслужбамі горада стварыць праект на размяшчэнне ў доме трох аб'ектаў грамадскага харчавання замест аднаго, як таго патрабуюць агульнасаюзныя нарматывы. (У рабочым парадку ў жылым доме размясцілі грамадскае харчаванне з агульнай колькасцю пасадачных месцаў 300 замест належных 50). Гэты ж «рабочы парадак» дазволіў стварыць у доме базавы склад для шэрагу прадпрыемстваў грамадскага харчавання горада. Па агульнасаюзных будаўнічых і санітарных нормах не павінна быць пагрузачна-разгрузачных пляцовак з боку двара жылога дома, дзе размяшчаюцца ўваходы ў кватэры. Нельга! А «рабочы парадак» для чаго? Усё можна, і, галоўнае, вінаватага нават пракуратура горада не можа знайсці з 18 кастрычніка мінулага года.

У маі мінулага года санэпідслужбамі г. Мінска была праведзена комплексная праверка аб'ектаў грамадскага харчавання «На ростанях», якая пацвердзіла абгрунтаванасць шматгадовых заяў жыхароў дома на нездавальняючыя ўмовы пражывання па віне грамадскага харчавання. Тады ж пастановай гарадской СЭС упраўленню грамадскага харчавання прадпісвалася выправіць адзначаныя недахопы. Да ўказанага тэрміну грамадскім харчаваннем абсалютна нічога не было зроблена, і 17 кастрычніка мінулага года гарСЭС былі апячатаны магазін-кулінарыя, кавярня-бар і другі паверх кавярні «На ростанях». Тым не менш ужо на наступны дзень кавярня зноў пачала функцыянаваць у поўным аб'ёме. 30 студзеня г. г. санэпідэмслужба зноў апячатала кавярню. Аднак 13 лютага першы паверх кавярні зноў пачаў працаваць. Пры гэтым складскія памяшканні комплексу «На ростанях» не спынялі сваю дзейнасць ні на адзін дзень.

Кіраўніцтва трэста сталовых Савецкага раёна, комплексу «На ростанях» у асобе тт. Е. П. Вышынскай і А. І. Радзіеўскага тлумачаць факт зрыву пломбы дзяржсаннагляду і ў тым, і ў другім выпадку тым, што пломбы былі сарваны... ветрам, а наведвальнікі ўжо стаялі ля ўвахода. Таму, маўляў, нічога не заставалася рабіць, як пачаць працаваць.

Кіраўніцтва Мінгарвыканкома і ўпраўлення грамадскага харчавання (тт. Я. І. Засадыч, Н. П. Нарэйка) лічаць нездавальняльнай раскошай захаванне агульнасаюзных нарматываў. Як тлумачыць Яўген Іванавіч Засадыч, санітарныя і будаўнічыя нормы пішуцца для будучага. А на адным з прыёмаў у Савеце Міністраў БССР нам. заг. аддзела гандлю і паслуг насельніцтву тав. І. Н. Лабанок заявіў, што ўзгадненне будаўнічых і санітарных нарматываў праводзіцца ў рабочым парадку і што такія ўзгадненні неабавязкова дакументальна афармляць.

Работнікі грамадскага харчавання пастаянна гавораць аб працэнце забяспечанасцю пасадачнымі месцамі. А чаму менавіта цяпер, у такі складаны перыяд часу, маўчым аб працэнце забяспечанасцю культурай? Ці пра культуру мы гаворым толькі ў сувязі з тым, як забяспечыць «залатую» моладзь, рэкецiраў, «напарстачнікаў» рэстаранамі, дзе можна з размахам пабаляваць, павесяліцца і ў спакойнай абстаноўцы вырашыць свае праблемы? Няўжо наша моладзь павінна адпачываць толькі ў кабаках, няўжо і цяпер мы будзем прадаўжаць гадаваць манкуртаў, якія не памятаюць і не ведаюць свайго роду і племені?

Грамадскасць нашага дома з самага пачатку выходзіла з ініцыятывай стварэння на плошчах цяпер існуючай кавярні (рэстарана) «На ростанях» цэнтра нацыянальнай культуры. Тут з поспехам могуць быць размешчаны выставачныя залы музея Якуба Коласа, можа быць створана на базе гэтага музея літаратурная гасцёўня, курсы па вывучэнні беларускай мовы.

Плошча Якуба Коласа можа і павінна быць цэнтрам нацыянальнага гонару, служыць выхаванню падрастаючага пакалення ў духу паважлівага стаўлення да гісторыі свайго народа, яго культуры і традыцый. Аднак мы не можам гаварыць аб духоўным і маральным адраджэнні грамадства да таго часу, пакуль культура будзе падчаркай. Ці ж гэта разумна: музей Якуба Коласа туліцца на плошчы 250 кв. м. у той час, як рэстаран «На ростанях» акупіраваў амаль 3 000 кв. м. Пагадзіцеся, суадносіны не на карысць культуры.

М. КЛЯБАНАВА, З. ЕРМАКОВА, Л. СІМАН, М. МАЛОКІН, А. ГЛУХОЎСКАЯ, А. ГУЗІЕВА, члены савета грамадскасці дома № 22 па вул. Чырвонай, П. НАСАНОЎСКІ, старшыня дамавога савета.

У ЦЭНТРЫ ЎВАГІ — ГІСТОРЫЯ

Падведзены вынікі рэспубліканскага драматургічнага конкурсу, прысвечанага 500-гадоваму юбілею Францішка Скарыны. Са старшынёй журы Нілам ГІЛЕВІЧАМ гутарыць наш карэспандэнт Уладзімір Ягоўдзік.

су рабіць не дазвалялася. Вядома, мы толькі парадаваліся б, каб у журы трапіла яшчэ больш твораў, бо гэта з'явілася б найлепшым сведчаннем таго, што многія нашы літаратары далучыліся душою і сэрцам да постаці Скарыны, натхніліся яго жыццём і дзейнасцю.

— Ніл Сямёнавіч, а цяпер, бадай, пра галоўнае — пра мастацкі ўзровень твораў, што паступілі на разгляд членаў журы конкурсу.

— У конкурсе ўдзельнічалі людзі не толькі розных здольнасцяў і магчымасцяў, але і неаднолькавага вопыту, што ў жанры драматургіі мае асабліва вялікае значэнне. Літаратар, які ўжо шмат разоў меў справу з тэатрам, са сцэнай, безумоўна, адчувае сябе больш упэўнена ў падачы матэрыялу, у рэалізацыі сваіх задум. Некаторыя ж рэчы, прысланыя ў журы, былі напісаны добрай мовай, з глыбокім веданнем гістарычных рэалій, карацей, нават вельмі неблагія ў мастацкіх адносінах, але кідалася ў вочы іх слабое адчуванне сцэны, няведанне яе спецыфікі. Прыемна, што ў конкурсе бралі ўдзел некаторыя вопытныя нашы драматургі, напрыклад, Алесь Петрашкевіч. З маладзейшых я тут назваў бы ўжо прызнанага і прынятага ў тэатральным свеце Уладзіміра Бутрамеева. Адначасна актыўна праявілі сябе і маладыя літаратары, якія ўпершыню паспрабавалі свае здольнасці ў нялёгкім жанры драматургіі. На некаторых творах, адзначаных журы, мне хацелася б спыніцца асобна. Напрыклад, драма А. Петрашкевіча «Прарок для Айчыны». Бясспрэчна, яна напісана цікава і прафесійна ў поўным сэнсе гэтага слова. Сам драматызм сітуацыі ў п'есе сведчыць пра вопыт драматурга, канфлікты, створаныя ім, напружаныя, сцэнічныя. Адна з цэнтральных постацяў драмы — постаць караля Жыгімонта — выпісана глыбока і, галоўнае, неаднамерна. Адчуваецца аўтарскае жаданне прачытаць асобныя старонкі нашай гісторыі, біяграфіі вядомых гістарычных дзеячаў па-новаму, з пазіцый сваёй уласнай канцэпцыі. Моцнае ўражанне пакінула на мяне, зрэшты, і на другіх членаў журы, п'еса Уладзіміра Бутрамеева пра Казіміра Лышчынскага. Яна так і называецца — «Казімір Лышчынскі». У цэнтры аўтарскай увагі наш выдатны мысліцель, вучоны, змагар супраць абскурантызму, палымяны патрыёт бацькаўшчыны, які паплаціўся за свае погляды жыццём, але не стаў на калені. Твор вылучаецца праніклівасцю ў далёкія гістарычныя пласты, у трагічную постаць галоўнага героя і, апрача ўсяго іншага, зроблены сцэнічна. Вопыт Бутрамеева-драматурга тут відавочна сказаўся. Вельмі блізкай і зразумелай мне аказалася адна з вядучых ідэй п'есы — песня хвалы і славы народу, які нарадзіў такога выдатнага чалавека. Усе члены журы адзначылі таксама п'есу зусім маладога драматурга Ірыны Масляніцынай «Крыж Ефрасінні Полацкай». Аўтарка пайшла яшчэ далей углыб гісторыі і, трэба сказаць, пачувае сябе там даволі ўпэўнена. Рэч гэтая трымаецца на вобразе самой Ефрасінні, але пададзены ён у арыгінальнай інтэрпрэтацыі. Пад пяром аўтаркі славутая асветніца атрымалася жывым чалавекам, шчырай спачувальніцай жанчыне-маці, жанчыне-каханай, яна далёка не аскетычная, адарваная ад свецкага жыцця, ад свету, ад людзей асоба. Такая інтэрпрэтацыя, несумненна, спраўядлівая, бо людзі, падобныя Ефрасінні, жылі не толькі ў абстрактным свеце, яны пранізліва адчувалі сутнасць свецкіх, чалавечых страсцей. Разам з тым пры чытанні п'есы І. Масляніцынай часам кідаецца ў вочы моўная ненатуральнасць, скаванасць у маналогах і дыялогах. Маладая пісьменніца пакуль няўпэўнена адчувае сябе ў беларускамоўнай стыхіі, яна, мабыць, піша па-руску і прапанавала на конкурс аўтапераклад. І яшчэ на двух творах мне хацелася б спыніцца асобна. Першы з іх — «Драма Скарыны» Міколы Арочкі. Літаратар вопытны, вядомы, і я не пакрыўлю душою, калі скажу, што рэч ён напісаў і сур'ёзную, і глыбокую, і канцэптуальную. Гэта мне асабліва хацелася б падкрэсліць. Твор атрымаўся цалкам у духу нашага новага эстэтычнага і гістарычнага мыслення, новых поглядаў на нашу мінуўшчыну. Аднак усе члены журы са шкадаваннем гаварылі, што перад намі — рэч для чытання, якая трымаецца на маналогах і дыялогах без сцэнічнага дзеяння. А другі твор, што прыцягнуў увагу журы, — гэта п'еса-паэма Валянціны Коклавай «Вяртанне Францішка Скарыны». Можа, нават лепш яе было б назваць лібрэта для музычнай драмы ці оперы. Падобныя жанры вельмі і вельмі патрэбныя. На маю думку, рэч Аколавай вызначаецца паэтычнай свежасцю, павінна зацікавіць кампазітараў.

— На заканчэнне назавіце вынікі конкурсу. І ці ёсць шанцы ўбачыць лепшыя п'есы на тэатральных падмостках?

— Фактычна вынікі я ўжо назваў. Скажу шчыра: члены журы спадзяваліся прысудзіць камусьці з прэтэндэнтаў першую прэмію. Аднак уважліва пазнаёміўшыся з іх творамі, прыйшлі да вываду, што цяжка вылучыць п'есу, якая б па сваіх мастацкіх якасцях надта вылучалася на фоне астатніх. Таму першую прэмію вырашылі не прысуджаць. Другой прэміяй адзначана п'еса У. Бутрамеева «Казімір Лышчынскі». Трэція прэміі атрымалі п'есы А. Петрашкевіча «Прарок для Айчыны» і І. Масляніцынай «Крыж Ефрасінні Полацкай». Два творы журы адзначыла заахвочвальнымі прэміямі — «Драму Скарыны» М. Арочкі і «Вяртанне Францішка Скарыны» В. Аколавай. Вось такія вынікі, прычым рашэнне прынята аднагалосна. А што датычыць апошняга вашага пытання, то магу сказаць наступнае. П'есы У. Бутрамеева, А. Петрашкевіча, І. Масляніцынай варты самай пільнай рэжысёрскай увагі, яны не проста матэрыял ці аснова для будучых спектакляў, а, як мне думаецца, з'яўляюцца набыткам нашай драматургіі. Вядома, там ёсць над чым папрацаваць і рэжысёру, бо няма мяжы мастацкай дасканаласці. Па некаторых жа рэчах, дасланых на конкурс, могуць быць пастаўлены змястоўныя радыё- і тэлеспектаклі, у першую чаргу я тут маю на ўвазе «Драму Скарыны» М. Арочкі, а п'еса У. Халіпа «Год чумы», на думку членаў журы, будучы сур'ёзны кінасцэнарый. На заканчэнне хачу сказаць, што рэспубліканскі конкурс, прысвечаны Францішку Скарыне, ажывіў цікавасць майстроў слова да гістарычнай тэмы. І ўжо гэта выдатна.

З пошты «ЛіМа»

• БЯДА Ў НАС АГУЛЬНАЯ
• ВОСЬ ДЫК АГІТАЦЫЯ!
• ДЗЕ ТАЯ ВУЛІЦА?

□

Да вас звяртаюцца жыхары Віцебска — бацькі дзяцей хворых на вострыя лейкоз. Напісаць гэты ліст прымусіла нас агульная бяда. Справа ў тым, што Мінскаму гематалагічнаму цэнтру зараз аказана дапамога. Гэта радуе і абнадзейвае. Але на нашых дзяцей ніхто не звяртае ўвагі. А колькасць хворых тым часам расце. Калі тры гады назад у адпаведным аддзяленні Віцебскай абласной дзіцячай клінічнай бальніцы быў адзін чалавек, то цяпер 20, плюс столькі ж памерла.

Урач Святлана Рыгораўна Герасімчук з любоўю і клопатам ставіцца да хворых пацыентаў. Але ў яе няма ніякіх умоў для таго, каб займацца лячэннем дзяцей, проста ратаваць іх ад смерці. Па-першае, няма асобных палат: цяпер дзеці ляжаць па восем чалавек у пакоі, прычым сярод іх — з самымі рознымі дыягназамі, у тым ліку і з вострай рэспіратарнай вірусная інфекцыяй, што вельмі небяспечна.

Вось ужо трэці год абяцаюць выдзеліць спецыяльныя палаты для нашых дзяцей, але воз і цяпер там. Няма лякарстваў, аднаразовых шпрыцоў.

Мы са старонак «ЛіМа» звяртаемся ў Міністэрства аховы здароўя рэспублікі з просьбай аб неадкладнай дапамозе. Тое, што дзеці так цяжка хварэюць, гэта наша гора, бяда, але не віна, бо ў свой час кіраўнікі рэспублікі схавалі ад нас, што ў пэўных рэгіёнах Беларусі небяспечны ўзровень радыяцыі. Некаторыя будучыя мамы перыяд цяжарнасці правялі ў забруджаных раёнах, дзеці нарадзіліся хворымі. Іншыя ж хлопчыкі і дзяўчынкі адпачывалі ў бабуль у Гомельскай і Магілёўскай абласцях. Мы ж не ведалі, што гэта небяспечна.

Н. БОГДАН, А. ЯКУБАВА, Л. ЯФРЭМАВА, Т. ГОЛУБЕВА, Г. ГУДКОВА, усяго 13 подпісаў.

г. Віцебск.

□

Слова «ўра» здавён перайшло ў рускую мову з цюркскай (татарскай). З рускай — у беларускую. А ці ведаюць нашы палітыкі, ідэолагі, што азначае гэтае слова? Баявы кліч «ура-г-у» прыйшоў на нашы землі з часоў нашэсця татара-манголаў, і на цюркскай мове азначае «смерць». А цяпер удумайцеся ў лозунгі: «Ура савецкаму народу!» «Ура КПСС!» «Няхай жыве КПСС! Ура!» «Няхай жыве непарушная дружба! Ура!» і г. д. Дык, можа, час растлумачыць па радыё, ТБ, у прэсе, што «ўра» — гэта «смерць» і выкінуць гэты страшны кліч з рускай, беларускай і ўкраінскай моў. Ёсць жа словы «слава», «няхай жыве» ды іншыя. У чэшскай, сербскай, славацкай, славенскай мовах слова «ўра» няма. Напрыклад, у чэшскай гэты лозунг гучыць «на здар», у польскай «нех жые!».

М. ВАСІЛЬЧАНКА, урач.

г. Мінск.

□

Я з'яўляюся старшынёй першаснай суполкі Таварыства беларускай мовы ў інфармацыйна-вылічальным цэнтры Міністэрства фінансаў БССР. Суполка ўтварылася 27 кастрычніка 1989 г., зараз уваходзіць у Маскоўскую раённую арганізацыю ТБМ.

За час нашай дзейнасці мы заўсёды сустракалі сардэчнасць і спагаду супрацоўнікаў нашай установы, шчырую зацікаўленасць і дапамогу. Але так было толькі да той пары, пакуль мы не пачалі кампанію па зборы складак (уступных і гадавых) сярод сяброў суполкі. Я раптам пачала адчуваць нейкае процідзеянне — тым больш незразумелае, што раней тыя ж людзі ахвяравалі сродкі і на больш рызыкоўныя мерапрыемствы.

Неўзабаве паявілася разгадка гэтай таямніцы...

Аб'ява заклікала на пашыранае пасяджэнне партбюро, на якім планавалася абмеркаваць работу камітэта камсамола, групы народнага кантролю, добраахвотнай народнай дружыны і... — мне адразу і нязнацяы было, што ж гэта значыць, — «товарищеского общества «Суполка»!

Ініцыятарам гэтага пасяджэння быў намеснік сакратара партарганізацыі В. Драгун, які распачаў у калектыве апантаную агітацыю супраць дзейнасці суполкі ТБМ. Маўляў, не трэба здаваць грошы на гэтую арганізацыю, бо гэтыя сродкі пойдуць... на антысацыялістычныя мерапрыемствы (?!).

Не цяжка здагадацца, як такая агітацыя паўплывала на тых, хто яшчэ нядаўна ва ўсім падтрымліваў нас. Кола сяброў ТБМ рэзка звузілася.

Яшчэ больш прыкрыя падрабязнасці выявіліся на самім пасяджэнні. Як высветлілася, тав. Драгун не губляў часу дарма, а збіраў - на мяне сапраўднае дасье: запісваў усё, што, на яго думку, у маёй дзейнасці і словах супярэчыла яго, так бы мовіць, ідэалагічным установкам.

Дасталося не толькі мне асабіста, але і нашай суполцы ТБМ. Аказваецца, мы вялі толькі «рекламную деятельность». Вось так. Высакародная мэта адрадзіць нацыянальную мову, культуру, гістарычную памяць — усяго толькі «рекламная деятельность». Была нават спроба паказаць распаўсюджванне «Нашага слова» як «продажа самиздатовской запрещенной литературы».

Канчатковае рашэнне партбюро прыняло без мяне. Відаць, нехта з прысутных падкарэкціраваў праект пастановы, бо там ужо няма дзікіх абвінавачванняў. Засталося так дакладна: «Обратить внимание зав. отделом Деменчук Т. А. на некорректное отношение и необоснованные претензии к членам других общественных формирований, завязывание взглядов неформальных объединений, что отрицательно сказывается на морально-психологическом климате в коллективе и ведет к его расколу».

Нават пасля адмены 6 артыкула Канстытуцыі, партыйнае бюро, відаць, лічыць, што яно — «напраўляючая і кіруючая сіла», што мае права метадамі ідэалагічнага дыктату прымушаць думаць так, як яно.

Т. ДЗЕМЯНЧУК, старшыня першаснай суполкі ТБМ імя Ф. Скарыны ІВЦ Мінфіна БССР.

□

У рэспубліканскім друку і ў «ЛіМе», у прыватнасці, неадночы паведамлялася аб тым, што з боку Беларусі будуць рабіцца захады перад Мінфінам СССР аб выпуску ў 1990 г. памятнай манеты да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны. Большасць беларускіх нумізматаў гэта пытанне лічаць ужо вырашаным і цяпер з нецярпеннем чакаюць выхаду юбілейнага «скарынаўскага рубля».

Але вось зусім нядаўна ў кнігарнях з'явіўся каталог І. В. Якаўлева «Советские юбилейные и памятные монеты», выдадзены ў Маскве ў выдавецтве «Финансы и статистика» ў 1989 г. У гэтай кнізе прыводзіцца пералік усіх савецкіх юбілейных і памятных манет, а таксама план выпуску манет з 1990 па 2005 г. Паглядзім, якія манеты плануе выпусціць у 1990 годзе Міністэрства фінансаў СССР. На старонцы 25-й каталога чытаем: 1990 год: 150 гадоў з дня нараджэння П. І. Чайкоўскага; 130 год з дня нараджэння А. П. Чэхава; 125 год з дня нараджэння Яніса Райніса; Успенскі сабор. 1479 г. Масква; Пецяргоф. 18—19 ст. Ленінград... Як бачым, у Маскве не плануюць выхад «скарынаўскага рубля»...

А. СЯРОЖКІН.

г. Орша.

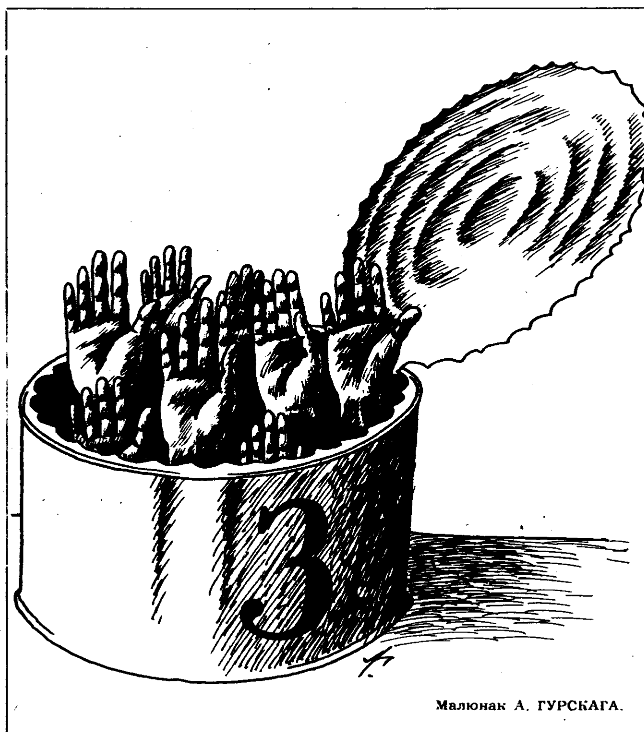

Малюнак А. ГУРСКАГА.

□

У наступным годзе мы будзем святкаваць 100-годдзе з дня нараджэння славутага беларускага паэта Максіма Багдановіча. Думаем, што да гэтай памятнай даты трэба прымеркаваць перайменаванне вуліцы М. Горкага на вуліцу М. Багдановіча, імя якога займае ў свядомасці беларусаў і ў нашай літаратуры адметнае месца. Гэта было б справядліва і спрыяла б адраджэнню беларускай культуры, якое намецілася ў апошнія гады.

На вуліцы, пра якую ідзе гаворка, стаяў дом, дзе нарадзіўся паэт (цяпер дом № 25). На ім вісіць памятная дошка. Побач, ля опернага тэатра, — помнік Багдановічу, у Траецкім прадмесці знаходзіцца яго літаратурны музей.

Сам Максім Горкі, калі б ён зараз жыў, ухваліў бы гэта перайменаванне. Ён ведаў Максіма Багдановіча, уважліва сачыў за развіццём маладой беларускай літаратуры і аказваў ёй дапамогу. Да таго ж, Максім Горкі і Максім Багдановіч былі сваякамі.

Такі крок у адраджэнні гістарычнай справядлівасці ні ў якім разе не супрацьпаставіць аднаго пісьменніка другому, а з'явіцца натуральным, зафіксуе ў памяці месца нараджэння паэта і будзе правільна ўспрынята жыхарамі Мінска.

А. ГУРКОЎ, Ю. СКРЫГАН, А. ДЗЯРНОВІЧ, А. МЯСНІКОВА, М. АПЕЙКА, Г. НАУМОВІЧ, В. ДРЫБА — жыхары вуліцы М. Горкага і суседніх вуліц (усяго 140 подпісаў).

□

Мы, турысты-краязнаўцы з Навагрудка, у час вандроўкі ў Мір размаўлялі з рэстаўратарамі. Няхай сабе павольна, няхай сабе са скрыпам ідзе рэстаўрацыя — усё адно радуецца душа, што адраджаецца помнік дойлідства. Але калі гаворка датыкнулася адраджэння навакольнага парку, высветлілася, што зашуміць гэты парк у значнай сваёй частцы за кошт «пасадачнага матэрыялу» паркаў у Варончы і пасёлку Першамайскі, што паміж Турцом і Ярэмічамі. Аслупянела, пачуўшы такое, бо адразу ўявіла сабе, як наша «асцярожная рука», узброеная экскаватарамі і кранамі, аблюбаваўшы «пасадачны матэрыял», выкарчоўвае яго, знішчаючы яшчэ дзесяць дрэў навокал, зрываючы траву і пакідаючы пачварныя яміны! Што гэта менавіта так будзе выглядаць, сумнення няма. Успомніце, што застаецца каля вашага дома пасля таго, як рамонтнікам спатрэбіцца пракапаць нават невялікую канаву.

Дык, можа, і не патрэбныя гэтыя паркі? Можа, зажывуць «новым жыццём» на другім месцы?

Адзін з іх — у пасёлку Першамайскім — памятаю і люблю з дзяцінства, бо недалёка жылі мае дзяды. Так, ён запушчаны, забруджаны, з кожным годам усё меней былой прыгажосці, але і зараз уражвае, кранае сэрца сумам. Такое ж пачуццё прыходзіць у знявечаным храме. Уражанне ад таго, што маглі калісьці стварыць чалавечыя рукі, і сорам — у што гэта можаператварыцца ад бяспамяцтва нашага.

Спытайце ў мясцовых жыхароў, у жыхароў Варончы, згодны яны, каб іхнія паркі ператварыліся ў «пасадачны матэрыял»?

Ці можна будзе пахваляцца нават самым прыгожым паркам у Міры, ведаючы, што дзеля яго знішчылі два іншыя? А, можа, лепей меціць тры паркі?

Цікава даведацца, хто ж такую разумную галаву мае, у чыіх вынаходлівых мазгах нараджаюцца такія суперрацыянальныя ідэі? Самае сумнае, што іх вельмі лёгка ажыццявіць, сабраўшы некалькі подпісаў пад праектам-дазволам, выкрэсліваючы з нашага жыцця яшчэ кавалачак нашай гісторыі і культуры. А што, адразу двух зайцоў забіваем: танна і хутка атрымліваем вынік рэстаўрацыі і — змяншаецца колькасць аб'ектаў, якія патрабуюць рэстаўрацыі!

Дык давайце пойдзем і далей: не хапае будматэрыялаў на рэстаўрацыю — разбяром менш каштоўныя помнікі і выкарыстаем іх дзеля рэстаўрацыі больш каштоўных. Альбо раскарчуем Батанічны сад і раздзелім «пасадачны матэрыял» паміж дачнікамі. Ужо ўвосень пойдзе ў гору выкананне харчовай праграмы!

Таццяна ЦАРУК, кіраўнік гуртка турыстаў-краязнаўцаў.

г. Навагрудак.

Хто там, пад дубам?

Колькі слоў пра рупліўцаў і ганьбавальнікаў нацыянальнай нівы

НЯДАЎНА на інфармацыйнай дошцы нашай бібліятэкі з'явіўся друкаваны спорным друкарскім шрыфтам і ілюстраваны фотаздымкамі плакат. У вочы так і кідаўся загаловак — «Корни и крона». Чакайце, чакайце, — пранеслася ў галаве, — штосьці такое мы ўжо недзе бачылі. Пазначэнне на плакаце — «по материалам «Политического собеседника» — адкінула апошнія сумненні, а бліжэйшае знаёмства пацвердзіла: у яго аснове — артыкул з аналагічнай назвай, змешчаны ў часопісе «Политический собеседник» (1989, № 12) за подпісам ужо даволі «вядомай» у рэспубліцы журналісткі Т. Бумажковай. (Увогуле, здаецца, што калі вымяраць сталасць нацыі яе жанчынамі, то мы яшчэ немаўлятка, бо ў англічан ёсць Маргарэт Тэтчар, у філіпінцаў — Карасон Акіна, у літоўцаў — Казіміра Прунскене, на Беларусі хто? Таццяна Бумажкова?!) Зразумела, вывесілі плакат «па лініі» партарганізацыі бібліятэкі, і хоць ніякіх выхадных даных не значылася, відавочна, з чыёй вышэйстаячай санкцыі падрыхтавана чарговая «антыэкстрэмісцкая» бомба».

Якія ж «корни и крону» так не ўпадабалі складальнікі плаката? Аб'екты нападак, можна сказаць, традыцыйныя: БНР, БХД, сучасныя нацыянальна-дэмакратычныя аб'яднанні і іх дзеячы; тэрміналогія таксама традыцыйная — «фашистские лакеи», «одиозные личности», «прожжённые бестии», «тайные агенты зарубежных разведок» і ўсё іншае з лексікону 37-га года. Гэтаму ўжо неяк не дзівішся, і гэта страшна. Таму што татальнае стварэнне вобраза ворага вядзе грамадства адно да сацыяльнай прорвы. Бо задурманьванне шавіністычнай дэмагогіяй галоў сярэдніх сацыяльных слаёў насельніцтва, так бы мовіць, «сацыялістычных бюргераў» абарочваецца «ноччу доўгіх нажоў».

Нічога новага не нясе і логіка доказаў. Паўнакроўнае жыццё грамадства ва ўсе часы складаецца з дзейнасці самых розных палітычных і сацыяльна-культурных плыняў, рухаў, партый, аб'яднанняў і асобных індывідаў. І ацэньваць іх гістарычную ролю патрэбна сістэмна, з улікам не толькі негатыўных (ды і разуменне негатыўнага з цягам часу можа змяніцца), як робіць Т. Бумажкова, але і пазітыўных момантаў. Гэта як мазаічнае пано, з якога нельга выкінуць нават маленькі састаўны кавалачак, бо ўспрыманне відарысу адразу сказіцца. Калі ж даследчык дзейнічае наадварот, інакш як ваяўнічае вульгарызатарства такое не завецца.

Ну не прызнае Т. Бумажкова, а таксама І. Навуменка, Р. Платонаў і К° (гл. «Советскую Белоруссию» за 23 сакавіка г. г.) гістарычнай рэальнасці БНР. Што тут зробіш? Напэўна, прарабы ад ідэалогіі лічаць, што дом можа існаваць без падмурка (менавіта так трапна параўнаў пісьменнік А. Федарэнка Савецкую Беларусь і БНР (гл. «ЛіМ» за 16 сакавіка г. г.). Але ў такім разе савецкая новабудоўля набывае даволі-такі непрыглядны выгляд дома-астрога.

НЕХТА ВЯДОМЫ сказаў, што ў гісторыі ўсё паўтараецца, але другі раз — камічна, не на рэальную моц. Здаецца, мае сэнс і адваротная тэза. Так, можа, і не хапіла некалі сіл у беларускага нацыянальнага руху пераўтварыць БНР у моцную нацыянальную дзяржаву. Рабіць з гэтага фарс усё ж не трэба, *бо* гэта — наша Гісторыя, наша Бацькаўшчына, наша Кроў, гэта святая Гісторыя, святая Бацькаўшчына, святая Кроў. Не спела, па выразу Леніна, наша Айчына ўсю сваю гістарычную песню (ПЗТ, т. 30, стар. 90) і ў 20-я гады. Толькі й паспеў Страцім-лебедзь нацыянальнага адраджэння крыху прыўзняцца, разгарнуць крылы, толькі разнёсся над былым Паўночна-Заходнім краем пераможны кліч, як і перарваўся адразу. Упалявалі «гордага, моцнага птаха» вольнасці сталінска-варашылаўскія стралкі. Ды на вялікую радасць засталіся ў беларускай культуры нашчадкі («рьяные агитаторы «Талаки», «манкурты», «поводыри», паводле Т. Бумажковай). Адметнае шчырай любоўю да Бацькаўшчыны і высокай нацыянальнай годнасцю новае пакаленне ўступае ў жыццё. І верыцца — узрасце яно, пасталее, а прыйшоўшыя ў Дом урада новыя народныя дэпутаты — *сапраўдныя* Ратаі і Работнікі, Паэты і Гісторыкі, Гаспадарнікі і Юрысты — абвесцяць незалежнасць Беларусі — спадкаемцы і БНР, і БССР.

Увогуле ідэалагічная каманда падкопвае карані даволі шырока — адным махам сямярых пабівахам. Але найбольш на арэхі дастаецца клерыкальна-нацыянальнай партыі БХД (у 1917—1926 гг. называлася Хрысціянская дэмакратычная злучнасць (ХДЗ), 1926—1936 гг. — Беларуская хрысціянская дэмакратыя (БХД), 1936—1939 гг. — Беларускае народнае аб'яднанне (БНА), якая «пышным цветом цвела» ў Заходняй Беларусі. Такі вузкі інтарэс зразумелы — можна ж, выкарыстаўшы рэтраспекцыю, паскубці «карону», бо дзед лідэра БНФ Зянона Пазняка Ян Пазняк быў адным з кіраўнікоў БХД.

І тут ужо, што ні слова, то нацяжка, што ні факт, то выдраны з кантэксту гістарычных і сацыяльных варункаў. Як заўжды, на першым месцы абвінавачванні ў вітанні «дэмакратычна абранага Гітлера». Вось так — Чэмберлену можна, Даладзье можна, Сталіну можна, а вам, беларусам, аніні, нельга лезці ў вялікую палітыку — некага вітаць, некага крытыкаваць, з кімсьці ісці на злучанасць, з кімсьці рваць яе. Што дазволена Юпітэру, не дазволена быку. Тыповае ігнараванне інтарэсаў малых дзяржаў выразна адлюстроўваюць сумна вядомыя дагаворы 1939 года *паміж* СССР і Германіяй, анексія тэрыторый Прыбалтыкі і Польшчы. Так, звычайна афіцыйныя гісторыкі даводзяць, што СССР прапаноўваў тады ваенную дапамогу Польшчы да самага апошняга моманту. Што б атрымала Польшча ў такім разе? Замест адной, пад Смаленскам, дзесяткі Катыняў, толькі пад Варшавай і Кракавам? А Заходняя ж Беларусь пасля панскай канцэнтрацыйнай Картуз-Бярозы паспела-такі пакаштаваць і калымскіх лагераў. Вывад адсюль адзіны: падзеі даваенных і ваенных часоў на Беларусі патрэбна ацэньваць не адно з пазіцыі карыснасці тых ці іншых крокаў знешняй палітыкі Савецкага ўрада для СССР у цэлым, але і з пазіцыі іх каштоўнасці для Беларусі (Заходняй і Усходняй) і яе народа ў кожным канкрэтным выпадку. Да прыкладу, Брэсцкі і Рыжскі мірныя дагаворы, каштоўныя для Савецкай Расіі, наўрад ці з'яўляліся гэткімі для Беларусі. Добра відаць гэта з выказвання Леніна на адным са сходаў 15 кастрычніка 1920 г.: «...лучше... получить меньшую территорию Белоруссии и иметь возможность меньшее количество белорусских крестьян вырвать из-под гнета буржуазии, чем подвергнуть... новой зимней кампании крестьян России». (ПЗТ, т. 41. С. 363). Тое ж самае *падзел* тэрыторыі Польшчы паміж СССР і Германіяй з боку СССР як міжнароднай юрыдычнай асобы меў агрэсарскі, захопніцкі характар, аднюсна ж Беларусі аб'яднанне дзвюх яе частак у цэлым насіла прагрэсіўны і, як даводзіць вучоны Л. Лыч («ЛіМ» за 20 красавіка г. г.), кансалідацыйны для беларускай нацыі характар, які крыху нават супыніў русіфікатарскія працэсы ў БССР.

Вось Т. Бумажкова мімаходзь сцвярджае, што «под бело-красно-белым флагом» БХД праводзіла ў Заходняй Беларусі «тихое» окатоличивание белорусов, пропаганду сепаратизма, униатства, антирусских настроений, реставрации капитализма». Перакінем масток асацыяцый у тагачасную Савецкую Беларусь і адразу ўзнікае шмат пытанняў. Пад чырвоным флагам з сярпом і молатам ішло не «тихое», а гвалтоўнае вынішчэнне рэлігійна-маральных каштоўнасцей, руйнаваліся храмы царквы і храмы душы святароў і вернікаў усіх веравызнанняў. Дык што лепей? «Пропаганда сепаратизма»... Ну, гэта занадта нават для дагматыкаў-сталіністаў у нацыянальным пытанні. Прынамсі, яны не адмаўляюць права на аўтаномію малалікіх народнасцей, а гаворка ж ідзе пра палову беларускай нацыі. «Униатство»... Любое адгалінаванне веры мае права на жыццё, тым больш такое, у якога больш за 200-гадовыя карані (ізноў — карані). Уніяцтва — не слова для лаянкі, зыходзячы хіба і з таго, што трэба паважаць рэлігійныя пачуцці суайчыннікаў-уніятаў за мяжой. «Антирусские настроения»... Для беларусаў наогул не характэрны шавіністычныя настроі. Такі ўжо выкаваўся на працягу стагоддзяў характар у нашага народа. Сам шмат выцерпеў і іншых прыгнятаць не хоча. У такіх варунках згрупаваць народ на глебе антырускіх лозунгаў — нерэальная задача. Толькі дурні могуць гэтага не разумець. Але кім-кім, ды дурнямі дзеячаў БХД і шаноўныя апаненты не назавуць. Трэба ж, праўда, бачыць розніцу паміж антырускім і антырусіфікатарскімі настроямі. «Реставрация капитализма»... Тут пачынаецца нейкая сафістыка. Навошта яго рэстаўрыраваць, калі ў Польшчы і так быў буржуазны лад? Калі ж маецца на ўвазе БССР (што, аднак, супярэчыць кантэксту), то і тут *можна* доўга спрачацца, што лепей — казарменна - адміністрацыйны сацыялізм ці дэмакратычны капіталізм. Але ў любым выпадку зараз смешна выкарыстоўваць сіндром «рэстаўрацыі капіталізму» як ідэалагічную кувалду.

ЯКОЙ БАЧЫЦЦА аб'ектыўная характарыстыка БХД з рэалій сённяшняга дня? (Пра гісторыю развіцця БХД больш падрабязна гл. у артыкуле З. Пазняка «Ян Пазняк і Беларуская Хрысціянская Дэмакратыя», змешчаным у «Навінах БНФ», 1990, № 1). Менавіта партыі такога тыпу, заснаваныя на цэнтрысцкай палітычнай пазіцыі, моцных нацыянальна-дэмакратычных традыцыях і глыбокай хрысціянскай маральнасці, улічваючы параўнальна невялікую колькасць насельніцтва краіны (што ў нейкай ступені садзейнічае перастрахоўцы народа ад пан-нацыянальных амбіцый), сапраўды маглі б пабудаваць на *Беларусі дэмакратычнае* грамадства з развітой эканомікай (дэмакратычны сацыялізм, скандынаўскі капіталізм ці да т. п.). Думаецца, што зараз патрэбна не ганьбіць, а ўсяляк выкарыстоўваць гістарычны вопыт БХД. Тым больш, што шлях крыху пратаптаны: суседзі з Усходняй Еўропы і Прыбалтыкі адрадзілі раней існаваўшыя сацыяльныя і дзяржаўныя інстытуты, гістарычную і нацыянальную сімволіку і атрыбутыку. А хрысціянскія каталіцкія саюзы і партыі, напрыклад, у ГДР і ЧСФР, занялі ледзь не дамінуючую ролю ў грамадска-палітычным жыцці. Так усталёўваецца гістарычная пераемнасць. Рана ці позна гэтым шляхам, калі хочам «людзьмі звацца», павінны прайсці і мы.

Так, у асобных нацыянальных дзеячаў былі пралікі і памылкі, але, па-першае, нельга аўтаматычна пераносіць іх на ўвесь рух у цэлым — гэта неінтэлігентны «прапагандысцкі» прыём; па-другое, палітычныя перакананні, погляды не з'яўляюцца аднойчы і назаўсёды дадзенымі. Нават класікі марксізму памыляліся, мянялі свае погляды са зменай абставін. І што ж — ізноў дазволена Марксу, Леніну, Гарбачову (прыгадаем хоць бы адносіны апошняга да змянення 6-га артыкула Канстытуцыі СССР, прыватнай уласнасці, федэрацыі і канфедэрацыі паўгода-год таму і сёння) і не дазволена Станкевічу, Пазняку? Дарэчы, ёсць і прыклады іншага плана: Ягор Лігачоў і Яфрэм Сакалоў выказваюць ашаламляльную вернасць «прынцыпам». Але што з іх возьмеш? Гэта ўжо не наша віна, а іх бяда.

Што праўда, то праўда — частка дзеячаў БХД супрацоўнічала з нямецкімі акупантамі пад час другой сусветнай вайны. Калабарацыяністаў звычайна не любяць. Але больш справядліва будзе адрозніваць тых, хто свядома стаў пад сцягі нацыянал-сацыялізму, адчуваючы з ім духоўную еднасць, і тых, хто хоць бы такім чынам хацеў змагацца за лёс нацыі. Некага ж проста ўцягвалі ў кола калабарантаў шляхам правакацый (згадаем тут нашу выдатную паэтку Л. Геніюш). Вымушалі да гэтага і горкія ўспаміны пра сталінскія рэпрэсіі і польскую рэакцыю, якія не абяцалі шчаслівай будучыні. Цалкам можна пагадзіцца з Апостальскім Візітарам а. Аляксандрам Надсанам, які ў вайну быў сябрам Саюза беларускай моладзі (СБМ): «Я належу да пакалецьня тых, што раслі ў гады вялікага ваеннага закалоту, сярод падзей, значэньня якіх мы часта не маглі зразумець. Думаю, што ўжо пара напісаць гісторыю гэтага пакаленьня, а таксама тых людзей, якія не далі нам загінуць духоўна, стараючыся ўзгадаваць і захаваць у нас пачуцьцё людзкой і нацыянальнай годнасьці» («Свабода», 1990, № 1).

Вось дацэнт В. Доктараў спасылаецца («Политический собеседник», 1990, № 4, стар. 37—38) на ліст да гітлераўскіх акупацыйных улад 45 былых сяброў БХД (Станкевіча, Гадлеўскага, Татарыновіча і інш.), у якім яны быццам не па-рыцарску абыходзяцца з Польскім Касцёлам. («Это донос на католических священников-поляков»). Прабачце, але за што яго шанаваць? За *колішні пераслед беларускай мовы* і беларускіх святароў-католікаў, аб'яўленне БХД бальшавіцкай агентурай, забарону ксяндзам і вернікам уступаць у БХД і выпісваць яе газету «Беларуская крыніца»? (А. Сідарэвіч, «Вяртаемся на крэсы?», «ЛіМ» за 13 красавіка г. г.).

Відаць, забыўся таварыш дацэнт, што галоўнымі сродкамі паланізацыі Заходняй Беларусі былі касцёл і школа. Ксяндзоў, якія б спагадалі беларускаму народу, берaглі яго мову, культуру і права на самастойнае існаванне, было няшмат, і тым болей мы павінны быць удзячны кожнаму з іх. Асаблівую павагу выклікае Адам Станкевіч — ксёндз беларускіх перакананняў, па словах Зянона Пазняка, «найсвяцейшы, найразумнейшы чалавек усёй нашай заходне-беларускай гісторыі» («Навіны БНФ», 1990, № 1), на рахунку якога шмат*лікія навуковыя* і *рэлігійна*-асветніцкія працы, што тычацца Беларусі, выдавец дэмакратычнай газеты «Хрысціянская думка», адзін з заснавальнікаў «Беларускага каталіцкага выдавецтва». Доўгі час ён працаваў у Вільні, адкуль быў высланы польскімі ўладамі ў 1938 годзе. Якія ж «нядобрыя справы», як піша чытач у лісце да «Политического собеседника» (1989, № 12, стар. 36), за душой А. Станкевіча? Такім чынам, звернемся да першакрыніц, што саркастычна раіць В. Доктараў. Найбольш яскрава раскрываецца талент А. Станкевіча ў яго сеймавых прамовах ад імя Беларускага пасольскага клуба. Прамовы гэтыя выдатна аргументаваны, насычаны лічбамі і фактамі. Добрае веданне гісторыі роднага краю, шырокае ўжыванне красамоўных народных прыказак і прымавак дазваляе А. Станкевічу хутка адшукаць вострыя адказы на кплівыя рэплікі. Прытым, вызначаючыся аб'ектыўнасцю і рэлігійнай талерантнасцю адносна іншых канфесій, ён — рымска-каталіцкі ксёндз — неаднойчы абараняе ад нападак і ўціску праваслаўную царкву. Звернемся да прамовы ў Сейме 7 лютага 1923 г. (артыкул «Радыкальны беларускі ксёндз у Польскім Сойме» ў «Савецкай Беларусі» за 11 сакавіка 1923 г.). Ксёндз-пасол абураецца: «А чаму наша гімназія мае быць прыватнай? Беларусаў у Польшчы больш, як на 2 мільёны, а Польская дзяржава ня можа ўтрымаць хоць бы адну беларускую гімназію! (Голас: «На крэсах усюды так»). Мы ня з крэсаў, а са сваёй беларускай зямлі. (Брава на лаўках беларусаў і ўкраінцаў. Маршалак звоніць)». Ці возьмем прамову 12.02.1924 г. (часопіс «Крывіч», 1924. № 1, стар. 101—103). А. Станкевіч распавядае пра гісторыю Віленскай Беларускай гімназіі, якая была створана 1 студзеня 1919 года. Гімназія пратрывала часы войнаў і набыла высокі навуковы аўтарытэт. Аднак у 1923-24 навучальным годзе ёй спыняецца грашовая дапамога, выпускнікі пазбаўляюцца права паступлення ў польскія універсітэты. «Матурысты нашы прымушаны прадоўжыць сваю навуку за граніцай: прадусім у Празе Чэскай, або ў Расіі, ці Савецкай Беларусі, — даводзіць «антысаветчык» ксёндз (дзе ж, даражэнькія, тут непавага да СССР? — В. Г.) — І рэч дзіўная: моладзь наша, скончыўшая Віленскую гімназію, навучаецца чэскай мовы і дае сабе раду ў навуцы, а паступаць у польскія вучэльні яна быццам непрыгатаваная!» Няма ў А. Станкевіча і нейкай нацыянальнай абмежаванасці: ён гаворыць, што ўціск дзеецца ўсім народным меншасцям у Польшчы, спасылаючыся на бяспраўна зачыненую Літоўскую Свянцянскую гімназію, ганенні супраць Літоўскага асветнага таварыства «Рытас»...

ЛОГІКА і эмацыянальная пабудова сеймавых прамоў А. Станкевіча, іх на-

(Працяг на стар. 12).

Уладзімір ЛІПСКІ

Дзеці, дзеці, дзе вас падзеці?..

З ДЗЁННІКА

АГОНЬ аблізвае сухія дровы. Трэснула бяроста. Загуло ў печы. Пра што толькі не перадумаеш перад агнём?!.

Са школьных хрэстаматый ведаем: чалавек валодае пяццю пачуццямі — зрокам, слыхам, нюхам, дотыкам, смакам. А мне падабаюцца радкі Аляксандра Купрына: «Родина — как мать... Чувство Родины — оно необъяснимое. Оно — шестое чувство...»

Радзіма! Яна для мяне пачалася з балотнай, лясной вёсачкі Шолкавічы. З матулінай мовы, гаючай, што крынічка, з бацькавых мазалёў. Радзіма пачалася з дуба на агародзе. Непадступны волат для вясковых хлапчукоў. Ніхто не мог узлезці на яго. Сніцца клён пад вокнамі хаты, які штораніцы шоргаў галінай у акно, — будзіў. Помняцца ластаўкі, якія аблюбавалі нашу хату, кот Васька, які поклічна мяўкаў вясною. А калі памерлі мама і бацька, гаспадары яго, не кінуў хату. Згаладалы, памёр і ён тут.

Маё шостае пачуццё пачыналася з лавачкі каля хаты, дзе спявалі і плакалі, цалавалі і спрачаліся. З кветак на лузе, які пачынаўся адразу за паплавамі. З уюноў у сажалцы, якіх вытоптвалі баўтухамі...

Шолкавічы адкрылі свет. Дапамаглі хораша зразумець мінчаніна і масквіча, украінца і літоўца, таджыка і казаха...

Радзіма — шостае пачуццё. А мо па значнасці — першае? Мо таму бачым і чуем, што ёсць Радзіма? Мо таму ёсць да чаго датыкнуцца і адчуць смак, што ёсць Радзіма?

Як Купрын сказаў? Радзіма — як маці. Божа! А калі маці кідае сваё дзіця?.. Калі цураецца яго і не дбае пра здароўе?..

□

Сям'я. У ёй, як у жывой клетцы, — жыццё. У кожнай — сваё. Хто ведае пра яго? Каго цікавіць, каму свярбіць?

Стварылі Дзіцячы фонд. Узвалілі на сябе цяжар грамадскіх клопатаў. І што? Цяпер стукаюся штодня ў бетоннакаменныя чыноўніцкія сцены, каб выбіць кватэру для пенсіянераў, якія выхоўваюць унукаў-сірот; каб жанчына, якая стаіць дзесяць гадоў у чарзе, удачарыла дзяўчынку-сірату; каб шматдзетнай сям'і далі дапамогу на хлеб...

Перад агнём у печы чытаю «Запіскі Самсона Самасуя» Андрэя Мрыя: «Мы павінны спачатку быць здаровымі, а пасля будзем мець права быць разумнымі...»

А вось «Правда» піша, што сярод школьнікаў краіны палова нездаровых. Каго і для чаго вучым?

Сядзіць дачка над падручнікамі. За ўсю зіму не магу выцягнуць на лыжы. Дык што важней: каб ведала, якой была Наташа Ростова, ці каб вырасла без таблетак, каб пазней нарадзіла здаровае дзіцятка?..

Задумана Перабудова. Перабудоўваем незбудаванае. Калі ж чаму-небудзь навучымся?.. Надзея — на аптымізм. На ім трымаемся. Пакуль што...

«Семья» надрукавала мой артыкул «Зварот да савецкіх бюракратаў». Хачу прапанаваць Дзіцячаму фонду Кнігу Гневу. Вой-вой, колькі «герояў» просяцца туды...

□

Ёсць на Палессі старажытны звычай: не крыўдзіць і не засмучаць дзяцей. А ў нас?

Часопіс «Москва» паведамляе: у Расіі ў першай палове дваццатага стагоддзя загінула семдзесят мільёнаў чалавек. І ўсе, трэба лічыць, не сваёй смерцю. Дзве сусветныя вайны. «Контра». «Ворагі народа»... Усё гэта было і на маім Палессі.

А цяпер?
Аварыі. Атручванні. Забойствы. Гвалтаванні. Чарнобыль... Мы — заложнікі зла. Яно — у розных вобліках, самае страшнае на Зямлі. Яно ў адзенні Хітруна, Сквапніка, Насмешніка, Зайздросніка, Бюракрата, Абібока, Ляніўца...

□

Газеты паведамляюць пра ленінскую гадавіну.

Ці спраўдзіліся яго задумы? І найперш у адносінах да дзяцей?

Максім Горкі некалі сказаў: «Дети — это завтрашние судьи наши». Яны ўжо пачынаюць судзіць дарослых. А мы ўсё ніяк не зразумеем гэтага. Абзываем іх экстрэмістамі, нефармаламі.

□

Тры падлеткі не начуюць дома. Мацяркі з міліцыяй шукаюць іх. З ног збіліся. Раптам засеклі: у падвале сядзяць. Кінуліся туды. Міліцыянер расчапіў кабуру.

— Хто там?.. Рукі ўгору!.. Выходзь!..

Выходзяць тарзаны. Перапалоханыя.

— Што тут робіце?.. Чаму дома не начуеце?..

— А мы правяраем сябе на смеласць...

— Адгадайце, што гэта: прыгоды з трыма замахамі на жыццё і адным забойствам?

— Здаюся.

— Гэта ж казка — «Калабок».

Другі, меншага росту, з чубком, як у вожыка, дапытваецца:

— А вы свіснуць можаце?
— Магу.
— Дык свісніце...

Мы ў класе. Настаўнік — побач. Што рабіць? Настаўнік перахоплівае мой позірк.

— Калі ўмееце, то — калі ласка.

У дзень нараджэння Леніна пішу пра Падкідыша. Яго знайшлі на чыгуначнай станцыі ў Полацку. Было тады хлопчыку ўсяго тры месяцы, цяпер — шэсць годзікаў. А дзе яго маці? Бацька? Чым займаюцца? Ці рыхтуюцца на сынаў суд?

Яму далі прозвішча — Акцябрскі, бо знайшлі пад калючым кастрычніцкім небам. А мо людзі, якія давалі прозвішча Падкідышу, мелі на ўвазе «октябрь 1917 года», які абяцаў усяму свету, што створана новая краіна, у якой уся ўлада — Народу, у якой усё лепшае — Дзецям?..

□

Аршанскія журботныя матывы.

Заявы ў дом дзіцяці:

«Матэрыяльна не маю магчымасці гадаваць дзіця. Калі хто возьме дзяўчынку ў сям'ю, шукаць не стану».

«Няма бацькоўскіх адчуванняў. Мы не супраць, калі дачку возьмуць у іншую сям'ю».

І сталі Наташа Л. і Каця Б.— безбацькоўкамі. Добрыя мае дзяўчынкі, колькі злыбяды падсцерагае вас у жыцці?!

□

Дзве п'яныя маці.

Адна накрыла рыззём дачушку і душыла. А тая крычала: «Мамачка, я задыхаюся».

Другая зачыніла дзяцей у кватэры, а сама загуляла не на адзін дзень. Дзеці з балкона слабенькімі галаскамі просяць у прахожых:

— Дзядзечка!.. Цёцечка!.. Дайце паесці...

Людзі праходзяць міма. Глухія.

Дзе гэта было? Спытайце ў аршанцаў.

□

Касмічны Сусвет гэткі ж загадкавы, як і сам Чалавек.

Вядома: каля трох тысяч малых планет абарочваюцца вакол Сонца. Іх яшчэ называюць астэроідамі.

Няўжо на іх не жывуць разумныя істоты? А калі жывуць, то няўжо і ў іх столькі бед, як у нас, зямлян?

Узіраюся ў зорнае неба. Там недзе лятаюць планеты Мінск, Беларусь, Хатынь. Яны — за сотні мільёнаў кіламетраў ад нас. Таямнічыя. Заманлівыя. Рай на іх ці пекла?

Хто адмовіць ім у гэтым праве? Ніхто. І ніхто не падкажа, дзе і як яны могуць праверыць сваю смеласць. Няўжо толькі начлегам у цёмным падвале?..

□

У школу завітаў сярдзіты бацька. Пры дзецях пачаў дакараць настаўніцу:

— Чаму прымушаеце майго Славіка мыць клас?.. Ён жа ходзіць на трэніроўкі ў спортклуб...

□

— Чаму твае бацькі не прыйшлі на школьны сход?

— Па тэліку ішла трэцяя серыя «Пятлі»...

Такія тлумачэнні далі амаль усе вучні класа.

Дык ці памочнік педагогіцы тэлевізар?

□

У пятніцу ў Лепельскім поездзе знайшлі гаспадарчую сумку. А ў ёй — дзіцянятка. Халоднае.

Хто забыўся?

Як носяць яго ногі?

На развалінах сем'яў ці можна пабудаваць моцную, цывілізаваную дзяржаву?..

□

Шлях да сэрца дзіцяці — дабрыня.

Дзе ўзяць яе? Дэфіцыт на ўсё. Нават... на мыла.

Герберт Уэлс: «Гісторыя чалавецтва ўсё больш нагадвае спаборніцтва паміж адукацыяй і катастрофай».

□

Вольцы Ю. — восем гадкоў. Паступіла ў Віцебскі дзетдом, калі было 11 месяцаў і 17 дзён. Хадзіць пачала ў год і восем месяцаў. Гаварыць — у два гады. З характарыстыкі: «Рухавая, пяшчотная, сяброўская, крыўдлівая, часта плача».
Сёння спявала частушку:

Ой вы госці дарагія,
Добра, што сабраліся.
Мы станцуем весялуху,
Вельмі пастараемся...

У яе недзе ёсць маці. Ёсць сёстры і браты — Саша, Таня, Павел, Алег, Лена. Калі збяруцца разам?..

□

Даверлівыя дзеці ў школе-інтэрнаце. Ласкавыя. Але палец у рот не кладзі.

Роўненькі, што былінка, хлопчык у сінім касцюмчыку экзаменуе мяне:

Закладваю два пальцы ў рот — свішчу на ўвесь белы свет.
Той дзень у школе-інтэрнаце — на ўсё жыццё.

□

Каля гарадской навагодняй ёлкі ў Мінску міліцыянер затрымаў ахмялелага Зайца. Ім аказаўся пяцікласнік Віця К. Спыталі яго:
— Навошта піў?
— Для смеласці.
Высветлілася: чытаў, якім смелым стаў Заяц, калі выпіў, Воўка нават ганяў.
Дырэктара школы выклікалі ў райана. Будуць дакараць: куды глядзеў, чаму пяцікласнік выпіў?

□

В'етнамская мудрасць:
«Са спадчыны, пакінутай бацькамі сваім дзецям, няма нічога даражэй за «Маральнае дрэва». Каб быць шчаслівым, трэба ўмець любіць і спачуваць».

□

Мы за ўсё і з усім ваюем. За дзяцей. Адукацыю. Культуру. За высокія ўраджаі. З п'янствам і злачынствам. З бюракратамі і чыноўнікамі...

Нішто і ніколі канчаткова не заваявана.

Мантэнь: «Таго, чаго нельга дасягнуць розумам, ніколі не дасягнеш сілай».

□

— Ірына Іванаўна, а мне во Мішка запіску напісаў.
Настаўніца чытае:
— «Ленка, я цябе люблю». Віншую цябе, Лена.
— З чым?
— З запіскай.
— От радасць... Каб ён мне цукерку даў...

□

Настаўнік:
— З чаго складаецца Свет?
Вучань:
— З маленькіх атаманаў.
Можа, ён хацеў сказаць з «атамаў». Але ў любым выпадку вучань быў блізкі да думкі кітайскага мудраца Лао-Цзы:
«Прычына, што ў рэкі і моры ўліваюцца сотні горных патокаў, заключаецца ў тым, што рэкі і моры знаходзяцца ніжэй гор. Пагэтаму яны могуць уладарыць над усімі горнымі патокамі...»

□

У блакноце захаваўся запіс: «Аня Х., сёмы клас. Цяжкая дзяўчынка. Маці не можа з ёй саўладаць. Звязалася з кампаніяй. Курыць. Удзельніца бойек...» Запісаны хатні адрас, нумар школы, тэлефоны.

Знайшоў час. Гатоў сустрэцца з ёй. З яе маці. З дружкамі. Званю. Мне адказваюць:

— Аня загінула...
Божа! Падоўжы суткі! Дай сілы. Паспрыяй, каб паспець увайсці ў кожны дом своечасова...

□

Кажуць, добрая памяць аб продках — выхаванне будучага. Як выхаваць будучае ў падкідыша?

□

Дэмакратыя — узровень культуры, а не загады, дэкрэты, пастановы, рашэнні.
Эканоміка — узровень культуры, а не грошы.
Здароўе дзяцей! Гэта пытанне не медыцынскае, не сацыяльнае, а — палітычнае. Сёння па Канстытуцыі дзяржава не абавязана клапаціцца аб здароўі дзяцей...

□

Тыран Дыянісій падвесіў на конскім воласе цяжкі меч над галавой свайго госця Дамокла...
Сёння ў свеце столькі ядзернай зброі, што можна знішчыць 58 мільярдаў чалавек. У дванаццаць разоў больш, чым жыве людзей на нашай планеце.
На сорак тры чалавекі — салдат.
На тысячу трыццаць чалавек — доктар.
Мы ўсе вісім у космасе на шарыку Зямля.
Людзі! Давайце помніць пра гэта. Перастанем быць злоснымі. Будучае наша залежыць ад раўнавагі мудрасці і сілы.

□

На аўтобусным прыпынку ўбачыў першакласніка. На гумавых ботах фабрыка выціснула змея Гарынавіча. На ранцы — Воўк з мультфільма «Ну, пачакай!» А ў руках першакласніка — пісталет.
Во ўзброены!!!

□

Сход піянерскага атрада ў чацвёртым «А» класе. Абмяркоўваюць паводзіны старшыні савета атрада.
— Штурхаўся на фізкультуры.
— Крычаў абы-што, як гулялі ў футбол.
— Не слухае дзяўчынак...
Старшыня, чырванашчокі таўстунок, стаяў моўчкі, слухаў усё ды раптам заплакаў.
Клас паверыў: болей так сябе паводзіць не будзе.
Хай вучацца дарослыя, як праводзіць сходы.

□

Вучоным, ды не толькі ім, вядома формула Эйнштэйна. Вось яна: $E=MC^2$. E — энергія Сусвету. M — маса. C — хуткасць святла.
Як можна па-іншаму ўявіць гэту формулу?
Падлічана, што матэрыі чалавечага цела — толькі аднаго! — дастаткова, каб, у выпадку яе ператварэння ў энергію, зрушыць ледакол, асвятліць цэлы раён, узарваць горад...
А хто калі падлічваў энергію чалавечага мозгу? Кажуць, там невычэрпная камп'ютэрная крыніца. Як спаўна пакарыстацца ёй?
А хто калі падлічваў энергію чалавечай душы? Ёсць душа багатая, шчодрая, святочная, божая, а ёсць проста — душонка.
І як жа трэба не любіць сваё дзіцё, не адчуваць яго душу, каб неасцярожнымі словамі, рухамі пахістаць яго слабую яшчэ веру ў прыгажосць свету, у дабрыню.

□

Вось якую навуку аб мастацтве выхавання запісаў А. Пушкін у альбом сямігадоваму князю Паўліку Вяземскаму:
Душа моя Павел,
Держись моих правил:
Люби то-то, то-то,
Не делай того-то.
Кажись, это ясно.
Прощай, мой прекрасный.

□

Чытаў дзённік Ключэўскага. Запомнілася: «Жить — значит быть любимым».
Дзеткі і ты, мой унучак Антонік, запомніце: жыць — гэта значыць быць любімым!
Бацькі, падорым нашым дзецям сваю Любоў. У дзень іх нараджэння. У Міжнародны дзень абароны дзяцей. Ува ўсе дні і гады жыцця. Не зробім гэтага, якімі ж яны вырастуць? Ці будуць паважаць нас? І помніць?..

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў БССР

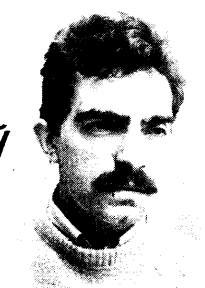

БАДАК Алесь Мікалаевіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1966 годзе ў вёсцы Турні Ляхавіцкага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1990).

Літаратурную працу пачаў у 1979 годзе.

Аўтар кнігі паэзіі «Будзень» (1989).

ВАЙЦЯШОНАК Марыя Антонаўна. Нарысіст, празаік. Нарадзілася ў 1942 годзе ў горадзе Змеягорску Алтайскага краю. Скончыла Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1972). Працуе па дагавору ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Літаратурную працу пачала ў 1959 годзе.

Аўтар кнігі «Сярод блізкіх людзей» (1988), казкі «Арэшак ціхоня» (1988), шматлікіх публікацый у саюзнай і рэспубліканскай перыёдыцы.

ГАЛЬПЯРОВІЧ Навум Якаўлевіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў Полацку. Скончыў Віцебскі педагагічны інстытут імя С. М. Кірава (1979). Працуе карэспандэнтам Рэспубліканскага радыё.

Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе.

Аўтар зборнікаў «Сцяжына» (1983) і «Брама» (1990).

ГРЫШАНОВІЧ Валерый Мікалаевіч. Паэт, публіцыст, сцэнарыст. Нарадзіўся ў 1947 годзе ў г. п. Халопенічы Крупскага раёна. Скончыў Маскоўскі дзяржаўны універсітэт імя М. В. Ламанасава (1973) і Мінскую вышэйшую партыйную школу (1981). Дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе.

Аўтар кнігі паэзіі «Стронций в капле росы» (1990), шэрагу нарысаў, артыкулаў, сцэнарыяў.

КАБРЖЫЦКАЯ Таццяна Вячаславаўна. Перакладчык, літаратуразнаўца, крытык. Нарадзілася ў 1941 годзе ў Кіеве. Скончыла Львоўскі дзяржаўны універсітэт імя І. Франко (1964). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт кафедры рускай савецкай літаратуры Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна.

Літаратурную працу пачала ў 1963 годзе.

Пераклала на ўкраінскую мову аповесці «Аблава», «Мёртвым не баліць», «У тумане» («Туман») В. Быкава, творы іншых беларускіх пісьменнікаў. Разам з В. Рагойшам выдала кнігу «Карані дружбы. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі» (1976), падрыхтавала зборнік С. Палуяна «Лісты ў будучыню» (1986). Аўтар дзесяткаў літаратурна-крытычных артыкулаў, прысвечаных праблемам перакладу і творчых узаемасувязяў.

КАРПЕЧАНКА Васіль Васільевіч. Дзіцячы паэт. Нарадзіўся ў 1925 годзе ў вёсцы Будзішча Чачэрскага раёна. Скончыў Магілёўскі педагагічны інстытут імя Аркадзя Куляшова (1957).

Літаратурную працу пачаў у 1953 годзе.

Аўтар зборнікаў «Сонейка ўзышло» (1961), «Кніга для вучняў» (1978), «Ад вясны да вясны» (1979), «Верасок» (1987).

КАТЛЯРОЎ Ізяслаў Рыгоравіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1938 годзе ў горадзе Чавусы. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1966). Намеснік рэдактара светлагорскай газеты «Агні камунізму».

Літаратурную працу пачаў у 1960 годзе.

Выдаў кнігі «Мой ровесник» (1975), «Конфетное дерево» (1980), «Друзья мои — свидетели мои» (1981), «Здесь, на трепетной земле» (1989).

ЛУК'ЯНАЎ Мікалай Піліпавіч. Празаік. Нарадзіўся ў 1924 годзе ў вёсцы Лешчанка Кіраўскага раёна. У барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі быў цяжка паранены, аслеп.

Літаратурную працу пачаў у 1963 годзе.

У калектыўным зборніку «Дым родных каміноў» (1988) змешчана аповесць «І цемра адступіла».

НАВУМОВІЧ Уладзімір Аляксандравіч. Празаік, літаратуразнаўца, крытык. Нарадзіўся ў 1943 годзе ў вёсцы Болцічы Карэліцкага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1966). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт кафедры беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна.

Літаратурную працу пачаў у 1964 годзе.

Выдаў кнігі «Такое бывае аднойчы» (1982), «Такая работа» (1984), «Проза «Маладняка» (1984). Рэгулярна выступае ў друку з літаратурна-крытычнымі артыкуламі.

РАГУЛЯ Аляксей Уладзіміравіч. Літаратуразнавец, крытык. Нарадзіўся ў 1935 годзе ў вёсцы Сенна Навагрудскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1957). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага.

Літаратурную працу пачаў у 1970 годзе.

Выдаў кнігу «Імгненні» (1990), рэгулярна выступае ў перыядычным друку па надзённых праблемах развіцця беларускай літаратуры.

РУБЛЕЎСКАЯ Людміла Іванаўна. Паэтэса. Нарадзілася ў 1965 годзе ў Мінску. Скончыла Мінскі архітэктурна-будаўнічы тэхнікум (1984), вучылася ў Літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага ў Маскве, працягвае вучобу ў Беларускім дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна.

Літаратурную працу пачала ў 1983 годзе.

Выдала кнігу «Крокі па старых лесвіцах» (1990).

САЛАМАХА (ЗАБАЛОЦКАЯ) Людміла Васільеўна. Паэтэса. Нарадзілася ў 1949 годзе ў горадзе Крычаве. Скончыла Крычаўскае медыцынскае вучылішча (1968), Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1974).

Літаратурную працу пачала ў 1968 годзе.

Аўтар кніг «Сакавік» (1974), «Радаводны васілёк» (1989), «Святло палыну» (1989).

СТЭФАНОВІЧ Пётр Францавіч. Перакладчык. Нарадзіўся ў 1922 годзе ў вёсцы Сёмкаў Гарадок пад Мінскам.

Літаратурную працу пачаў у 1941 годзе.

Пераклаў на польскую мову зборнікі «Еду ў госці да слана» А. Вольскага (1981), «Дзе хто начуе» А. Лойкі (1981), «Паспяшайцеся ў наш звярынец» П. Марціновіча (1981), «Казкі, цудаў поўныя» І. Бурсава (1982) і іншыя, пераклаў на беларускую мову шэраг твораў польскіх пісьменнікаў.

ФЕДАРЭНКА Андрэй Міхайлавіч. Празаік, паэт. Нарадзіўся ў 1964 годзе ў вёсцы Бярозаўка Мазырскага раёна. Вучыцца ў Мінскім інстытуце культуры.

Літаратурную працу пачаў у 1987 годзе.

Аўтар кнігі «Гісторыя хваробы» (1989).

ШАХ Соф'я Мікалаеўна. Паэтэса. Нарадзілася ў 1947 годзе ў вёсцы Лясец Калінкавіцкага раёна. Скончыла Мазырскі педагагічны інстытут імя Н. К. Крупскай (1969) і Мінскі педагагічны інстытут імя А. М. Горкага (1980). Працуе лагапедам школы-інтэрната для дзяцей з затрымкай псіхічнага развіцця ў Светлагорску.

Літаратурную працу пачала ў 1983 годзе.

Адзін з аўтараў калектыўнага зборніка «Лагодны промень раніцы» (1988). Выдала кнігу «І не пакіне спадзяванне» (1989).

ШЫРКО Васіль Аляксандравіч. Публіцыст, празаік, дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў вёсцы Чурылава Уздзенскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1972). Рэдактар аддзела нарыса часопіса «Полымя».

Літаратурную працу пачаў у 1968 годзе.

Аўтар аповесцяў «Зелле ад скрухі» (1985), «Воўчыя грыбы» (1989), выдаў кнігі «Зямлі бацькоўскай прыцягненне» (1985), «Сцяжына да людзей» (1989).

ЯКІМОВІЧ Аляксей Мікалаевіч. Дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1949 годзе ў вёсцы Парэчча Слонімскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна (1972). Настаўнічае на Слонімшчыне.

Літаратурную працу пачаў у 1967 годзе.

Аўтар кніг «Гордзіеў вузел» (1987) і «Эльдарада просіць дапамогі» (1989).

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

«Зорка зорцы голас падае...»

М. Ю. Лермантаў і Аркадзь Куляшоў... Дзве буйныя постаці на ніве рускай і беларускай паэзіі, можна сказаць, тыя тытаны духу, уплыў якіх на мастацкае слова будзе адчувальны ва ўсе часы. Аднак хочацца ставіць іх імёны поруч не толькі па гэтай прычыне. Як слушна заўважае М. Арочка, «паэзіі М. Ю. Лермантава суджана было сыграць вельмі важную, падчас нават вырашальную ролю ў творчым лёсе Аркадзя Куляшова. У сферы творчых сувязяў не так часта здараюцца ўздзеянні такой сілы і плёну, такой працягласці, якія прадвызначаюць шляхі развіцця мастака, становяцца ў пэўныя перыяды яго творчым лёсам».

Менавіта гэтымі радкамі пачынаецца брашура М. Арочкі «Пад высокай зоркай» —яна толькі што пабачыла свет у выдавецтве «Навука і тэхніка». Падзагаловак зборніка дакладна вызначае яго змест — «Паэзія М. Ю. Лермантава ў творчым лёсе Аркадзя Куляшова».

М. Арочка перакананы, што праз «дзівосную лінію «Лермантаў — Куляшоў», якая яднаецца ў жывым літаратурным працэсе з індывідуальнымі лініямі многіх нашых паэтаў, няцяжка разгледзець усю карціну творчай прысутнасці Лермантава ў беларускай паэзіі». Аднак даследчык, гаворачы аб гэтай прысутнасці Майстра, зусім невыпадкова запыніў свой позірк менавіта на А. Куляшове, хоць, пры жаданні, можна было б правесці і іншыя паралелі. Скажам, М. Ю. Лермантаў — Максім Багдановіч, М. Ю. Лермантаў — Янка Купала...

Абгрунтоўваючы свой выбар, М. Арочка адзначае: «...паэзія Куляшова ў даным выпадку заканамерна ставіцца ў цэнтр увагі, таму што ёй выпала прыняць на сябе і споўніць з вялікай карысцю для ўсёй нашай паэтычнай культуры самае арганічнае, самае моцнае яднанне з духам лермантаўскай паэзіі. Калі кранаешся гарачых пунктаў такога яднання, пачынаеш разумець, што перад намі не проста творчыя сувязі ў іх звыклым сённяшнім уяўленні, а менавіта творчы лёс паэта».

Сапраўды, мовячы радкамі цудоўнага перакладу А. Куляшова аднаго з лепшых вершаў М. Ю. Лермантава, «зорка зорцы голас падае». А. Куляшоў, захоплены паэзіяй аўтара «Мцыры», «Дэмана», «Барадзіно» з ранняга, юнацкага ўзросту, адчуўшы, як падкрэслівае М. Арочка, духоўную роднасць з ім, на працягу ўсяго жыцця проста ўжо не мог не знаходзіцца ў свайго роду сілавым полі яго.

У брашуры акрэсліваюцца кожны з перыядаў своеасаблівага набліжэння А. Куляшова да М. Ю. Лермантава: юнацтва, гады вайны (наколькі сугучны пачатак «Сцяга брыгады»: «Як ад роднай галінкі дубовы лісток адарваны» лермантаўскаму «Лістку»: «Дубовый листок оторвался от ветки родимой...»!) і, нарэшце, пасляваенны, ці не самы плённы для ўласнай творчасці нашага паэта і ператвасаблення па-беларуску шэдэўраў паэта рускага.

Праца над перакладамі як бы стымулявала напісанне А. Куляшовым уласных твораў. Часам нават назіралася ўнутраная пераклічка матываў. Асабліва гэта відавочна ў апошнія гады жыцця А. Куляшова. Апошняе падкрэслівае і М. Арочка: «Маналог», «Далёка да акіяна», «Варшаўскі шлях» — усе гэтыя буйныя паэтычныя рэчы наскрозь, да самых асноў, антыкультаўскія, народжаныя пад знакам высокага «блаславення» паэзіі Лермантава. Іх вядучыя матывы, вобразы, нават спецыфіка моцна пераклікаюцца з лермантаўскімі шэдэўрамі, ператворанае жыццё іх уваходзіла ў гэты час у беларускую паэзію дзякуючы Куляшову».

І брашура М. Арочкі «Пад высокай зоркай», і кніжка самога М. Ю. Лермантава — звенні нашага славянскага пабрацімства, еднасці нашых народаў і літаратур.

М. АНДРЭЙЧАНКА.

Ларыса ГЕНІЮШ

«ПРАЎДА — ПОСАХ ПІЛЬГРЫМА...»

З рукапіснай спадчыны

Выдатная беларуская паэтэса Ларыса Геніюш (1910—1983) пры жыцці выдала пяць кніг паэзіі: тры для дарослых — «Ад родных ніў» (Прага, 1942), «Невадам з Нёмана» (Мн., 1967), «На чабары настоена» (Мн., 1982) і дзве для дзяцей: «Казкі для Міхаські» (Мн., 1972), «Добрай раніцы, Алесь» (Мн., 1976). Але гэта далёка не ўсё, што яна напісала. Дзесяткі яе вершаў змяшчаліся на старонках недаступных сучаснаму чытачу замежных выданняў і не ўваходзілі ні ў адну з яе кніг, сотні асталіся ў рукапісах на руках у прыватных асоб ці ў архіве, які захоўваецца ў АН БССР. Ненадрукаваны і дасюль некалькі паэм, вялікая кніга аўтабіяграфічнай прозы, апавяданні, а таксама немалая эпісталярная спадчына...

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» падрыхтавала кнігу выбранай паэзіі Ларысы Геніюш «Белы сон», у якую ўключаны як вядомыя творы з ранейшых кніг, так і зусім невядомыя. З часткай невядомых вершаў мы і хочам пазнаёміць чытачоў штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», які, дарэчы, неаднойчы змяшчаў на сваіх старонках творы паэтэсы як пры яе жыцці, так і пасля смерці.

Барыс САЧАНКА,
Міхась ЧАРНЯЎСКІ.

●

Пад нашым небам чыстым і сінім,
Гдзе вёсны ўзлялеялі душу маю,
Жыву адзінока, жыву, бы ў пустыні,
Вятры мне хаўтурныя песні пяюць.

Паранена сэрца, падбітыя крылы,
А выйду я ноччу—ўспаміны з магіл.
Не плачу, не гнуся вярбою пахілай,
Трымаюся моўчкі астаткамі сіл.

Пытаюся ночы—каму сёння горай,
Каго стрэне лёсу караючы гнеў,
Ці тых, хто рассеяў для людскасці гора,
Ці тых, хто заўсёды маўчаў і цярпеў.

Нельга маўчаць, калі людзі не дрэвы,
Памёршым замоўкнуць,
жывым гаварыць.
Не крочыць зямлёю
ў хістанні няпэўным,
А годна, з дастойнасцю жыць і тварыць!

●

Ні таннасць напеваў чужых, учарашніх,
Што сэрца людскога нам не закранае,
У крыві нашай
бродзіць любоў і бясстрашша
Стагоддзяў суровых пакутнага Краю.

Ні модны напрамак, ні шумныя хвалі
Не змыюць ласкавасці мілай і шчодрай,
Прадзедаў сілу вякі ўзгадавалі,
Таму яна сёння ў крыві нашай гордай!

Удараў варожых і ранаў нязлічных,
Заўсёды за лёс наш народны ў трывозе,
З поту й крыві выціраем аблічча,
Радыя сонцу на родным парозе.

Глумілі нас войнаў ліхія прыбоі.
Народныя скарбы цяглі да адстатку.
Мы зналі:
нам трэба за людскасць устояць,
Дастойная імя пакінуць нашчадкам!

●

Сёння аб сцежках нялёгкай долі
Гутару доўга з пажатым полем.
Вецер чупрыну руні хвалюе,
Нашай размовы ніхто не чуе.

Толькі бяроза часам сагнецца.
У пажоўклым голлі птах страпянецца.
Хмара прыполам сонца прыкрые,
У грудзях мне сэрца мацней заные.

Роднае поле—святасць і дзіва,
У набегі, у войны вечна радзіла.
Ад грознай утомы не спачывала,
З раненых нетраў хлеб нам давала.

Гутарка з рэчкай, гутарка з ветрам,
З плошчай бязмернай, сонцам сагрэтай.
Пасодзіш бульбу, расце ўсё дбайна,
Усё ў сваю пору, усё жыццядайна.

Высахне ў спёку, прымерзне ў сцюжу,
Дожджык упадзе, і ўсё будзе дужаць.
Сарвецца вецер, вербы нахіліць
І мне ад думаў астудзіць скроні.

І нешта сэрцу майму падкажа,
І зерне словаў ў барозны ляжа.
Хоць прыйдзе спёка, мароз лютуе —
Зярняты праўды зямля ўзгадуе!

●

Ляцяць гады, як ластаўкі,
Са шчасцем размінаюцца.
Жаль, што яны зноў радасна
Пад стрэхі не вяртаюцца.

Хай не мінаюць без прыкмет
Жыццёваю абочынай,
Хай застаецца па іх след
Садзеянага, творчага.

Хай найдаўжэйшы іх чарод.
Каб сцежачка не вузкая,
Хай кожны год прыносіць плод
На ніву Беларускую.

Калі часамі забаліць
Нам сэрца неспакойнае,
Не нам, згінаючыся, ныць,
У нас шмат чаго не зроблена.

Не лічым мы сваіх гадоў,
Шляхі нашы паднебныя,
Даць Бацькаўшчыне ўсё гатоў,
Што толькі ёй патрэбнае.

Надзея ў нас, як неба сінь,
У непакананай сталасці,
Чым больш гадоў — тым болей сіл,
Жыццёвай вытрываласці.

Патрапім сцюжаю ісці,
Каўзаць па лёдзе.
Няма стабільнасці ў жыцці,
Як і ў прыродзе.

Знаю мудрую праўду тваю,
Тваіх слухаю толькі законаў,
Быццам птушкі, я сэрцам пяю,
Тваім плодным, квітнеючым гонам.

Я расту, як ячмень, як авёс,
Зерне ў коласе пэўна хаваю,
А ў снягі і ў суровы мароз
Я, здаецца, з табой спачываю.

Усё жывое я сэрцам люблю,
Кожны ведаю твор невялічкі,
Ласку сонейка ў душу лаўлю
І ад бур не хаваю аблічча!

●

Калі бачу лютую няпраўду,
Усю хлусню, што кідаюць на нас,
Я хачу, каб ты быў крыху радам,
Як апора ў самы трудны час.

Каб слаўцом ці хоць сваім маўчаннем,
Думкамі, што йдуць з маімі ў такт,
Адагнаў з чала мне боль адчайны,
Бо сама не спраўлюся ніяк...

Каб у час сяброўскае сустрэчы,
У жыцця цяжкога пералом,
Расказаў аб велічным, аб вечным,
Ад чаго б мне сэрца ажыло.

Не шукаю у жыцці апоры,
Усім сама гатова памагчы,
Гэта ўзлёт мой прыпыніўся з гора,
І таму са мною — памаўчы.

●

Апошні дотык рук на твары чую,
Такіх ласкавых, моцна схвараваных,
Апошні раз мой муж мяне цалуе
З нявыказаным да канца каханнем.

Ізноў мне вочы зацягнула ймглою,
Прыгнечвае жыцця цяжкая ноша,
Развітваецца мілы мой са мною
Пяшчотаю святою і апошняй.

Залегла грозна цішыня у хаце,
Не вымавіць таго, што чуе сэрца,
Хвораму целу з ложа не ўстаці,
Няўмольна смерць суровая крадзецца.

Як воск ад свечкі, памаленьку тае
Малы агеньчык. Ужо амаль не свеціць.
Яна, як злодзей, моўчкі падступае,
Бо ўсё яшчэ смяротнае на свеце...

Ты так жыць яшчэ, мілы, хацеў,
Усё казаў: «Я так жыў з табой мала...»
Ледзь агеньчык жыцця Твайго тлеў,
Але сэрца трывожна кахала.

Так кахаюць плач сына слабы,
Да жыцця што народзіцца з болю,
Так кахаюць агонь барацьбы
За народную светлую долю.

Як калісьці з гадоў маладых
Мы ўздымалі над шэрасцю крыллі,
Мары, думы і боль на дваіх
Мы да старасці разам дзялілі.

У задуме глыбокай стаю,
На пясок слёзы капаюць свежы,
Ты забраў, мілы, душу маю,
Што ж, Табе яна толькі належыць.

●

Крывёй напоўніліся поймы рэк,
Бурліць адчаем слёз людскіх разводдзе.
Гляджу на свет. Я — лагернік, я — зэк,
Засуджаны на мукаў чвэрцьстагоддзя.

Мяне драты, сабакі сцерагуць,
Дзікіх надзораў зграя нада мною,
І лоб штодня мой на прыцэл бяруць,
Навучаныя забіваць канвоі.

Мне ўсё ўзялі, разбурылі сям'ю,
Кіркой прабілі лёс мой чалавечы,
Ланцуг накінулі на шыю салаўю
І між сабою падзялілі рэчы.

Натоўп дзяўчат, жанчын яшчэ жывых,
Йдзем зледзянелай тундры калянай,
Папраз снягі, мароз сціпае дых,
Мароз шукае песні салаўінай.

Канвой яе шукае і надзор,
Я йду пургой, завеяная снегам,
Гляджу ваўком ўсёй дзікасці ў дакор,
Не, маю душу прашманаць ім нельга!

На вуснах песня, мой апошні дых,
Цяплом з-пад сэрца словы саграваю,
Жывая я яшчэ сярод жывых,
У душы маёй і Беларусь жывая!!!

●

Пакуль аж смерць мне не закрые вочы,
Зямля не спыніць мой апошні дых,

На родны падворак пабегла сцяжынка,
Чаму ж апынулася тут я сама,
Гдзе бегала дзіцем,
падрослай дзяўчынкай,
Вядзе сюды сцежка, а хаты няма...

Ніхто не выходзіць, ніхто не вітае,
І родных нігдзе не чутно галасоў,
І быдла, як некалі, не зарыкае,
З каменнай аборы сагналі буслоў.

Адзін толькі вецер. Слёз поўныя жмені
З вачэй непаслужных цякуць і цякуць,
Я сею іх моўчкі ля дрэваў, бы цені,
Мо помстай за крыўды
калісь прарастуць.

Сумленне і розум не могуць змірыцца
З лёсам сям'і, які цяжка стрываць,
Нашто забіваць, над жывымі глуміцца
І маці-зямельку пустой пакідаць?

Хто ходзіць сягодня
па сцежках забытых,
Валочачы ногі ў нашай крыві,
Хто тут, як жывёла, дапаў да карыта
І ганьбіць і топча жывых й не жывых.

Няўжо ты, зямля мая ў кветках і росах,
Сцерпіш такіх на зялёных грудзях,
Сваіх заінелых ад квецені вёснаў
Панурых забойцаў,
што людзям на страх?

Народ мой спрадвечны,
край ў сэрцы адзіны,
Сярмяжны, сялянскі, працуючы сплаў,
Былі Ефрасінні, былі ў нас Скарыны,
І хто ж братабойцаў у сёлы наслаў?

Няўжо ў іх народзяцца дзеці жывыя,
І будуць хадзіць паміж росаў і траў,
Няўжо зямля іхняя косці прыкрые,
Тых, хто самохаць братоў забіваў?

Ачысць ад такіх зямлю нашую, Божа,
Нашыя слёзы ачысць, гарады,
У гадзіне вялікай, ў гадзіне трывожнай,
Сатры ў нас навекі забойцаў сляды!

●

Час невясёлы, лёс такі прэсны,
Чужы, нявольны. Хочацца песні,
Той, незабытай з палеткаў жытніх,
Сумнай й багатай, той, старажытнай.

●

Ты зямля, майго бацькі зямля,
Якой гэта чароўнаю сілай
Ты ў палон маё сэрца ўзяла,
Якім зеллем мяне апаліла?

Мне здаецца, ўсё бачу здалёк,
Голлі дрэў у аблокі ўзнятых,
І такі невысокі грудок,
На якім красавалася хата.

І дарога бяжыць праз палі,
Абмінае над крушнямі дзічкі,
Б'е вада ля каменняў з зямлі,
У лона ціхай, прачыстай крынічкі.

Недзе грыбам растуць гарады,
Ты ж мілей мне любое сталіцы,
То тваей жыццядайнай вады
Не магу я да скону напіцца...

О колькі раз я на Тваіх далонях
Выплаквала свой горкі боль да рання,
Як затрымаць жыццё Тваё мне сёння,
Усё недаказана яшчэ, недакахана.

Не адлятай ад рук маіх знямоглых,
Не пакідай, каб сэрца не балела,
Здаецца мне, што дзён гэтак нямнога,
З Табой пражытых, хутка адляцела.

Прайшлі гады, а для мяне хвіліны,
Супольных мараў, сноў аб Беларусі,
У нас дзве душы, а шлях іх быў адзіны,
Як жа цяпер сама я застануся?

●

Сціхлі ўсхліпы суровых завей,
Недзе з поля вясна падступае,
Вокны цёмныя ў хаце маей,
На парозе ніхто не вітае.

Буду ісці, буду змагацца моўчкі
За Край мой родны і цярпець за ўсіх.

Не страшна мне, калі кругом трывога,
Не боязна варожых, чорных спраў,
Я не сама, я сэрцам веру ў Бога,
Які нат Сына на ахвяру даў.

Ударыць гром, ярмо нявольнік скіне,
Жывы народ падымецца з калень,
Загіну я, усё ж Край мой не загіне,
Крывіцкі, слаўны рассвітае дзень!

Мой род

Дрэвы раскінулі голлі, як рукі,
З дарогаў мяне сустракаюць дамоў,
Праз сэрца збалелага сцішаны грукат
Сваёй маладосці шукаю слядоў.

Песні пра долю, вёсны, каханне,
З нашым, народам душы хваляваннем.
Вольнай, віхрыстай, што супраць здзеку,
Тых, ганарыстых, нечалавекаў.

Песенькі простай, стройнай, і босай,
І бурнай, вольнай, як лязо косаў!
Матчынай песні, слоў калыхання,
Песні сірочай аб расставанні.

Той варкатлівай песні галубкі
Аб незабыўным такім, аб любым,
Песняў вясельных, песняў кудзельных,
Жніўных і сумных на аднаселлі.

Пачуць ахвота такую песню,
Якой у путах чужых зацесна,
Песню Машэкі, песню Вашчылы,
Каб кроў бурліла варам па жылах!

Песню адвагі, песню свабоды,
Каб не замерла душа народу.
Вольная песня на родных гонях
Бунтам ўставала супраць прыгону.

Лілася сіла з сэрцаў бунтарных,
Касіла злыдняў, біла тыранаў!
Зямля спявала. Душа жывая,
Сцвярджала песняй, што не сканае!

Выйдзеш і песні сугучна зорам,
Нашыя думы нясуць у прасторы.
Сілай пачуцця ноч прабіваюць,
Вартуюць сёлы, сёлы спяваюць!

Замрэш ад шчасця, чуеш, як б'ецца
Зямлі бунтарнай вольнае сэрца.
Зямелька продкаў, зямля святая
Непакорнаю сілай спявае.

Не, не загінем у долі балеснай,
Пакуль у сэрцы родная песня.
Ранілі песню, песню падбілі,
Жалобны вэлян на белых крылях...

Звабілі сэрца песняй інакшай,
Чужой, бы мёртвай, песняй не нашай.
Дзяўчаты, хлопцы сягодня дружаць,
Бы не кахаюць, быццам не тужаць.

Няма ў іх песні з душы, што насцеж
Рвалася ў неба з тугі па шчасце.
І хваляць вусны тое, што сёння,
Чужую песню, а сэрца стогне.

Можа, як сонца ўзыдзе над Краем,
Душа народа зноў заспявае,
Песню галубку, песню шылшыну
Голасам любым мілай дзяўчыны?

Сугучна шчасцю, з сэрцам да сэрца
Родная песня зноў разальецца.
Выляцім ў людзі, ўзляцім на месяц
З роднаю мовай, з нашаю песняй!

Уладзіміру Кавалёнку

Хлопча наш родны ад плуга і молата,
Амаль ўжо зваліся у нас кавалі,
Ператварыліся сёння у волатаў
На радасць і славу радзімай зямлі!

Трэба мець сілу і цела і духа
Па накавальні, як прадзеды, біць,
Народнае ўхняе мудрасці слухаць
І край наш жытнёвы да болю любіць,

Каб вытрываць стойка
ў палёце, як ў працы,
Як вытрымаў ў кузні ля молата дзед,
Ў бязважкасці лютай каб не захістацца,
Пакінуць трывалы між зорамі след!

Няраз мы чакалі на вас ўсхвалявана,
А бачылі — болем за сэрца — зяло,
І хоць вы смяяліся мужна з экранаў,
Нам тут на зямлі не да смеху было...

Заместа йсці пушчай, мяжою зялёнай,
Глядзець, як на гонях пшаніца расце,
Дні, месяцы ў небе ляціць Кавалёнак
Ды па-беларуску прымае гасцей!

Так па-гаспадарску, ад шчырага сэрца,
Як ўдома гдзе клалі хлеб-соль на абрус,
Вітае, частуе паляка і немца
Ды мілага Пётру герой Беларус.

Гэтак вітаюць над Нёмнам і Начай,
Усё што ў хаце кладзецца на стол,
І сэрца кусочак — не можам іначай,
Калі нават зоры адныя наўкол.

Ў жыцці чалавечым бываюць хвіліны,
Згадаеш іх веліч, і хочацца жыць,
Такое сяброўскай, касмічнай гасціны
Ні госцейкам мілым, ні нам не забыць.

А час уцякае, дзён ў небе не злічыш,
Ў бязважкасці сумных не злічыш начэй,
Ўзіраемся ў родныя хлопцаў аблічы,
Тугу па радзіме чытаем з вачэй.

Пётра, Ўладзімір, праводзім, вітаем,
Бадзёрыя хлопцы глядзяць з карабля,
А маці паціху слязу выціраюць,
Слязу выцірае, здаецца, зямля...

З іх кожны — крывінка і костачка наша,
Гордасць народа і наша любоў,
Так слаўна здаецца,
ўсё ж крышачку страшна,
Хутчэй бы вярталіся з неба дамоў.

Касмічныя далі, бы вечная поўнач,
Адчайныя мары, дзівосныя сны.
Так хораша, хлопцы, калі «Зоры побач»,
Усё ж нам даражэй, калі побач Сыны!

●

На працягу шматлікіх вякоў
Людской цемры, ўзаемнага здзеку
Намагаліся тысячы мудрацоў,
Як з малпы зрабіць чалавека.

Чэрпалі мудрасць з прачыстых крыніц,
З душы найяснейшых вытокаў,
Каб розум, сумленне ў людзей абудзіць,
На смерць йшлі святыя прарокі.

Непераможнае скопішча зла,
Цемры людской, першароднае,
Калі ўчора з дубінаю малпа была,
Яна сёння ўжо з атамнай бомбаю!

●

Беларусь мая ясная, сіняя казка,
Схіліліся дрэвы над хатай ў журбе,
Як жа мне сёння нясказана цяжка
І хораша разам жыць для цябе.

Зямля мая любая, дзень мой і ноч,
Водгулле песняў і ў полі калоссе,
Часам ударыць аб шыбіны дождж
Ці сумна ля вокан вятры загалосяць.

І з заараных даўно калян
Роднага поля маёй маладосці
Вырвецца часам балючы ўспамін,
Даўно адышоўшых пакліча ў госці.

У покуці, тата, цябе пасаджу,
Мама прысядзе жычлівая побач,
У сне хоць жаданым на Вас пагляджу
І буду Вас сцішана слухаць за поўнач.

Калі мяне доля збівае і гне,
Руку падайце, каб не захістацца,
Ў цяжкую хвіліну вартуйце пры мне —
Йсці цемрай жыццёвай
не лёгкая праца...

●

Праплылі хмары зашырака і ўздоўж,
Аперліся плячом на небасхіле,
З іх цёмных крылляў
звонка лінуў дождж
І пакаціўся па зямлі бяссільна.

Гляджу, і сум на душу наляцеў
Такі, што радасці
праз слёзы не ўбачыць,
Перада мною жоўтым лісцем дрэў
Гуляе вецер, ды і восень плача.

Хай плача восень, мне ж не трэба слёз,
Бо дрэвы стройныя у золаце і медзі,
Для іх — для клёнаў, явараў, бяроз
Яшчэ шмат гожых вёснаў наперадзі.

І ўжо не жаль малёваных галін,
Ні вопраткі, што сяння явар скіне.
Для іх загледжаных з надзеяю у сінь
Ў маці-зямлі
ёсць болей скарбаў у скрыні.

●

Ціха ад дрэваў лёг цень на страху,
Голлем на шыбах ваконных,
Зораў, бы маку, на Млечным Шляху.
Месячна. Ясна. Бяссонна.

Роднае неба трымціць нада мной,
Зоры ў траву ападаюць.
Ходзіць мінуласць нячутнай ступнёй.
Вякі з цішынёй размаўляюць.

Льецца пад ногі мне месячны свет,
Дрэвы чубы нахілілі,
Продкі мае тут пакінулі след,
Унукі з яго б не змылілі...

●

Вецер нівы калыша, сіні лён, цёмны лес.
І зямля, быццам кніжка,
адкрывае свой змест.
Нагінаюцца ў ногі грывы сочныя траў,
Хтось стаптаў тут дарогі,
свае сцежкі праклаў.
Зарастаюць курганы,
б'юць пабегі з камля,
То залізвае раны
пасля войнаў зямля.
Дождж ёй воблік змывае,
то ў снягі замяце,
Усё зімой спачывае, а вясною цвіце.

Ў невад сініх азёраў ноччу з неба
як з дна,
Ловіць цьмяныя зоры і калыша да дня.
Забірае усенька у свой час ад жывых,
Толькі попелу жменька астаецца па іх.
І цікава і грозна ў мудрым сэрцы яе,
З хмараў сыплючы слёзы,
з салаўямі пяе.
Ў нетрах скарбы хавае,
каб пакрысе для ўсіх,
І з сынамі ўзлятае да планетаў другіх.
Ранне свежасцю дыша,
прачынаецца лес,
І зямля, быццам кніжка,
адкрывае свой змест...

●

Хлопчык маленькі, ты, быццам світанне,
Калі вецер сонейку вочы развяжа,
І яснае з хмару жыццёвых прагляне,
І праўду дзіцячымі вуснамі скажа.

Гэта, мой хлопчык, у цяжкай патрэбе,
Калі болей сілаў ў жыцці не хапае,
Ясны праменьчык паслала нам неба
За мукі і боль для радзімага Краю.

●

Йду шляхамі крутымі,
Ў небе зоры мігцяць.
Праўда — посах пілыгрыма
Ў бездарожжы жыцця...

●

Сярод халуёў і духоўных калекаў
Ды сярод Іудаў, што вокал кішаць,
Божа, дазволь нам душу чалавека,
Твар беларускай сям'і захаваць!

●

Раніца, як марыва. Травы у расе.
Цень ляжыць ад явара на маёй страсе.
Праляцелі стаямі нада мной грачы.
Ад жыцця прыстала я, час і адпачыць.

Шуміць вецер з кронамі, абтрасае сон,
Пахаджае промнямі сонца ля вакон.
Толькі гасне марыва, серабро ў касе,
Цень ляжыць ад явара на маёй страсе...

●

Сонейка ў небе і вецер-гусляр,
Подзьмух ля ніваў вясновы.
Усё гэта долі ласкавае дар,
Як маці пяшчотныя словы.

Продкі далі мне калісьці жыццё
Ў Жлобаўцах ціхіх і мілых.
Сэрцу з каханай зямлёю зліццё
Душы маёй смелыя крыллі.

Цвілі мае вёсны—ў палёх васількі,
У лёс мой ўрываліся буры,
І сыпала сонца са шчодрай рукі,
Цяпло маёй дзіўнай натуры.

Тысячагадовыя сказы з сяла,
Змястоўныя, творчыя словы,
Не, неабыякавай доля была
Да будучых сцежак жыццёвых...

Вось запяяць бы зямлі маёй гімн:
— З няволі да слоў п'едэсталу!
Вартым, адвечным, да болі сваім,
Як нектарам, душа набрыняла.

А доля народа, як цемразь сама,
Каб змог, праглынуў бы нас вораг,
І толькі каханню граніцаў няма,
Калі яно меч, не пакора!

Словы, як стрэлы, і сэрца, як лук,
Стыхіяй змагання напяты,
Не страшна пагрозаў, ні здзекаў, ні мук
За святасць пакрыўджаных хатаў.

Калі над пабоішчам кружыць арол
І вогненна сэрца кахае,
Дык смерць найдарожжых,
пакрыўджаных боль
Ва ўзлёт барацьбы прарастае.

О, сэрца, мне ранаў Тваіх не злічыць,
За вернасць палём і дубровам,
За тое, што слова маё не маўчыць
У долі прыбоях суровых.

За вернасць шляхам,
што Скарына праклаў,
Да ўзвышшаў старому народу,
За ўзровень належных зямлі маёй праў
Стаю непахісна і горда!

Адна супраць злыдняў бярозай стаю,
Пот, не слёзы мой твар залівае,
Я люблю Цябе, Край мой, як душу сваю.
Я знаю — за гэта ўміраюць...

Сувенірны выпуск «Звязды»...

Спецыяльны, сувенірны выпуск рэспубліканскай газеты «Звязда», прысвечаны Святу славянскага пісьменства і культуры, называецца шматзначна — «Слова». На шаснаццаці старонках лімаўскага памеру, маляўніча афармленых, са шматлікімі каляровымі ілюстрацыямі, гаворка ідзе аб славянскай супольнасці, багатай гісторыі і культуры народнаў-суседзяў, аб тым, як праз стагоддзі даходзіла да людзей друкаванае слова.

Адкрываецца выпуск «Гімнам Кірылы і Мяфодзія», напісаным С. Міхайлоўскім і перакладзеным з балгарскай мовы Н. Гілевічам. Тут жа — рэпрадукцыя карціны Я. Драздовіча «Францыск Скарына».

У нумары змешчаны ілюстрацыі з кніг Ф. Скарыны, І. Фёдарава, П. Мсціслаўца, С. Буднага, В. Цяпінскага, прадстаўлены старадаўні іканапіс.

«Ты свецішся ласкай, вясёлкаю фарбаў» — слова Н. Гілевіча пра слова славянскае, пра духоўную культуру народаў, паядналых сваімі лёсамі здаўна.

Воблікі тых, хто ў розныя часіны дбаў пра будучыню роднай зямлі, — Е. Полацкай, К. Тураўскага, С. Буднага, В. Цяпінскага — паўстаюць з нарысаў В. Іпатавай, У. Мароза, С. Падокшына, Б. Беляжэнкі.

Са старонак выдання гучыць паэтычнае слова Я. Купалы, П. Панчанкі, В. Гамуліцкага (пераклад з польскай М. Танка), С. Полацкага, М. Багдановіча, М. Гусоўскага (пераклад Я. Семяжона), А. Лойкі.

Са святам чытачоў віншуюць М. Савіцкі, Філарэт, С. Законнікаў, В. Распуцін, міністр культуры БССР Я. Вайтовіч, міністр культуры Балгарыі К. Гаранаў.

Іншыя матэрыялы таксама гавораць аб тым, наколькі ў сённяшнім свеце важныя славянская еднасць, духоўнае адзінства.

...І чарговы нумар «Нашага слова»

Святу славянскага пісьменства і культуры прысвечаны і чарговы, трэці нумар бюлетэня Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. На першай вокладцы яго рэпрадукцыя карціны заслужанага мастака Балгарыі Т. Вырбанава «Святыя браты» (Кірыла і Мяфодзій) і верш Н. Гілевіча «З балгарскага сшытка» — уражанні ад сустрэч з зямлёй. якая дала свету вялікіх асветнікаў.

У нумары — верш А. Гаруна «Гімн роднай мове», апублікаваны ў свой час пад псеўданімам А. Сумны; вялікая падборка з творчасці беларускіх пісьменнікаў-эмігрантаў, падрыхтаваная Б. Сачанкам, матэрыялы нядаўняй рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Дзяржаўнасць беларускай мовы: праблемы і шляхі ажыццяўлення», чарговая старонка «Перагортваючы даўнія выданні».

І. Германовіч расказвае пра вядомага мовазнаўцу Мікалая Байкова (рубрыка «Руплівцы, пра тых, каму мы ўдзячныя»). Публікуецца ліст сакратарыята СП БССР, накіраваны ў лютым 1968 года на адрас кіраўніцтва рэспублікі ў абарону роднай мовы і літаратуры.

Пра пакутніцкія шляхі беларускага слова разважае ў артыкуле «Паратунку просіць душа» У. Ламека. Зверне чытач ўвагу і на выступленне намесніка галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі А. Петрашкевіча «У скарбніцу нацыянальнай культуры» — пра выданні, якія выйшлі, пра тыя, што неўзабаве выйдуць, а таксама пра запланаваныя. Мяркуецца факсімільна выпусціць Скарынаву «Малую падарожную кніжку», яго «Апостал». Робіцца «замах» на «Літоўскую метрыку» — 360 тамоў летапісных запісаў, законаў, іншых дакументаў.

Тэатр

«Кантрамарка» — так называецца створанае нядаўна па ініцыятыве СТД БССР і часопіса «Мастацтва Беларусі» аб'яднанне тэатральных крытыкаў. У ім сабраліся людзі, зацікаўленыя ў павышэнні статуса сваёй прафесіі, у стварэнні нармальнай тэатральнай «інфраструктуры».

Сёння на старонках «ЛіМа» некаторыя з удзельнікаў новага аб'яднання выказваюць свой погляд на сучасны тэатральны працэс.

ДРУГАСНАСЦЬ ЦІ НЕПАТРЭБНАСЦЬ?

Паспрабую растлумачыць, чаму я апошнім часам амаль не пішу пра тэатр, пазбягаю размоў пра тэатр і, прызнаюся, рэдка ў тэатры бываю.

Здавалася б, ёсць пра што расказаць са старонак газеты. Ёсць тэмы — не «абавязалаўкі», а, што называецца, для душы. Напрыклад, пра тры ролі купалаўца Ю. Авяр'янава («Дракон», «Памінальная малітва», «Страсці па Аўдзею»), пра новую п'есу А. Дударава і У. Някляева «Вежа», пра адметны рэжысёрскі почырк М. Пінігіна... Мабыць, я і знайду часіну, напішу пра гэта. Але...

Магу літаральна па пальцах пералічыць, хто прачытае тыя мае рэцэнзіі ці творчыя партрэты. Будзе два-тры ўдзячных чытачы, два-тры незадаволеных і дзесятак абыякавых. Газета пражыве наканаваны ёй «дзень», ляжа ў падшыўку, каб колькі год, магчыма, займець яшчэ аднаго чытача ў асобе нейкага аспіранта.

Міжволі пазайздросціш М. Модэлю ці У. Няфёду: калісьці іх тэатральныя публікацыі, як правіла, мелі «дзейснасць». А тут—ні славы, ні грошай...

І каб жа я адзін — многія замаўчалі. Чаму? «Няма дзе друкавацца» — міф, апрыклая байка для пленумаў і калегій.

Сапраўды, чаму?

Ніводзін надрукаваны крытыкам радок сёння нікому не перашкодзіць, гэтаксама як нікому не дапаможа. Натуральная другаснасць прафесіі абярнулася яе крыўднай непатрэбнасцю. Не было тэатральнай крытыкі, не было — ды і зусім знікла.

З іншага боку, на фоне руінаў пэўнай тэатральнай сістэмы — адным спектаклем больш, адным менш... Заложнікі гэтай сістэмы, насельнікі тэатральнай дзяржавы заняты сёння пошукамі ў сваёй «канстытуцыі» пункту, які можна б назваць «шостым» і абавязкова яго выключыць. Але яны так і не стануць вольныя, пакуль не вызначацца — а чаго, уласна, яны хочуць? Наступнае пытанне, якое вымагае шчырага адказу, будзе яшчэ больш складаным і, мабыць, бязлітасным — а што яны могуць?

Павышэнне сацыяльнага і духоўнага статуса тэатральнага мастацтва самым непасрэдным чынам залежыць ад таго, ці ўдасца напоўніць існаванне чалавека на сцэне новым сэнсам. Артыст, які штовечар выходзіць да рампы, усведамляе гэта, напэўна, на інтуітыўным узроўні. Для яго гэтае пытанне — пра новы сэнс — як «быць ці не быць?» Яму не дадзена раскоша тварыць «у шуфляду». Ад яго застанецца толькі легенда. Ці не застанецца.

Андрэй ГАНЧАРОЎ.

БІРКА ДЛЯ РЭЖЫСЁРА

Нядаўна давялося пачуць ад уплывовай у нашых тэатральных колах асобы—маўляў, крытыка цяпер спрэс кампліментарная. Гэта значыць, сур'ёзнай крытыкай яе лічыць нельга. Да таго разбэсціліся «дабрадзеі», што заклікаюць зычліва ставіцца да асобы мастака...

Ці ж дзіўна, што ў нашых умовах, дзе маральныя падмены афіцыйна санкцыянаваныя, а падзел паміж дабром і злом выразна не акрэслены,— такія выказванні дагэтуль маюць трывалы падмурак?

Зрэшты, сумны пафас шаноўнай калегі, яе прафесійная нездаволенасць цалкам вытлумачальныя. Столькі гадоў самаахвярна кананізавалі — кананізаванае... Гэтулькі сіл і амбіцый укладзена ў стварэнне ідэальнай карціны сцэнічнага сусвету... А цяпер нават пакіраваць рэпертуарам немагчыма, абвінавачванні ў ачарненні сацрэчаіснасці выглядаюць наіўнымі, трывалыя некалі «ідэйна-мастацкія крытэрыі» пахіснутыя...

Зазначу — усяго толькі пахіснутыя. І пакуль што заўчасна рабіць аптымістычныя высновы. Так, творцы паўсюдна выракаюцца ідэалагічных догмаў, прымусовай аднастайнасці ў сцэнічнай імітацыі жыцця. Проста і прыемна крытыку разважаць пра такія перамены. І ўсё ж, паглыбляючыся ў, так бы мовіць, тэатральны працэс, варта падумаць пра тэатральную экалогію, ад стану якой урэшце і залежыць існаванне тутэйшай тэатральнай цывілізацыі. Хто з далучаных да тэатра асоб не ведае, як на працягу дзесяцігоддзяў складаліся афіцыйныя абоймы дасягненняў беларускага тэатра. Не бяруся сцвярджаць, што ў гэтыя спісы, якія паважна зачытваліся з высокіх трыбун і абавязкова пераходзілі з артыкула ў артыкул, зусім не траплялі лепшыя спектаклі. Ды толькі — і лепшыя не траплялі. Многае, між іншым, дагэтуль захавалася ў памяці гледачоў дзякуючы іх прыроднаму густу і чалавечай чуйнасці.

Так, не толькі пастановачным азотам, на якім буяе фармальны прыём і квітнее знакавая рэжысура, жыве беларускі тэатр. Ён трывае намаганнямі вядучых нашых рэжысёраў, ажыццяўляецца праз думку, узаемадачыненні персанажаў, атмасферны ўплыў на гледачоў і усё яшчэ здатны ўздзейнічаць духоўна.

Хіба сёння незразумела, што гульні з біркамі для рэжысёраў, погляд на тэатральны працэс праз асобу пастаноўшчыка — натуральны для той сістэмы кіравання тэатральнай справай, якая існавала ў нашай краіне? За хібы і пралікі запалітызаванага, заідэалагізаванага мастацтва павінны былі адказваць людзі, якія непасрэдна гэтым мастацтвам не займаліся—чыноўнікі з Міністэрства культуры. Натуральна, што «стрэлачнікамі» рабіліся рэжысёры, а выдатныя, ці «ідэйна нявытрыманыя» спектаклі ў лепшым выпадку заставаліся па-за тымі самымі абоймамі.

Зрэшты, бірак хапае і дагэтуль. «Рэжысёрскі тэатр», «пастановачны дыктат», «крызіс сцэнічнага мастацтва», «страчаная магія тэатра», «камерцыялізацыя і масавая культура» (пры напаўпустых глядзельных залах, пры татальнай тэатральнай галечы!).

Мы знаходзімся на папялішчы заарганізаванай тэатральнай справы. Дзіўна і радасна, што пасярод агульнай абыякавасці да сцэнічнага мастацтва, пры зняважлівым стаўленні да творцаў, пагардзе да талентаў — на сцэнічных падмостках Беларусі ўсё прарастае і прарастае нешта каштоўнае.

Навошта? Дзеля чаго? Каб патрапіць у рэпертуарна-кулінарны спіс заклапочанага станам беларускага тэатра крытыка, які лічыць прафесійным абавязкам — стаяць на варце, біць трывогу?

Навучыцца б разумець мову мастацтва, навучыцца б слухаць і чуць...

Людміла ГРАМЫКА.

ЧЫМ БУДЗЕМ ЗДЗІЎЛЯЦЬ?

Пытанне гэта, магчыма, наіўнае для прафесіянала, адлюстроўвае, тым не менш, накірунак штодзённых пошукаў сучаснага тэатра. Ці будзе спектакль насычаны мноствам цікавых і яркіх «прыдумак» пастановачнага характару, якія глядач разгадвае, як своеасаблівую галаваломку, калі работа розуму падмяняе эмацыянальнае суперажыванне? Альбо сцэнічны твор будзе складацца з многіх псіхалагічна дакладна расстаўленых акцэнтаў, якія абудзяць душу, дадуць ёй той імпульс, што так неабходны чалавеку, які вырашае складаныя праблемы свайго быцця?

На працягу шэрагу гадоў тэатр—праз ілюзіі, намёкі, падтэкст, які прачытваўся ў метафарычных рэжысёрскіх задумах — дазваляў гледачам уключыцца ў аналіз складаных грамадскіх працэсаў. Вырасла цэлае пакаленне рэжысёраў, якія займаліся хутчэй публіцыстыкай, чым тонкімі псіхалагічнымі пабудовамі, што адлюстроўваюць жыццё чалавечага духу.

Форма — відовішчная, яркая, жывапісная — падпарадкавала сродкі акцёрскага выяўлення, зрабіла іх больш сухімі і халоднымі, схематычнымі, што часам пакідала гледача абыякавым. У лепшым выпадку прафесійныя крытыкі маглі ацаніць багацце рэжысёрскай фантазіі і прыёмы, знойдзеныя ў ходзе распрацоўкі той ці іншай актуальнай тэмы. Тэатральнае мастацтва, разлічанае на адкрытае суперажыванне, саўдзел (працу душы), паступова выцяснялася досыць разумовым рэжысёрскім вырашэннем. Ды і дыктат, прыярытэт рэжысёра ў тэатры прывучыў акцёраў да падпарадкавання. да няўхільнага, часам механічнага вырашэння задач, што дыктуюцца рэжысёрам.

Думаецца, што сучасны тэатр павінен імкнуцца да таго, каб вярнуць акцёру яго страчаны аўтарытэт, узняць прэстыж ягонай прафесіі. Тэатр павінен імкнуцца да адкрытых праяў акцёрскага існавання, даваць магчымасць выкарыстоўваць тэмперамент, душэўны настрой, унутраны патэнцыял. Залежнасць акцёраў ад рэжысуры, якая зусім не заўсёды вылучаецца адкрыццямі і наватарствам, прывяла, па сутнасці, да зніжэння акцёрскага майстэрства, да няўмення выбудаваць партытуру ролі, напоўніць яе сваім «нутром». Боязь адхіліцца ад рэжысёрскага малюнка скавала страхам акцёра, які без указкі рэжысёра часам баіцца зрабіць крок на сцэне.

Сучасны тэатральны працэс вяртае нас да чалавека, яго душы, яго страсцей і болю, яго сумненням і адкрыццям. А гэта патрабуе і ад акцёра большай адкрытасці, шчырасці, глыбіні і дакладнасці тэхнікі, у многім ужо страчанай. Мастацтва заўсёды давала чалавеку сілы, каб выстаяць, не страціць чалавечую годнасць, набыць мужнасць. Глядач, які прыходзіць у залу, чакае сёння не палітычнай асацыяцыі, не аповяду аб цяжкасцях побыту (гэтага хапае і ў газетных публікацыях), а душэўнага абнаўлення, паглыблення ў тайны чалавечай псіхікі.

«Здзіўляць» трэба акцёрскімі адкрыццямі. Хочацца, каб і драматургія, і рэжысура давалі магчымасць акцёру паверыць у свае сілы, давалі яму магчымасць рызыкаваць, памыляцца, што дазволіла б выйсці з вобласці схематычных пастановачных рашэнняў. Свабоду акцёру — вось галоўны дэвіз сённяшняга тэатра.

Маргарыта ПУШКІНА.

ГЕНЕТЫЧНЫ КОД НАШАЙ СЦЭНЫ

Дзіўную тэрміналогію нарадзіла наша стагоддзе. Напрыклад, «савецкі чалавек», «савецкі характар», «савецкі тэатр»... Напэўна, думалі — паставіш такі вызначальны прыметнік, зробіш на ім націск, і ўсё пойдзе так, як патрабуе ідэалогія «самай сумленнай эпохі». Не, сутнасць прадметаў і з'яў заставалася ранейшай, а вось форма набывала пачварнае аблічча. Тут, па-мойму, хаваюцца прычыны тупіковага стану нашай тэатральнай справы, які мы ўсе канстатуем, але не імкнёмся прааналізаваць.

Часам наш тэатр мне ўяўляецца нейкім цягніком (ці бронецягнікам?), які яшчэ ў дваццатым годзе паставілі на фантастычна выпрастаныя рэйкі, намалявалі на паравозе шыльду «дзяржаўны» (трымаючы ў запасе словы «савецкі», «партыйны»), падкінулі ў топку вугальку, і ён запыхкаў—разам з аб'яднаным у класы гледачом — у светлае заўтра. Па дарозе наш цягнік губляў таленавітых машыністаў, прымаў часовых пасажыраў, з'ядаў паліва, але дасягаў чарговай станцыі пад назваю «Пастанова ЦК КПСС аб...». Падсілкаваўшыся ідэямі, дацягваў да наступнай — «Пастанова Палітбюро»... Ён славіў герояў калектывізацыі, не задумваючыся пра душы і кроў людзей, выкрываў заганы мінулага, шукаў у цемры станоўчага героя, але як толькі спрабаваў разабрацца ў комплексах і псіхалогіі чалавека звычайнага, па-за кантэкстам «адлюстравання рэчаіснасці ў яе гістарычным развіцці», — адразу запальвалася чырвонае вока семафора. Бывала, і праскоквалі праз забароны, але толькі дзякуючы таму, што былі таленты, якія дзейнічалі насуперак. Часцей жа мастакі мусілі кожным спектаклем «прысягаць на ўстрыманне ад праўды» (выдатнае азначэнне сацрэалізму, дадзенае А. Салжаніцыным!).

Ад самага пачатку тэатр наш нараджаўся ў няволі, з абсурднай логікай залежнасці ад афіцыйнай, дакляраванай у пастановах і загадах, ідэалогіі. Правілы «гульні» насаджаліся гвалтам, а затым сталі ці не генетычным кодам так званага «савецкага тэатра» — нейкага зусім і прынцыпова новага ўтварэння. Генетычны код можна расшыфраваць проста: усе спяваюць з аднаго голасу адну і тую самую песню. Крыху падфарбуем рэчаіснасць, там змоўчым, абыдземся намёкам, у лепшым выпадку невялікую дулю пакажам. Вось і маем, што маем,— аддаленасць сучаснай сцэны ад канкрэтнага, асобнага чалавека-гледача. Наш тэатр за вельмі рэдкім выключэннем прапануе калектыўнае ўспрыманне спектакля, арыентаваны сваімі ідэямі на народ, клас, сацыяльную групу, а не на індывідуальнасць, асобу. Таму ён халодны і разважлівы, дэкларатыўны. І не з'яўляецца неабходным чалавеку. Ідэалагізаванае грамадства, ідэалагізаваны чалавек, ідэалагізаванае мастацтва. Холад і сырасць склепа. Задуха.

Тэатр хворы на тыя самыя хваробы, што і ўсё грамадства. Чалавек без душы, без веры, без адвечных уяўленняў аб маралі—не чалавек. Тое ж і тэатр, бо з яго за дзесяцігоддзі вынішчылі тое самае, што і з кожнага з нас. Пазбавілі годнасці. А цяпер кажуць: тэатрам далі волю, а дзе ж шэдэўры? Яны будуць, у гэтым я не сумняваюся. Зямля нашая шчодрая на таленты. Але спачатку трэба навучыцца выкарыстаць гэтую волю пасля дзесяцігоддзяў прыгону, пазбыцца генетычнага коду раба, набыць тое, пра што толькі ў класікаў і чыталі, — чалавечую, а пасля ўжо і мастакоўскую годнасць.

Я веру ў тэатр дэідэалагізаваны, набудаваны па прынцыпах высокай, чалавечай маралі, і які гэтую мараль будзе несці са сцэны. Я не хачу ведаць ні пра які там партыйны, народны ці класавы тэатр. Тэатр павінен быць проста тэатрам, месцам, дзе на ўзроўні чалавечых эмоцый будзе весціся гаворка толькі пра адзіную вартую ўвагі каштоўнасць — пра Чалавека, і зноў-такі без усялякіх вызначэнняў з лексікону прапагандыстаў. Але такі тэатр трэба будаваць. Ствараць. Магчыма, нават з нуля. Ва ўсялякім разе простае арашэнне «бяклай пустыні з акамянеўшымі верагоднасцямі» (А. Камю) наўрад ці будзе мець плён.

Вячаслаў РАКІЦКІ.

ЗА ТЭАТРАЛІЗАЦЫЮ ЖЫЦЦЯ

«Тэатральная справа» ў рэспубліцы нагадвае бясконцую парабалу «У папа быў сабака...». Адны і тыя ж праблемы, якія дзесяцігоддзямі мірна прыстасоўваюцца да жыцця, адны і тыя ж словы, адна і тая ж эстэтыка. Наўкола бушуюць палітычныя страсці, рэальны тэатр абсурду набірае моц, а ў нас — паўпустыя залы, «хатнія радасці» вузкага тэатральнага кола. Думаецца, што ўсе спробы зрабіць

тэатр мастацтвам палітычным або «дэмакратычным» асуджаны на правал. Тэатр як быў, так і застаецца мастацтвам элітарным, і трэба трымаць гэтую вышыню: умець быць неагульнадаступным. Мы і так выхавалі цэлыя пакаленні ідэалагізаванага гледача, які ўмее ўспрымаць толькі мараль відовішча.

І наш брат, тэатральны крытык, журналіст, тэатразнаўца — бляклы цень «тэатральнай справы». Жыццё тэатра і яго самасвядомасць — рэчы ўзаемазвязаныя. Выказваць прэтэнзіі, вінаваціць адзін аднаго — недарэчна і неразумна. Кожны як умее займаецца сваёй справай. А ўсе разам мы ўдзельнічаем у адзіным тэатральным працэсе.

Так складваецца сёння гістарычная сітуацыя, што грамадства ўваччавідкі расслойваецца, распадаецца на розныя, самастойныя групы: узнікаюць новыя партыі, прафесійныя саюзы, асацыяцыі. Ці як сказалі б мы навуковай мовай, адбываецца структураванне грамадства паводле палітычных, прафесійных, нацыянальных і іншых прыкмет. Але цэнтрабежныя сілы не ёсць імкненне да хаосу, наадварот, сёння існуе магутная цэнтраімклівая патрэба людзей збірацца ў нейкія новыя суполкі. Таму і ўтвараюцца прафесійныя гільдыі, нацыянальныя таварыствы, нефармальныя аб'яднанні, партыі. Жыццё вызваляецца ад жорсткага мёртвага рытуалу праз гульнёвыя і тэатральныя формы паводзін і дзейнасці.

Гэта натуральны працэс, сведчанне творчасці жыцця, якая... ажывае. Небяспечна іншае — калі жыццё адраджаецца ў форме барацьбы. У барацьбе з чым-небудзь або кім-небудзь. Мы занадта прызвычаіліся самасцвярджацца, уціскаючы іншых. Ці ж не хопіць усім месца пад сонцам? У нас жа, як правіла, усё новае, не паспеўшы нарадзіцца, пачынае бясконца і навязліва «змагацца».

Я бачу сэнс новага аб'яднання крытыкаў як адну з магчымасцей аднаўлення мікраклімату культуры грамадства, як магчымасць стварыць «гульнёвы момант» у жыцці, унесці тэатралізацыю і імправізацыю ў нашу прафесію, якая лічыцца сумнай. Іначай кажучы, я прадбачу адраджэнне забытых форм культурных адносін: ад салонаў, якіх-небудзь «пятніц» да аб'яднанняў, якія дамагаюцца павышэння зарплаты, або таварыстваў, якія жадаюць уваскрасіць тую альбо іншую тэатральную ідэю, проста сказаць «мы ёсць». Гэта тая страчаная культурная аўра, якая так неабходна для жыцця мастацтва.

Усе мы вельмі розныя людзі, але духоўная энергія, аб'яднаная некаторай «тэатральнай» формай арганізацыі, імкненнем да новых форм пісьма, сувязі з тэатрам, адзін з адным, хто ведае, можа, унясе часцінку прыгажосці ў наш сумны і будзённы свет.

Мы неяк прызвычаены жыць будучым або «зноўку асэнсоўваць» мінулае. І не ўмеем жыць сёння, цяпер, у дадзены момант. Тэатр — мастацтва сіюмінутнае, гэта пражыванне імгнення. Тэатр нібы выпадае з сучаснага светаадчування. Што такое наша вечная занятасць, адсутнасць часу, сумятня? Можа, бег на месцы? Прафанацыя жыцця і прафесіі? Спыніся, імгненне — ты ёсць. Калі грамадская свядомасць будзе арыентавана на сапраўднае, на рэальнае жыццё, якое б яно ні было, думаецца, настане час росквіту тэатра.

Як вярнуць тэатр у народнае самаадчуванне, як вярнуць тэатр у тэатр, а не замяняць тэатральнае відовішча мітынгам або разжоўваннем ідэалагічных схем? Для гэтага патрэбен пераварот у свядомасці, намаганні многіх і многіх людзей.

Такім чынам, я — за тэатралізацыю жыцця, за імправізацыю і гульню — як спосаб існавання тэатральнага чалавека.

Таццяна РАТАБЫЛЬСКАЯ.

ВЯРТАЦЬ ДУШУ!

Ад штодзённай агульнай гаворкі пра заняпад тэатральнага мастацтва я адчуваю ўжо раздражнёнасць і губляю раўнавагу. Аніякага сэнсу ў ёй не бачу! Усё ў грамадстве, у які бок не зірнеш, куды не ступіш, зайшло ў тупік, а табе адно зацята даводзяць пра крызіс тэатра. Як быццам яго магло не быць! «Якая эпоха, такія і таленты!»... Зноў па-старому ўсё перайначваецца.

Наадварот! Калі пачаць спасцігаць усе «дасягненні сацыялізму», дзівіцца трэба, як магло яшчэ нешта сапраўднае з'яўляцца на нашай сцэне. «З'яўляецца, відавочна, не дзякуючы чаму б там ні было, а толькі насуперак усяму. Насуперак форме свайго прыгоннага існавання. Насуперак сутнасці вярхоўнай ідэалогіі, паводле якой устаткоўвалася думаць адно, гаварыць другое, рабіць трэцяе. Як ніхто іншы, мы пацвердзілі, што Муза тэатра непераадольная, як і многія іншыя чалавечыя каштоўнасці! Пацвердзілі, але якой цаной...

Дзесяцігоддзямі па душы кожнага каціўся дзяржаўны каток, дарэшты выціскаючы з яе пачуццё сумленнасці, абавязку, справядлівасці. Вельмі хацелася, каб прыналежнасць да мастацтва, пэўная аўтаномнасць людзей тэатра неяк *збераглі б і іх, і яго ад гэткай навалы.* Аднак — не!.. І ў тэатры буйным пустазеллем прараслі шэрасць і бездухоўнасць. Уздзеянне ажыццяўлялася моцнае, скіраванае і — сістэматычнае. На тое яна і «сістэма».

Сёння найвялікшую трывогу ў мяне выклікае не тое, што за атрыманай свабодай пастаўлена мала выдатных спектакляў. (Іх увогуле не можа быць шмат!). Непакоіць тое, што няўдачы вынікаюць зусім не з пошукаў, не з рызыкі, не з эксперыменту, якія чамусьці цяпер не ўдалося творча рэалізаваць. Па-свабоднаму яшчэ трэба жыць. А як жыць, калі страчана пачуццё годнасці, павагі да сябе, да сваёй прафесіі, адказнасць перад гледачом?..

Трэба вяртаць душу ў Тэатр. Вяртаць душу ў кожнага з нас. Пад гучнай дэкларацыяй усенароднага адзінства песцілася людская адасобленасць, брыняла варожасць, што і праявілася сёння ў грамадстве. Не стала і не магла стаць выключэннем еднасць «тэатр — глядач — крытык», якой прызначана Часам запальваць святло рампы. Гэтая еднасць таксама распалася. Раздзеленыя паасобку, мы аказаліся ўсе разам пазбаўленыя сваёй асабістай гісторыі, адарваныя ад сусветнай культуры.

Усе сувязі разарваныя! Адных падзяліла неглыбокая шчыліна. Паміж другімі ўзнікла бездань. Але сёння не час (яго, часу, ужо няма!) браць аналізы і рабіць замеры. Сутнасць разрыву аднолькавая ўсюды — неадпаведнасць Слова і Справы. Трэба неадкладна ўсё звязваць і ставіць на ногі. І тут мала будзе ўхваліць безумоўна выключнае. Спатрэбіцца *рашучая падтрымка ледзь прыкметнага* характва, якое толькі пачынае жыць на сцэне.

Да часу прыйшліся словы Ланцэлота: «Работа чакае дробная. Горш за вышыванне...» Разлічваць толькі на казачнага рыцара нам не выпадае. Гэта калечыць, атручвае, абражае — нехта; адрадзіць сваю душу можа толькі сам чалавек. Сам — асабіста. Таму ад усіх і кожнага патрабуюцца звышнамаганні. Звышнамаганні і самаахвярнасць.

Калі мы вернем сабе пачуццё гонару і ўласнай годнасці, усвядомім сябе разняволенымі людзьмі, яшчэ як акрыліцца наш тэатр!

Ала САВІЦКАЯ.

У ПРЫРОДЗЕ НЯМА ПУСТКІ

Калі я пайшла працаваць у тэатр, адна вельмі паважаная мной, разумная і абаяльная жанчына, адмысловы знаўца тэатра, сказала мне: «Самагубца! Што ты робіш? Ты ж не ведаеш, што такое тэатр. Гэта не для цябе». Яна мела рацыю: праз год я сапраўды пакінула тэатр. Але гэты год не мінуў марна. Я набыла сяброў, блізкіх па духу людзей. Я іх любіла, і таму — хочаш не хочаш — зараз ужо тэатр з жыцця свайго не выкрасліш. Сябры сумуюць — зараз у тэатры нялёгка. І я сумую, бо і ў жыцці тое ж, што і ў тэатры: мёртвыя формы не даюць жыць жывому, камечаць, здекуюцца з яго, гвалцяць. Татальная вівісекцыя...

Пра што зараз не пачнеш думаць, усё да аднаго пытання зводзіцца: ці ёсць перспектыва? На мітынгу здаецца, што ёсць — адчуваеш еднасць з людзьмі ў сваім жаданні волі, праўды, чысціні. Здаецца — вось аб'яднаемся і скінем з сябе страшных прывідаў. А скончыцца мітынг, і зноў падступае прыгнечанасць, трывога, — і пратэст, і жаданне змагацца і перамагчы.

А жыццё ідзе па сваёй завядзёнцы, па інерцыі. І працягваецца змаганне мёртвага з жывым, і супраціўляецца жывое, і хочацца верыць, што пераможа. Так у жыцці. Так і ў тэатры. Я хацела ад тэатра немагчымага. Таму што...

Але лепш я працытую ліст, атрыманы нядаўна ад майго польскага сябра. Ён таксама пакінуў тэатр. «Я зараз таксама ў такім стане, што павінен зрабіць рашучы крок. Шмат думаю пра тэатр і мастацтва. Мяркую, што ўжо не вярнуся да якога б там ні было тэатра. Зараз, калі меў трохі часу на рэфлексію зводдаль,—ён мне здаецца такім штучным, таксама маю ўражанне, што шмат з таго, што бачу ў тэатры (знутры), — гэта маска. Што тэатр узурпіруе сабе права на валоданне душой чалавека, але не *здатны на гэта. Што ўсё гэта мае характар* ашуканства... Ёсць забава, комікс і прытворства. Духоўнай, чэснай працы не бачу. Толькі зараз пачынаю разумець тое, аб чым шмат разоў пісаў Гратоўскі і што шмат разоў я чытаў, і здавалася мне, што разумею... Што тыя 2—3 гадзіны з іншым чалавекам (гледачом), не *могуць быць проста «выкананнем працы»*, яны павінны мець іманентную вартасць, павінны быць а х в я р а й.

Зразумела, піша мой сябра далей, што павінен існаваць таксама і тэатр папулярны, які дае толькі матэрыял візіянерскі альбо інтэлектуальны, але такога зараз хапае! Няма толькі тэатра святога. Цалкам! Няма! Ёсць толькі прафесійны тэатр коміксава-пацяшальны. І добра, хай будзе і такі, але дзе святы тэатр? Існаваў папулярны тэатр — плацілі гледачу два аболы за тое, каб абавязкова прысутнічаў у тэатры і не меў адчування фінансавай страты за беспрацоўны дзень. Была драма сатырычная, была непрыстойная камедыя, спавадаваная непрыстойнасцямі Вялікіх Дзіянісіяў. Але за 11 кіламетраў ад Афін кожныя 4 і кожныя 9 год у Элеўсіне адбываўся такі тэатр, што два вечары гледачу хапала на ўсё жыццё. Тыя, хто быў пасвечаны ў элеўсінскія таемнасці, не толькі між сабой, але і па ўсёй старажытнай Грэцыі лічыліся людзьмі, якія в е д а ю ц ь. Міф гэта добра паказвае — калі Геркулес ішоў да Гадэса па Цэрбэра, то найперш атрымаў пасвячэнне ў Элеўсіне (паглядзеў сабе спектаклік за 5 рублёў а 19 гадзіне) і мог спакойна, без страху сысці да свету мёртвых. Ну і хацеў бы я паглядзець на тых акцёраў і на таго рэжысёра, што там працавалі. На тых тэхнікаў, што дапамаглі ў тым спектаклі. Нічога не значыць, што тое адбывалася два з паловай тысячагоддзі назад! Зразумела, форма можа быць іншая, але я пытаю пра тое месца, якое павінен быў пакінуць той тэатр. У прыродзе няма пусткі — дзе зараз такі Тэатр?!»

Дзе алтар? Дзе маліцца? Дзе спавядацца? Дзе навучыцца такім ведам, каб хапіла на ўсё жыццё мудрасці, сілы духу? Дзе тэатр, у якім акцёр — жрэц, святар?.. Няма чыстага паветра, лётаюць у ім тоны атруты; няма непашкоджанай прыроды, няма дзецям ежы, неатручанай радыяцыйнай смерцю; няма праўды ў прамовах палітыкаў; няма дабрыні ў сэрцах настаўнікаў у нашых школ... Шмат чаго няма. І не дзіва, што і тэатра святога няма. Можа, калі-небудзь будзе. Бо ёсць жа людзі, якія прагнуць чысціні, прыгажосці, харáства, дабрыні. Прагнуць і нясуць гэтыя скарбы ў сэрцах сваіх. І дзеляцца з намі гэтымі скарбамі.

Свет не ёсць зло, ён ёсць дабро і харáство, якое ў зле ляжыць. І, можа, калі-небудзь, можа, праз сто гадоў, як марыў Чэхаў, свет ачысціцца і не будзе пакут. А пакуль... Спачуванне і надзея. Немагчыма без надзеі.

Ларыса ЧАРНЫШОВА.

УСПАМІН АБ БУДУЧЫМ

МУШУ падзяліцца пэўнымі думкамі з нагоды змешчанай у «ЛіМе» (26.1 90 г.) інфармацыі «Будзе тэатр у Полацку».

Урад рэспублікі абавязаў Дзяржбуд БССР, Міністэрства культуры БССР, Саюз архітэктараў БССР яшчэ летась абвясціць «адкрыты конкурс на лепшы праект будынка драмтэатра ў г. Полацку і апублікаваць яго ўмовы ў рэспубліканскіх газетах». Мяркуючы па тым, што на двары ўжо лета, а ў друку абяцаных абвестак усё няма, дык, відаць, ніякага «адкрытага конкурсу» ўжо і не будзе.

А шкада. Найперш Полацкага тэатра шкада і сябе крыху, бо надта ўжо хочацца, каб «адкрыта». Бо «закрыта» — значыць, зноўку свойскае размеркаванне выгаднага архітэктурнага заказу, зноўку—магчымы валюнтарызм у рашэннях (прыгадаем Мінскае метро), зноўку — верагоднасць марнавання народных грошай на «векапомныя» гмахі накшталт Палаца рэспублікі або Гарадзенскага тэатра. Ну, ды што зробіш? Хіба можна паразважаць, памарыць трохі на тэму: «Якім бы мог быць тэатр у Полацку?»

Для пачатку заплюшчым вочы і ўявім, што мы жывём у краіне, дзе ўсё, гэтак бы мовіць, робіцца па-людску. А гэта значыць, між іншым, што шаноўныя міністэрствы і творчыя саюзы выдатна разумеюць, што Полацак — найстаражытнейшы беларускі горад, калыска беларускай дзяржаўнасці (Полацкае княства), традыцыйны агульнанацыянальны цэнтр культуры.

Мы ўяўляем, што праблемы рэгенерацыі (поўнага аднаўлення страчаных частак цэлага) гістарычнага цэнтра Полацка — гэта боль і штодзённы клопат шаноўных ведамстваў. Мы падзяляем іх шчырую радасць з прычыны таго, што прынятае ўрадам рашэнне аб будаўніцтве драмтэатра дазваляе ў адначассе рашыць і адну з галоўных праблем гістарычнага цэнтра Полацка — рэгенерацыю Парадпай плошчы (зараз — пл. Леніна). Мы шчаслівыя, што новы тэатр размяшчаецца на старажытнай плошчы, на пляцы Дамініканскага кляштара — страчанага помніка архітэктуры XVIII ст., які не толькі складовую частку ўваходзіў у класіцыстычны ансамбль плошчы, але і на працягу некалькіх стагоддзяў фарміраваў гістарычны сілуэт горада. І ўжо зусім прыводзіць нас у захапленне тое, што ў конкурсную праграму на лепшы будынак тэатра ўключаны матэрыялы з гісторыі фарміравання архітэктурнага ансамбля плошчы, а гэта значыць — праекціроўшчыкі адразу будуць скіраваныя на працу ва ўмовах гістарычнай забудовы.

Далей — у выніку дэмакратычнага абмеркавання абраны сціплы, але густоўны праект, які, будучы рэалізаваным, здолеў бы вярнуць ансамблю Парадпай плошчы страчаную цэласнасць, гораду — традыцыйны сілуэт, а ўсім нам — пачуццё далучанасці да Гісторыі. Сваё адметнае, але такое тутэйшае архітэктурнае аблічча тэатральны будынак атрымаў у спадчыну ад знішчанага кляштара, на падмурках якога ён збудаваны. Новы тэатр размешчаны на старажытнай плошчы, якая сама заўжды была сцэнаю вялікай народнай драмы. Гэтым вызначана і своеасаблівае амплуа яго калектыву, якое рэалізуецца ў лагічнай пераемнасці, наследаванні тысячагадовай тэатральнай традыцыі Полаччыны — ад скамарохаў, сярэднявечных містэрыяў і святочных шэсцяў, рамесных цэхаў да вайсковых парадаў, водгук якіх навек застаўся ў традыцыйнай назве галоўнай гарадской плошчы. А як тут не ўзгадаць славуты «Полацкі сшытак» з XVII ст., або камедыйную оперу «Апалон-заканадаўца...», створаную Вярдацкім у Дамініканскім (!) кляштары непадалёк ад Полацка. Дарэчы, гэтыя творы — з трывалага рэпертуару новага музычна-драматычнага тэатра. Адноўлены і колішнія пастаноўкі тэатра полацкай езуіцкай Акадэміі, у якім ставіліся шматлікія і разнастайныя п'есы на *гістарычныя, антычныя ды біблейскія* сюжэты.

Мы ганарымся сваім урадам, які, нягледзячы на цяперашнюю нястачу, здолеў выдаткаваць сродкі на стварэнне не проста драмтэатра раённага падпарадкавання, а — Нацыянальнага тэатра гістарычнай драмы. Мы ганарымся і тэатральнаю трупаю, якая падрыхтавана не толькі да сучасных пастановак, але часам цешыць нас п'есамі на гістарычныя тэмы, а таксама спектаклямі-рэканструкцыямі ў стылістыцы барока і класіцызму, батлейкі і народнай драмы, рыцарскага турніру (на плошчы) і біблейскай містэрыяй (у храме).

Добра і тое, што ў новым тэатры ёсць музейная экспазіцыя «Гісторыя тэатра на Беларусі», якая размешчана ў ацалелых і адрэстаўрыраваных сутарэннях былога кляштара, тактоўна ўключаных аўтарамі праекта ў архітэктуру тэатральнага будынка. Добра, што там ёсць і аўдывізуальная аўдыторыя, дзе захоўваюцца відэазапісы найлепшых спектакляў краіны, ды і ці толькі краіны. Дарэчы, ёсць тут і запіс «Караля Ліра», які летась паставіў на полацкім фэсце Інгмар Бергман. А штогоднія тэатральныя фэсты, калі дзе і адбываюцца адразу на ўсіх гарадскіх пляцоўках, на плошчы, вуліцах, утравелых адхонах Ніжняга замка і завяршаюцца карнавальным шэсцем і грандыёзным феерверкам ля Сафійскага сабора?..

Ну а цяпер — мы расплюшчваем вочы, спускаемся да паштовае скрынкі, бяром свежыя газеты і пераконваемся ў тым, што абвесткі адкрытага конкурсу на лепшы будынак драмтэатра ў Полацку няма і сёння. А шкада...

В. ГЛІННІК, архітэктар.

Віншуем!

Раеўская ведае сакрэт...

З імем заслужанай артысткі БССР Тамары Рыгораўны Раеўскай найцесным чынам звязана беларуская савецкая песня. З яе прыходам на рэспубліканскае тэлебачанне і радыё наша песня зазіхацела новымі фарбамі. У спевах Тамары Раеўскай мы адчуваем індывідуальнасць выканаўцы, сур'ёзнае стаўленне да матэрыялу, адным словам, чуем таленавітага інтэрпрэтатара, што сустракаецца не часта. І ад гэтай сустрэчы адчуваеш радасць, святлее на душы.

Мы, кампазітары, гаворым паміж сабой з гонарам пра тое, што некаторыя нашы песні выконвае Тамара Раеўская, а гэта ўжо само па сабе азначае вартасць песні. Не магу не згадаць, што талент Тамары Раеўскай расквітнеў на жыватворнай глебе—я маю на ўвазе яе садружнасць з калектывам эстрадна-сімфанічнага аркестра Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам таленавітага дырыжора, адметнага музыканта, энтузіяста беларускай песні заслужанага артыста БССР Барыса Іпалітавіча Райскага. Дзякуючы гэтай садружнасці нарадзілася даволі шмат маленькіх шэдэўраў (песень), якія сёння складаюць наш нацыянальны набытак і якімі яшчэ доўгія гады мы будзем ганарыцца. У гэтым немалая заслуга інтэрпрэтатара Тамары Раеўскай, якую зусім слушна можна назваць сааўтарам песні, бо Раеўская—раўнапраўны член трыяды «паэт-кампазітар-выканаўца».

Яна дае пуцёўку ў жыццё многім песням, і жыццё іх аказваецца, як правіла, шчаслівым. Мне ўспамінаецца адзін выпадак, які здарыўся з маёй і паэта Уладзіміра Карызны песняй. Ужо не помню, калі гэта дакладна было, але было гэта напярэдадні чарговага з'езда Саюза кампазітараў БССР. Рыгора Раманавіча Шырму, Анатоля Васільевіча Багатырова і мяне запрасілі выступіць па Беларускім тэлебачанні і расказаць аб праграме маючага адбыцца з'езда. Пасля нашай гаворкі рэжысёр уключыў у перадачу маю новую песню на вершы Уладзіміра Карызны «Люблю цябе, Белая Русь» у выкананні Тамары Раеўскай. На наступны дзень на адкрыццё з'езда прыйшлі кіраўнікі рэспублікі, і ў перапынку паміж пасяджэннямі да мяне падышоў Пётр Міронавіч Машэраў і сказаў: «Слухаў учора перадачу і вашу новую песню. Віншую, добрая песня, думаю, што яна будзе доўга гучаць». Я падзякаваў Пятру Міронавічу, а сам падумаў: «Дай Бог!»

І вось праз шмат гадоў бачу, што ён казаў праўду, што ён многае прадбачыў. Песня ўжо шмат гадоў гучыць у канцэртах, па радыё, тэлебачанні. Я чуў шмат выканаўцаў, але менавіта выкананне Тамары Раеўскай найбольш дасканалае, найбольш творчае, непаўторнае. У лёсе гэтай, і не толькі гэтай, песні заслуга выканаўцы. За гэта ад мяне— нізкі паклон ёй.

Найбольш уражвае Тамара Раеўская ў песнях лірычнага складу, тут ёй няма роўных. І гэта цудоўна, бо я думаю, і нават упэўнены, што лірычнай песняй можна выказаць самыя розныя настроі, пачуцці патрыятызму і нават герoіку. Уся справа ў тым, як гэта зрабіць, а Тамара Раеўская сакрэт ведае, і мастацтва яе заўсёды пераканаўчае. Яе выкананне не пакідае нікога раўнадушным. Тамара Раеўская— гэта індывідуальнасць, гэта эпоха ў нашай беларускай песні.

Жадаю ёй здароўя і радасці ад сустрэч з новымі добрымі песнямі, хоць, праўду сказаць, у яе выкананні нават і няўдалыя песні ператвараюцца ў добрыя.

Усяго Вам добрага, Тамара Рыгораўна!

Юрый СЕМЯНЯКА,
народны артыст БССР.

Сустрэча на Залатой Горцы

Зрабіліся добрай традыцыяй выступленні музыкантаў — салістаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, якія з'яўляюцца педагогамі кансерваторыі. У Зале камернай музыкі на Залатой Горцы адбыўся канцэрт віяланчэліста Я. Ксаверыева і піяніста І. Алоўнікава. Сярод публікі было многа студэнтаў, якія прыдзірліва ацэньвалі выступленне двух загадчыкаў кафедраў — а яны паказалі ў той вечар сапраўдны артыстызм.

Абодва музыканты вызначаюцца стрыманай, высакароднай манерай выказвання, выверанасцю эмоцый, дасканалай логікай канцэпцыі. І праграма іхняга канцэрта была старанна прадуманая: выкананне твораў І. Брамса, К. Дэбюсі і А. Рэспігі прыдалася акурат да акустыкі храма.

Першае аддзяленне — «позні» І. Брамс. Выканаўцы прадэманстравалі адчуванне Брамсава стылю, выпрабавальнага і для сталых музыкантаў. Упершыню ў Беларусі прагучалі «Чатыры строгія напевы» І. Брамса ор. 121 у пералажэнні Я. Ксаверыева і І. Алоўнікава. «Напевы ператварыліся ў песні без слоў. Гэта рэквіем па Клары Шуман, перад якой кампазітар схіляўся ўсё сваё жыццё. Ансамблісты глыбока прaнікліся філасофскімі настроямі, суровай лірыкай песнапенняў, у аснову якіх леглі вечныя па сваёй мудрасці біблейскія словы. Саната № 2 І. Брамса ор. 99 была выканана з сімфанічным размахам. Вельмі арганічны і ўражлівы атрымаўся дыялог віяланчэлі і фартэпіяна.

«Санатаю» К. Дэбюсі адкрывалася другое аддзяленне. Чароўнасць гукавых фарбаў, смуга летуценнасці ў Пралогу, арабескі меладычных ліній у Серэнадзе, рысы арыенталізму ў фінале былі чуйна перададзены музыкантамі. Дзякуючы майстэрству выканаўцаў перад намі паўстала ідэальная стройнасць формы «Санаты».

Прэм'ерай у рэспубліцы сталася выкананне «Адажыо і варыяцый» А. Рэспігі. (Транскрыпцыя для віяланчэлі і аргана зроблена Я. Ксаверыевым і І. Алоўнікавым). Спалучэнне інструментаў аказалася вельмі ўдалым, бо нават у арыгінале твора кампазітар стылізаваў гучанне сімфанічнага аркестра пад арган, каб надаць адценне архаікі, кантрастнае акварэльным фарбам позняга рамантызму. Гэтаму садзейнічае і старадаўні жанр пасакаліі, у якім напісаны варыяцыі.

Закончылі канцэрт «Варыяцыі на тэму Расіні» В. Марціну. Яны былі напісаны нібыта ў процівагу варыяцыям на тую ж тэму Н. Паганіні і сапернічаюць з імі сваёй віртуознасцю. Выканаўцы ўразілі тут канцэртнай яркасцю і тэхнічнай дасканаласцю. Удала была высветлена скерцознасць, закладзеная ў гэтым творы, калейдаскапічнасць эпізодаў, гарэзлівае мільганне цытат з віяланчэльнай літаратуры і нават Dies irae. Твор прысвечаны Г. Пяцігорскаму — сусветна вядомаму віяланчэлісту. Таму невыпадкова на «біс» прагучаў вальс С. Пракоф'ева з балета «Каменная кветка» ў аранжыроўцы Г. Пяцігорскага.

У ігры Я. Ксаверыева пастаянна адчувалася імкненне да эстэтыкі гучання — прыгожага, напоўненага тону. Піяніст І. Алоўнікаў мяккім тушэ і напеўнасцю гуку быццам спаборнічаў з кантыленай віяланчэлі.

Найскладаная праграма, выкананая на высокім эмацыянальным узроўні, зрабіла глыбокае ўражанне. Такія канцэрты выхоўваюць у слухачоў сапраўдную культуру пачуццяў.

Р. НОВІКАВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

Хто там, пад дубам?

(Пачатак на стар. 5).

цыянальна-патрыятычная скіраванасць, між іншым, могуць стаць добрымі прыкладамі і для сучасных народных дэпутатаў беларускага парламента. Таму прывядзём больш поўна яго прамову ў Польскім Сейме 1.07.1924 года пад час разгляду бюджэту Міністэрства Асветы і Рэлігіі («Савецкая Беларусь» за 23 ліпеня 1924 г.):

«Высокі Сойм!.. Польская культурная палітыка на беларускіх землях была даўней і ёсць цяпер палітыкай польшчання беларускага народу. Сучасная польская культурная палітыка на нашых землях ёсьць такой самай, як і быўшая палітыка царская.

Бюджэт Мін. Асьв. і Рэл. ёсьць адбіцьцём падобнай палітыкі і яе аружжам. Бюджэт гэты ўсім сваім цяжарам звярачаецца проціў культуры беларускага народу, які ў сучаснай Польшчы сягае аж за два мільёны на прасторы больш як 100 000 кв. км. На гэтым этнаграфічна-беларускім прасторы, на якім элемент польскі зусім нязначны, бо не становіць нат і 10 проц. усёй люднасці, польская асьветная палітыка бярэ пад увагу толькі культуру польскую.

Беларускія школы, будаваньне якіх пачалося пры царскай *няволі праз пачынальнікаў* беларускага руху — праз нашага слаўнага песьняра Якуба Коласа, вядомага публіцыста Лёсіка і інш., якія за сваю любоў да роднай культуры пакутавалі ў турмах і ў далёкай і сьцюдзёнай Сібіры, — гэтыя школы далей разьвіліся ў 1915-18 гг. падчас нямецкай акупацыі. У гэтым часе паўстала да 300 беларускіх пачатковых школ, а з іх да 150 ўваднэй толькі Гародзеншчыне. Паўстала тады беларуская вучыцельская сэмінарыя ў Сьвіслачы, гімназія ў Будславе і ў Наваградку.

...Польскае панаванне на нашых землях, рэч ясная, узрасло найбольш пасля 18.III.1921 г. (Рыжскі Трактат) і пасьля 10.III.1922 г., калі сталася нібы дабравольнае прылучэнне Віленшчыны да Польшчы. (Галасы: Што гэта значыць: нібы?). Бо не дабравольна, а пад прымусам. (Галасы: Як гэта не дабравольна? Гэта ж пастанавіў Сойм Віленскі!) Сойм быў аднабокі, без учасьця беларусаў, ліцьвінаў і жыдоў, — Сойм гэты мы байкатавалі. На гэтых гістарычных фактах змацавалася і польская палянізацыйная палітыка; у 1922 г. беларускіх школ ужо блізу няма зусім.

...1923 г. — закрыты беларускія гімназіі ў Гарадку і ў Нясьвіжы.

Статыстыка 1923-24 гг. беларускае школьніцтва ўжо так малюе: у Вільні 2 школы пачатковыя, у пав. Вялейскім 7, у Дунілавіцкім нешта да 5 і ў Нясьвіскім 1, а разам нешта толькі да 20 школ беларускіх і беларускія гімназіі ў Вільні, Радашковічах і ў Навагрядку. Гімназіі гэтыя прыватныя, ад ураду не атрымліваюць ніякай дапамогі, *а такжа дагэтуль ня маюць правоў*. Такім спосабам урад польскі імкнецца да поўнага разгрому беларускай школы; беларускай культуры.

...Ня менш сумна выглядае на землях беларускіх і справа рэлігійная. Мала таго, што беларусам *католікам пастаянна* накідаецца польскасьць, асьмяшаецца каталіцтва, называючы яго «польскай верай»,—гэтак сама робіцца з царквой праваслаўнай. Грознае зьявішча вв. XVIII-XVIII, зьявішча страшэннай барацьбы рэлігійнай узноў уваскрасае на нашых няшчасных землях. (Голас: І гэта гаворыць ксёндз.) На тое-ж я і ксёндз, каб праўду гаварыў. Бясправўна адбіраюць цэрквы, бясправўна і дзіка выкідаюць з прыходаў праваслаўнае духавенства. (Голас: З цэркваў, ці з касьцёлаў?) Аб касьцёлах не гавару, рэч ідзе аб цэрквах.

...Тым часам згодна з трактатам Вэрсальскім, трактатам Рыскім, згодна з правам прыродным нам слушна належыць: пастаяннае вызначэнне сумаў з дзяржаўных грошай на беларускія школы прапорцыянальна ліку беларускай люднасьці, заснаваньне прынамсі трох беларускіх вучыцельскіх сэмінарыяў і курсаў для ўжо істнуючых беларускіх вучыцеляў хоцьбы ў важнейшых местах, як у Вільні, Горадні, Навагрaдку, арганізаваньне вучыцельскага інстытуту дзеля прыгатаваньня вучыцеляў *для беларускіх* сярэдніх школаў, заснаваньне сеткі беларускіх пачатковых школаў прапорцыянальна ліку беларускай люднасьці, дзяржаўнае ўтрымліваньне беларускіх гімназіяў у Вільні, Радашковічах, Навагрaдку і прызнаньне ім правоў, арганізаваньне катэдры беларускай мовы і літаратуры, гісторыі і геаграфіі Беларусі ў Віленскім унівэрсытэце, пераданьне кіраўніцтва беларускай школай у рукі адумыслова для гэтага створанай беларускай адміністрацыі, забясьпечаньне хоць раз вольнасьці рэлігіі і сумленьня.

Урэшце лічу няславай для майго народу пастаянна гнуцца і выпрашваць панскай ласкі, бо панская ласка на рабым кані езьдзіць. (Воплескі на крэслах народных меншысьцяў). Веру моцна, што Нэмэзія гісторыі ўсё-ж станецца прыхільнай і для нашага народу, і што сам беларускі народ сваёй уласнай сілай абароніць свае правы і сам здабудзе ўсё тое, што яму слушна належыцца. (Воплескі на крэслах народных меншысьцяў.)».

Каментарыяў, як кажуць, не патрэбна. Цяжка знайсці словы, якія б перадалі ўсю павагу да адных з пачынальнікаў нацыянальнага адраджэння беларускіх святароў Адама Станкевіча, Кастуся Стэповіча (Казіміра Сваяка), Аляксандра Астрамовіча (Андрэя Зязюлі) і іншых, якія вялі пастырскую працу на беларускай мове, абуджалі самасвядомасць народа, надавалі беларускі характар царкве на Беларусі. Зоркі іх жыцця і смерці будуць заўсёды свяціць тым, хто хоча славіць Бога ў роднай мове і служыць Айчыне.

А ПАВАЖАНЫМ ПУБЛІЦЫСТАМ, па матэрыялах якіх рыхтуюцца (мо самі і рыхтуюць?) тэндэнцыйна-прапагандысцкія лістоўкі і плакаты, хацелася б напрыканцы нагадаць: падкопваць карані і абтрасаць карону дуба, на жалудах якога вы ўзгадаваліся, сама меней неэтычна. Без каранёў, галінак і лісця шумлівае дрэва жыцця ператвараецца ў мёртвую сухастоіну. І калі мы не хочам духоўнага самавынішчэння, нельга зводзіць усю гісторыю чалавецтва да гісторыі КПСС, а гісторыю Беларусі да гісторыі КПБ, бо ў адваротным выпадку атрымліваецца, як у байцы І. А. Крылова.

Свинья под Дубом вековым
Наелась желудей досыта,
до отвала;
Наевшись, выспалась под ним;
Потом, глаза продравши,
встала
И рылом подрывать у Дуба
корни стала.

Валерый ГЕРАСІМАЎ,
галоўны бібліёграф
Урадавай бібліятэкі БССР
імя А. М. Горкага.

Ганарар за артыкул аўтар просіць перавесці на рахунак Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

«...Жыць у дружбе нам і міры»

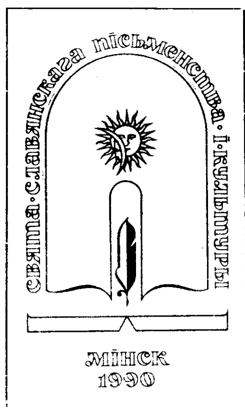

НА ПАКЛОН ДА КУПАЛЫ

Удзельнікі свята не маглі не прыйсці да помніка неўміручаму Янку Купалу. Яны прыйшлі сюды, каб пакласці да падножжа манумента кветкі — знак павагі і ўдзячнасці да вялікага сына гэтай славянскай зямлі і тутэйшага народа.

А ў суботу, у Дзень горада, ля помніка песняру адбылося традыцыйнае ўжо свята паэзіі.

Старшыня Беларускага аддзялення Міжнароднага фонду славянскага пісьменства і славянскіх культур С. Законнікаў, паэты А. Вярцінскі, А. Лойка, Н. Загорская, А. Пісьмянкоў, У. Паўлаў, Я. Хвалей чыталі свае творы, гаварылі аб тым, што правядзенне Свята славянскага пісьменства і культуры ў Мінску — яшчэ адно пацвярджэнне вяртання беларускага народа да сваіх славянскіх вытокаў, каранёў. Знамянальна, што яно праходзіць у час новай хвалі нацыянальнага Адраджэння, якая выклікала абуджэнне свядомасці народа, яго жаданне, кажучы Купалавымі словамі, «людзьмі звацца».

КНІГА— ПАСЛАНЕЦ МІРУ

Вялікая, у адмыслова аформленых вокладках шасцітомная «Гісторыя Балгарыі», вядомая Кірыла-Мяфодзіеўская энцыклапедыя, альбомы пра ўчарашні і сённяшні дзень Балгарыі, пра яе мастацтва... Поруч — дзесяткі паэтычных зборнікаў, якія сведчаць, што балгарскі чытач любіць і шануе паэзію...

Гэтыя і многія іншыя выданні прадстаўлены на выстаўцы балгарскай кнігі, што напярэдадні свята адкрылася ў Мінску ў Доме кнігі.

Было што адабраць нашым сябрам для гэтай прадстаўнічай экспазіцыі. У Балгарыі ж працуе 28 выдавецтваў, якія штогод выпускаюць да 4 тысяч назваў кніг. Сярод іх перакладная літаратура займае ажно 500 назваў! Ёсць чаму павучыцца, ёсць што пераняць.

Адкрываючы выстаўку, пісьменнік Слаў Хрыста Караславаў зазначыў, што і ў век найвыдатнейшых навуковых адкрыццяў самым вялікім тварэннем чалавечага генія застаецца кніга. Ён нагадаў выслоўе балгарскага мысліцеля IX стагоддзя К. Прэслаўскага: «Без кніг народы голыя».

— Перааацаніць значэнне друкаванага слова, кнігі па-ранейшаму нельга, — гаварыў С. Караславаў. — Радыё перадае дакладна падзею сённяшняга дня, тэлебачанне можа падаць кавалак чалавечай драмы, кіно — расказаць пра лёс людскі. Мы ўсё гэта будзем нейкі час памятаць. Кніга ж гаворыць з намі заўсёды, ад маленства да смерці. Несучы вялікую пазнавальную інфармацыю, яна застаецца свайго роду пасланцом міру, напамінаючы, што людзі павінны захаваць жыццё і зямлю, перадаць яе ў спадчыну нашчадкам.

На выстаўцы прадстаўлены і кнігі беларускіх пісьменнікаў у перакладзе на балгарскую мову. Толькі апошнім часам у Балгарыі выдадзены творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Васіля Быкава, Максіма Танка, Ніла Гілевіча і іншых аўтараў.

Хлеб соль гасцям.

ПРАЗ АЧЫШЧЭННЕ ДА ДУХОЎНАЙ ЕДНАСЦІ

У рамках Свята славянскага пісьменства і культуры ў Доме літаратара прайшоў «круглы стол». Гаворка за ім ішла аб еднасці славянскіх культур і літаратур, аб бедах і нягодах, што абрыньваліся і абрыньваюцца на вялікі славянскі дом, аб тым, што трэба зрабіць, каб стаяў ён на зямлі доўга і надзейна.

Прайшоў ён, не ў прыклад многім ранейшым падобным мерапрыемствам, досыць востра, напал спрэчак падымаўся высока, гучалі ўзаемныя папрокі і крыўды... Вось, напрыклад, прыгадаем такі момант. Голас «старэйшага брата» ў абарону рускай мовы быў, вядома, але хіба ж беларуская, украінская мовы... не ў горшым становішчы? Хіба не выцясняе іх руская мова?

У «круглага стала», адным словам, аказаліся вуглы. Зрэшты, мо гэта і добра, бо — не гучалі за ім прапісныя ісціны, не прыпадносіліся яны як адзіна правільныя, прытым у апошняй інстанцыі. Удзельнікі гаворкі рэзалі, так бы мовіць, праўду-матку ў вочы, хоць часам яна была і не надта прыемнай.

Вось паасобныя фрагменты гэтай гаворкі, якую вёў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Васіль Зуёнак на пару са старшынёй праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынавым.

Пра неабходнасць дабудоўвання агульнаславянскага дома гаварыў Уладзімір **Крупін**. Гэта асабліва важна сёння, адзначаў ён, бо ўсё «совестливое», народнае цяпер забыта. Адбываецца пераацэнка многіх маральных, духоўных каштоўнасцей і, на жаль, не заўсёды ў лепшы бок, тое, што прыпадносіцца ўзамен, часам вельмі далёкае ад народных традыцый, ад сапраўднай духоўнасці. Таму і важна, падкрэсліў вядомы рускі пісьменнік, аб'яднацца на глебе агульнаславянскіх ідэй, усяго таго, што лучыць нашы народы.

У. Крупін падараваў Саюзу пісьменнікаў Беларусі дошку ад іконы, на якой напісана пасланне Фонду славянскага пісьменства і культуры — дошку ад іконы, знявечанай, знішчанай сучаснымі варварамі-рабаўнікамі. Ён зачытаў гэтае пасланне-зварот да ўсіх славян і найперш да беларусаў, каму ён адрасаваны:

«Браты-славяне!

Вялікія пакуты аб'ядноўваюць нашы лёсы, і вышэйшым помыслам суджана нам захоўваць веру, мову, зямлю! З гэтай зямлі мы выйшлі, у гэтую зямлю мы пойдзем, гэтая зямля будзе захоўваць памяць аб нас, як захоўвае яна памяць аб нашых вялікіх продках!

Будзем жа вартыя яе!

І не парушым гармонію нашай зямлі, яе адзінства, яе прыгажосці, яе духоўнасці!

У гонар Свята славянскага пісьменства і культуры ў Мінску — аддзяленне Фонду славянскага пісьменства і культуры ў Малдавіі.

24 мая 1990 года».

Душа чалавека, сказаў балгарскі пісьменнік Васка **Жэкаў**, заўсёды адпачывае ў храме, але ж літаратура якраз і з'яўляецца такім духоўным храмам. Сёння славянская душа, па сутнасці, упершыню пачынае па-сапраўднаму разнявольвацца. Разам з тым трэба памятаць і аб іншым. Пачынаючы жыць у новым агульным еўрапейскім доме, працягваў В. Жэкаў, мы, славяне, не павінны забываць адзін пра аднаго. Раз'яднаным, абасобленым нам будзе вельмі цяжка. Аб'ядноўвацца неабходна на агульнай глебе, звяртаючыся да гісторыі, памятаючы наказы Кірылы і Мяфодзія аб духоўнай еднасці і брацтве.

Праз ачышчэнне — да духоўнай еднасці. Гэтую думку балгарына прадоўжыў паляк — кіраўнік польскай дэлегацыі, намеснік міністра культуры Польшчы Міхаіл **Ягела**. Ён прыгадаў нядаўні час, калі польская літаратура прыходзіла да чытача, у тым ліку і да замежнага, не ў сваім поўным выглядзе, калі па-за ўвагай заставаліся каталіцкія, падпольныя выданні, калі не згадваліся ў кантэксце польскай літаратуры творы пісьменнікаў-эмігрантаў.

Галоўны рэдактар польскага часопіса «Знак» Стэфан **Франкевіч** успомніў, як гады з чатыры назад быў канфіскаваны цэнзурай нумар іх часопіса, прысвечаны культуры Беларусі, Украіны і Польшчы. Спачатку ніхто не мог зразумець прычыны такой акцыі. А пасля высветлілася, што адзін украінскі прафесар асмеліўся выказаць думку, што ўкраінская культура ўяўляе сабой свайго роду сінтэз дзвюх культур—усходняй і заходняй. Якую крамолу ўбачылі ў гэтых развагах? Пільныя цэнзары ўбачылі не больш не менш, а пагрозу рускім інтарэсам: хтосьці здольны сумнявацца, што на ўкраінскую культуру, акрамя рускай, аказвалі ўплыў яшчэ і іншыя культуры!

Як не пагадзіцца тут з пажаданнем украінскага пісьменніка Валерыя **Шаўчука**: «Больш адчуваць самабытнасць кожнай культуры». Цікавая і яго прапанова адносна таго, каб выпрацаваць свайго роду этычныя акты, калі справа тычыцца агульных помнікаў літаратуры і культуры.

А што тычыцца згаданых узаемных папрокаў, згаданых у пачатку, дык і яны былі, самыя розныя, прытым, аж да такіх, які прагучаў у выступленні маскоўскай паэтэсы Раісы **Раманавай**: яна прыгадала што ў час аднаго з Шаўчэнкаўскіх святаў у Адэсе не далі слова рускаму паэту Аляксею Маркэву.

Пэўна, мае рацыю У. Крупін, які ў чарговы раз узяў слова і зазначыў, што не рускі народ вінаваты ў такіх паскораных тэмпах русіфікацыі, што праводзілі яе не сяляне, не рабочыя, а чыноўнікі, прадстаўнікі таго ж партыйна-бюракратычнага апарату, і сярод іх былі і беларусы, і ўкраінцы.

З гэтым пагадзіўся і айцец **Фёдар** з Сергіева-Пасада. Не там мы шукаем ворагаў, дзе іх трэба шукаць, заўважыў ён. Ні рускія, ні ўкраінцы размежавання не хочуць, не жадаюць яго.

У выступленні айца Фёлара прагучала сапраўдная ода рускай мове, у тым ліку і старарускай, славянскай, якая на яго думку, трэніруе памяць, нават зрок, гэта свайго роду алгебра, якая вядзе да пазнання свету.

Усё гэта так, аднак жа... Ці можна пагадзіцца з айцом Фёдарам, што малебен неабходна праводзіць толькі на рускай мове? А як быць з іншымі мовамі, той жа беларускай, якая, хоць і з цяжкасцю, але нарэшце прыходзіць у асобныя храмы? Ці не прыніжэнне гэта, няхай і падсвядомае, іншых славянскіх моў, што бытуюць на тэрыторыі краіны?

У абарону беларускай мовы у тым ліку і як мовы царкоўнай, выступіў Адам **Мальдзіс**. «У чым жа прычына, чаму мы адзін аднаго не разумеем?» — задаў ён пытанне. І сам жа адказаў: «Мабыць, у тым, што на розных стадыях знаходзіцца наша нацыянальная свядомасць». Беларусы, працягваў ён, апынуліся ў самым цяжкім становішчы, хоць наш нацыянальны цягнік пачынаў ісці вельмі хораша. Ды потым нацыянальны грунт быў размыты — паланізацыяй і русіфікацыяй. У гэтым складаным становішчы, у якім апынулася беларуская нацыя, не можа не радаваць тое, што і царква павярнулася да беларускага народа. Слова

(Працяг на стар. 14).

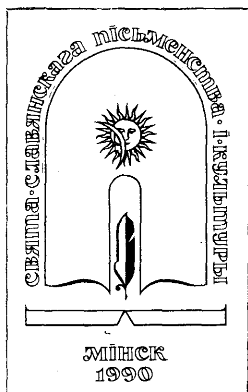

«...ЖЫЦЬ У ДРУЖБЕ НАМ І МІРЫ»

(Пачатак на стар. 13).

божае ўсё ж, відаць, на роднай мове даходзіць да людзей лепш.

Гаварыў А. Мальдзіс і аб выданні культурнай спадчыны. Рабіць гэта лепш за ўсё з дапамогай сяброў, сумеснымі намаганнямі, бо ў нас шмат агульнага. І не дзяліць трэба нешта паміж сабой, а шукаць тое, што збліжае, яднае.

Свята славянскага пісьменства і культуры назваў святам славянскага яднання і Сяргей **Шуртакоў**. Гэта свята духоўнае, заўважыў ён, і нарадзілася яно не па ўказцы зверху, а па ініцыятыве тых, каго турбуе лёс славянскіх народаў, іх культур.

І не толькі славянскіх. Пра гэта сведчыла выступленне кіраўніка латышскай дэлегацыі пісьменніцы Інары **Клекерэ**: «Мы шмат атрымалі ад свята пісьменства... Упэўнена, што ад яго нямала возьмуць і эскімосы, і якуты, і бураты, і прадстаўнікі іншых народаў».

●

Сапраўды, праблемы нацыянальнага адраджэння тычацца не толькі славянскага свету. Сёння многія народы сутыкнуліся з неабходнасцю духоўнага адраджэння, вяртання пачуцця сваёй нацыянальнай годнасці.

Пра гэта ішла гаворка і ў час сустрэчы, што адбылася ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі. Разам сабраліся балгарскія і югаслаўскія госці, прадстаўнікі духавенства, супрацоўнікі Генеральнага консульства НРБ у Мінску, актывісты Беларускага аддзялення таварыства савецка-балгарскай дружбы.

Удзельнікаў свята, усіх прысутных вітаў старшыня праўлення БелТКС А. Ваніцкі. Вядомы беларускі балгаразнаўца, прафесар Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна Д. Мельцар прыгадаў найбольш важныя моманты брацтва нашых народаў, гаварыў аб сувязях НРБ і Савецкага Саюза.

Сустрэчы членаў афіцыйных дэлегацый і гасцей свята прайшлі таксама на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна, у інстытуце культуры, у Мінскім епархіяльным упраўленні, у Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна, у творчых саюзах мастакоў, кампазітараў, кінематаграфістаў.

Дэлегацыі з Балгарыі, Югаславіі, Чэхіі, Славакіі, Польшчы, Латвіі, Эстоніі, РСФСР, Украіны разам з беларускімі пісьменнікамі наведалі многія мінскія школы, дзе прайшоў урок «Роднае слова».

МОВА, ЗРАЗУМЕЛАЯ ЎСІМ

Хвіліны лучнасці людской перажываліся ў тыя святочныя дні асабліва кранальна і ўрачыста, бо поўніліся яны музыкай. Нічога, быццам бы, тут і дзіўнага: святам жа заўсёды спадарожнічае музыка. Аднак гэтым разам яна была не толькі спадарожніцаю цырымоній ды ўрачыстасцей, яна нярэдка выходзіла на пачэснае месца гаспадыні святкаванняў — поруч з добрым і мудрым словам.

Музыка жывіла малітву праваслаўных, што сабраліся на літургію ў Мінскім Кафедральным саборы, акрыляла душы самых розных людзей, што слухалі малебен ля яго муроў — у памяць святых роўнаапостальных Мяфодзія і Кірылы, першанастаўнікаў славянскіх. Яна гучала ў вечных радках Свяшчэннага Пісання, прамоўленых магутным пявучым голасам беларускага мітрапаліта Філарэта. Яна была ў звонкіх бомах — з царкоўных купалоў, у малітоўных спевах хораў (мітрапалічага пад кіраўніцтвам рэгента Л. Ракіцкага, Дзяржаўнага камернага пад кіраўніцтвам І. Мацюхова) — удзельнікаў набажэнства, якое цесна пераплялося з агульнакультурным святам.

З Кафедральнай плошчы свята рушыла на старую ўтульную вуліцу, што вядзе да храма. Вуліца прыняла ў гэты дзень імя Кірылы і Мяфодзія, на ёй адбываўся рытуал адкрыцця мемарыяльнай дошкі з выявай вялікіх асветнікаў. І зноў луналі духоўныя спевы — хорам Дзяржтэлерадыё БССР кіраваў яго натхнёны маэстра В. Роўда...

Музыка сустракала велічнае шэсце да помніка Перамогі, узлятала над плошчай перагудам званоў ды харавым шматгалоссем. Яна ўладарыла ў зале тэатра оперы і балета, дзе адбывалася ўрачыстае адкрыццё свята з вялікім канцэртам, дзе назаўтра ладзілася дабрачынная праграма (сярод многіх удзельнікаў — сімфанічны аркестр з Балгарыі і фальклорны ансамбль са Славеніі, народныя артысты СССР С. Данілюк і А. Вядзернікаў, вядомы квартэт імя А. Барадзіна і Дзяржаўны ансамбль танца БССР) — у фонд рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры Полацка.

Музыка выйшла на праспекты, у паркі, бо без яе якое ж было б свята горада — а яно прыйшло ў Мінск мінулай суботаю, дадаўшы (гэтаксама, як і заключны акорд у Вязынцы) штрыхі самабытнасці і дэмакратычнасці да Дзён славянскай культуры...

Што і казаць, без ее свята культуры, як і культуру ўвогуле, проста немагчыма ўявіць. А славянская культура — гэта і шматвяковая культура хрысціянства, і неадлучная ад яе духоўная музыка. Невыпадкова фестываль духоўнай музыкі стаўся асобным радком агульнай праграмы. На сцэне філармоніі побач выступалі гаспадары і госці: сімфанічны аркестр з балгарскага горада Шумэн пад кіраўніцтвам дырыжора І. Вульпэ, шырмаўская капэла пад кіраўніцтвам Л. Яфімавай, дарkoўны мужчынскі хор Масkoўскага патрыярхата «Древнерусский распев» (рэгент А. Грындэнка) і Камерны хор Гомельскай абласной філармоніі (кіраўнік А. Сакалова), расійскі ансамбль «Русский партес» (кіраўнік І. Жураўленка) і Мінскі дзяржаўны камерны хор (кіраўнік І. Мацюхоў)... Выкананыя творы складаліся ў своеасаблівую анталогію: ад старажытнабеларускіх кантаў да балгарскай сімфанічнай музыкі XX стагоддзя, ад найдаўнейшых праваслаўных распеваў да незвычайнай для заходнееўрапейскай класікі араторыі М. Гайдна «У гонар Кірылы і Мяфодзія», ад культавых твораў Д. Бартнянскага, П. Часнакова, А. Архангельскага да літургіі П. Чайкоўскага, С. Рахманінава...

Прамовы, віншаванні, вершы, што гучалі ў тыя дні на розных мовах, былі досыць зразумелымі братам-славянам без перакладу, і шчырае слова яднала людзей. Музыка, якую нездарма завуць моваю душы, зразумелаю кожнаму чуйнаму чалавеку, мацавала гэтую паразумеласць ды яднанне людскіх сэрцаў.

«Круглы стол» у Доме літаратара

«ВЯРТАННЕ Ў ЕЎРОПУ»?

Выставы твораў мастацтва — традыцыйная аздоба ўсялякіх фестываляў, сімпозіумаў і канферэнцый па пытаннях культуры, творчых сустрэч. Зразумела, што Свята славянскага пісьменства і культуры таксама не магло без іх абысціся. У Палацы мастацтваў — экспазіцыя да 45-й гадавіны Вялікай Перамогі (пра яе «ЛіМ» паведамляў на пачатку мая), у мастацкім музеі — «Мастацтва Рэнесанса на Беларусі» (жывапіс, матэрыяльная культура, кнігі) і экспазіцыя мастацтва старажытных беларускіх гарадоў (археалагічныя знаходкі), у Дзяржаўным музеі — выстава «Біблія», а таксама экспазіцыя беларускіх музычных інструментаў, і ў зале БелНДІТІ, што на праспекце Машэрава, — выстава славянскай графікі. Кожная з прыгаданых экспазіцый адлюстроўвае пэўны пласт беларускай культуры, а разам ствараюць уяўленне аб месцы і ролі Беларусі ў агульнаславянскім культурным працэсе. Відавочна, і выставы пра тое гавораць, што ў часы Рэнесанса, у эпоху Скарыны роля гэтая была больш важнай, а месца — пачэсным.

Сёння наша культура ў крызіснай сітуацыі. У выяўленчым мастацтве яшчэ моцныя пазіцыі афіцыёзу, многія мастакі заняты распаўсюджваннем праз свае творы ідэалагічных міфаў часоў сталіншчыны і застою (выстава ў Палацы мастацтваў). Ёсць і маладая мастацкая плынь. Яе прадстаўнікі занепакоены крызісам у культуры і сацыяльным жыцці. Але пакуль грамадска-палітычная сітуацыя ў рэспубліцы не дазваляе ім у поўнай меры рэалізаваць свае патэнцыяльныя здольнасці. Гэта асабліва добра відаць на фоне мастацтва Балгарыі, Чэхаславакіі, Польшчы, іншых славянскіх краін, дзе грамадскія працэсы адбываюцца ў больш радыкальных формах, чым на Беларусі. Там аднаўленне агульначалавечых каштоўнасцяў, «вяртанне ў Еўропу» — дзяржаўная палітыка, у нас пакуль што — высілкі энтузіястаў.

На выставе славянскай графікі (экслібрыс, графіка малых форм) добра глядзяцца творы А. Кашкурэвіча, М. Селешчука, мастака з Брэста Г. Вяля. Гэта тое, што, так бы мовіць, не сорамна везці ў Еўропу. Вартыя ўвагі аркушы У. Басалыгі з яго новага цыкла «Беларуская азбука». Але яны не для гэтай выставы. Вельмі цяжка ўпісаць аркушы «манументальных» памераў у экспазіцыю мініяцюр. Астатнія беларускія ўдзельнікі выстаўкі, як мне падалося, увогуле падышлі да яе фармальна, прапанаваўшы ў экспазіцыю першае, што трапілася на вочы ці пад руку, не падумаўшы, як іх работы будуць глядзецца побач з творамі паважаных у Еўропе майстроў, як будзе выглядаць у такім выпадку Беларусь.

Югаславія, Польшча, Чэхаславакія, Балгарыя, лужыцкія сербы (сорбы) з ГДР, Расія, Украіна, зразумела — Беларусь — такая геаграфія выставы. Тут аматару мастацтва ёсць што паглядзець, а прафесіяналу ёсць чаму павучыцца. Адзначу, што мастакі замежжа ў сваёй творчасці больш разняволеныя. Відаць, што на іх не ціснe ўнутраны цэнзар, не гаворачы пра знешняга, што яны, у прыватнасці, бачаць розніцу паміж эротыкай і парнаграфіяй (наш глядач, ды часам і сёй-той з мастакоў, па-ранейшаму лічыць, што гэта сінонімы).

Колькі слоў пра святочнае афармленне горада і арганізацыю свята ў Мінску. Наша сталіца няблага прыстасавана для таго, каб праводзіць у ёй ваенныя парады, усесаюзныя піянерскія ці камсамольскія зборы, злёты стаханаўцаў ці ветэранаў вайны. Тут і адпаведныя дэкарацыі — абеліск на плошчы Перамогі, помнікі Леніну і Дзяржынскаму, абеліск на праспекце Машэрава, шырокі праспект і гэтак далей. І зусім нязручны Мінск для правядзення таго ж Свята славянскага пісьменства і культуры. Наша сталіца не мае агульнагарадскога, а значыць і агульнанацыянальнага (сталіца!) культурнага асяродка. Усе найбольш выгодныя кропкі ў горадзе заняты такімі будынкамі, як гмах ЦК КПБ, Дом урада, МУС і КДБ БССР, Дом афіцэраў, ЦК камсамола Беларусі, штаб ваеннай акругі, Дом палітасветы і гэтак далей. Архітэктары парупіліся, каб ацалелыя храмы былі ці перабудаваны ці забудаваны так, што іх не відно.

«Святочнае набажэнства на плошчы ля кафедральнага сабора» — пісалі газеты. Трэба вялікая фантазія, каб назваць гэты «пятачок» каля храма плошчай. (А калісьці ў Менску была Саборная плошча.) Набажэнства ўспрымаецца не вельмі святочна, калі гледачы вымушаны церціся спінамі аб брудны плот, пастаўлены Метрабудам.

Уже дзень як ішло свята, а над калонамі ўвахода ў парк Горкага толькі пачалі ладзіць транспарант з надпісам па-латыні і па-беларуску «Напісанае

Свята ў Вязынцы

застаецца. Ф. Скарына». Я палічыў патрэбным умяшацца і нагадаць прысутнаму пры гэтым чалавеку з адміністрацыі парку, што словы гэтыя не Скарынавы, што гэта лацінскае выслоўе мог скарыстаць Мікола Гусоўскі ў сваёй «Песні пра зубра»... На што пачуў адказ: «Ну а Скорина за ним повторил». Праўда, на наступны дзень подпіс «Ф. Скарына» быў замазаны...

ДА СУСТРЭЧЫ НА СМАЛЕНСКАЙ ЗЯМЛІ!

Два апошнія дні свята былі насычанымі на падзеі. Каб расказаць пра іх больш-менш падрабязна, давялося б да шаснаццаці старонак нашай газеты выпусціць таўставаты дадатак. Але свята — ужо гісторыя, таму давайце коратка прыпомнім хоць сёе-тое.

У суботу, 26 мая ў рамках Свята славянскага пісьменства і культуры ў сталіцы рэспублікі нага крыжа на беразе рачулкі —сімвала еднасці зямлі і нябёсаў — да гары Ярылы. Там у сваім кругазвароце жывуць людзі сваім жыццём, якое існуе на гэтым свеце безліч стагоддзяў. Князь і Князёўна разам з народам святкуюць гуканне вясны і вялікодны дзень. Святочны вялікодны пірог, як эстафету неўміручасці жыцця, яны перадаюць нам, сённяшнім людзям. Пасля ўсе накіраваліся да сцэны, дзе іх вітаў хор. Тут свята «перасяляецца» на сцэну.

Такі сцэнарый свята падтрымалі рэжысёры Белдзяржфілармоніі Сяргей і Ніна Осіпавы. Гэта было жаданне паказаць нашы вытокі і карані, ажывіць нашу страчаную памяць. Што ж, можна толькі парадавацца, што ў нас сёння з'яўляюцца такія рэжысёры.

Пасля на сцэне адбыўся вялікі канцэрт, у якім удзельнічалі вядомыя нашы калектывы, у тым ліку Дзяржаўны народны хор і Дзяржаўны ансамбль танца БССР. Убачылі мы на сцэне пасланцоў Расіі і Украіны, Югаславіі і Балгарыі, рэспублік Прыбалтыкі.

В. БЯЛОЎ, В. РАСПУЦІН, І. ЧЫГРЫНАЎ і міністр культуры БССР Я. ВАЙТОВІЧ.

Выступае Генеральны консул НРБ С. ФЕРДАЎ.

прайшло свята горада «Мінск-90». Мерапрыемствы, кажучы той мовай, праходзілі ва ўсіх 9 раёнах горада. Так, жыхары сталіцы ўбачылі ў парку імя 50-годдзя Вялікага Кастрычніка свята народнай песні, у парку імя 900-годдзя — свята кнігі, у парку імя М. Горкага — тэатралізаванае прадстаўленне для дзяцей і падлеткаў. На пляцоўцы каля Палаца спорту працавалі «Беларускі кірмаш» і «Ярмарка рамёстваў».

У гэты ж дзень дэлегацыі наведалі старажытныя беларускія гарады Полацк і Тураў, дзе былі закладзены помнікі беларускім асветнікам Сімяону Полацкаму і Кірылу Тураўскаму.

Закрыццё Свята адбылося ў нядзелю 27 мая ў Вязынцы, на зямлі вялікага песняра беларускага народа Я. Купалы. З раніцы збіраліся людзі з Мінска і Маладзечна, з навакольных вёсачак у гэтым жывапісным куточку зямлі беларускай, каб паглядзець на вялікае фальклорна-тэатралізаванае свята.

...З купалаўскай жывой крынічкі выходзяць мудры Князь і прыгажуня Князёўна са сваёй світай і крочаць па велічнай зямлі, і ідуць яны каля драўля-

У паэтычнай частцы свята «Роднае слова» свае вершы прачыталі як беларускія паэты В. Зуёнак, С. Законнікаў, Н. Загорская, так і нашы госці В. Смірноў і Р. Раманава (РСФСР), С. Яновіч (Польшча) і інш. Намеснік старшыні Усесаюзнага фонду славянскай пісьменнасці і культуры Ю. Мядзведзеў уручыў шэсць іменных прэмій і медалёў фонду беларускім студэнтам і аспірантам, якія праяўляюць асаблівую цікавасць да славістыкі.

Паплыў над Вязынкай звон, велічны і развітальны. На сцэну падняліся міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч і госці са Смаленска. Ім, нашым суседзям, была перададзена «Славянская грамата» — сімвалічная эстафета свята, якое на наступны год адбудзецца на смаленскай зямлі.

А над Вязынкай плыла і плыла музыка званоў. Яе выконваў ленінградскі фальклорны тэатр «Перазвон».

Да новай сустрэчы на Смаленскай зямлі!

ДЫЯЛОГ

Шчаслівы той мастак, якому дадзена адчуць і ўвасобіць у сваіх творах духоўныя каштоўнасці свайго часу. Сяк-так адлюстраваць матэрыяльны свет больш-менш здольны кожны, хто крыху ўмее маляваць. Цяжэй асэнсаваць глыбінны змест падзей і з'яў. Думаю, да такіх шчаслівых творцаў належыць і Аляксей Марачкін. Не стану драматызаваць біяграфію мастака, скажу адно: доўгі час ягоныя палотны жылі нібыта ў «чужым», нават «агрэсіўным» асяроддзі. Я маю на ўвазе застойныя мастацкія выставы, дзе цараваў так званы «сацыяльны заказ», дзе галоўным героем быў трафарэтна-ўсяраднены. Здавалася, што Скарына, Рагнеда, Вітаўт трапілі сюды выпадкова. Па сутнасці, на той час так і было.

Дзякуй богу, час мяняецца. Дакладней, мяняюцца людзі, а разам з імі і час. Сёння, думаючы пра будучыню, мы ўсё часцей звяртаемся да мінулага, зніtoўваючы ў сваёй свядомасці тое, што было і што яшчэ будзе. Можа, пра гэта і вядуць дыялог людзі Адраджэння — беларус Скарына і швейцарац Парацэльс...

П. ВАСІЛЕЎСКІ.

P. S. Ганарар за карціну А. Марачкін перадаў на будаўніцтва помніка Першадрукару ў Мінску.

Раман ЛУБКІЎСКІ

Прытча пра Скарыну

Твая вывва з Бібліі, Скарына,
Сышла да нас...
Няйначай сам Гасподзь
Сказаў: — Ідзі, скары навек нявінна
Славянства словам. Зробіш — зноў прыходзь.

Скарына моўчкі слухаў ля варштата,
Хадзіў варштат, рыпеў, як калаўрот.
«Славянскі люд... Наўкол зямлі багата,
На ўсёй зямлі найбедны — мой народ.

І місію гасподнюю з сутоння
Пачну, бо цемра не ўцячэ сама...»
Не ведаў сам: спускаецца ў прадонне,
У пекла, скуль звароту ўжо няма.

За краем край абходзіў. Пакаленне
За пакаленнем. І за родам род.
А па дарозе выбіраў каменне
І сілкаваў сяян у недарод.

І так вякамі. Па ламю, па прыску.
І кніжкі нёс. І людзям раздаваў.
— Ну, можа, годзе. Адпачні, Францыску, —
Усявышні мовіць.
— Божа мяне збаў!

Куды я ні падамся, цягнуць рукі
За хлебам, не за кніжкаю, сыны
Майго народа. Лепей мае дрyкі
Ты ў боханы перамяні адны.

— О мой Францыску, правілаў паводзін
Не ведаеш. Ты ў гэткай глыбіні,
Дзе не ўцалее плён душы ніводзін,
Аберне д'ябал плён у камяні.

Ці думаў ты, што будзе з непакоры?
Ці думаў ты, хто твой ацэніць плён?
Глянь: твой народ падсечаны пад корань,
І нават хлеба ўжо не хоча ён.

— Няма праўдзівы, госпадзі, ў народзе.
— Але няма спагады і ў мяне.
Сляпак, і ўсё. Адно ў людской прыродзе:
Злачынца позна каяцца пачне.

— Не ўсе злачынцы, Ойча. Бо злачынцы
Не помняць роду-племя. А яны
Імкнуцца ля спакус прайсці злаўчыцца,
На твары, бачыш, годнасць з даўніны!

— Усё, Францыску, роблена. Фальшыва.
Ты іх не слухай, а пагавары
Па-свойму з некім з іх...
Ім уласціва
Спадманлівасць і знізу, і згары.

— Няпраўда, божа! — Што ж, пераканаю!
Ніжэй на век спускайся. І яшчэ!
Калі пачуем праўду, я не знаю,
А мовы ўжо не маюць... Не пячэ

Табе, Скарына, тая крыўда з крыўды,
Што да цябе дапала праз вякі?!
Цяпер, мой сыне, што б ні гаварыў ты,
Сам бачыш — немтуры і слепакі!

Ты лекар. Зрошчвай карані з карэннем
І слова прыжыўляй — ты тут мастак, —
Яны цябе абкідаюць каменнем,
З яго і помнік узвядуць. Ось так!

— Не веру, божа. Крыўда крыўду плодзіць,
Зло родзіць зло. А кніга творыць «свет».
І ходзіць па зямлі славянскай, ходзіць
Францыск Скарына.
І яму не след

Ні з д'яблам рупіцца, ні жыць па-боску,
Ён клопатам жыве — народ вучыць,
Дзе здыме кропку, дзе паставіць коску.
І слова размаўляе, не маўчыць.

І назаве яго любы назоўнік,
Ад зайздрасці нябёсы згубяць сон.
Ён гаспадар. Ён лекар. Ён садоўнік.
І што рабіцьме — добра знае ён.

З украінскай пераклаў Рыгор БАРАДУЛІН.

Літва аб'явіла аб незалежнасці. Гэтае паведамленне выклікала вялікую цікавасць і спачуванне ва ўсім свеце. Большасць жа краін, уключаючы нашых еўрапейскіх суседзяў і ЗША, не спяшаюцца адназначна фармуляваць сваю пазіцыю, бо надта ж шырокае кола праблем, выклікане выхадам Літвы з СССР. Сярод іх успамінаюцца тэрытарыяльныя праблемы, якія патрабуюць, на наш погляд, першачарговага ўліку беларускіх інтарэсаў. Аднак ЦК КПБ не бачыць сур'ёзных праблем у беларуска-

Думка чытача

Хто мы і куды ідзем?

Дэнацыяналізацыя беларусаў і падзел іх зямель

літоўскіх адносінах XX стагоддзя, пра што сведчыць зварот да «камуністаў і ўсіх працоўных Літ. ССР», прасякнуты дэкларатыўным інтэрнацыяналізмам. КПБ яшчэ раз пацвердзіла сваю нязменную за апошнія 50 год гатоўнасць ігнараваць інтарэсы свайго народа ў імя інтарэсаў сусветнай рэвалюцыі, сацыялістычнай сістэмы, непарушнага саюза, а таксама ў імя інтарэсаў суседніх дзяржаў (Польшчы, Расіі, Літвы).

Палітыка ігнаравання інтарэсаў беларускага народа мае даўнія традыцыі і вызначаецца даўнім імкненнем Польшчы далучыць да сябе ўсходнія землі. Расія, у сваю чаргу, таксама імкнулася сцвердзіць сябе на заходнебеларускіх абшарах. Паказальным фактарам каланіяльнай палітыкі Польшчы і Расіі ў дачыненні да Беларусі з'яўляецца не толькі тэрытарыяльная экспансія, але і цвёрдае імкненне змяніць этнічную арыентацыю народа (апалячыць ці русіфікаваць), каб сцвердзіцца тут на стагоддзі і абаснаваць сваё «законнае» права на гэтую зямлю і народ. Гісторыя этнагенацыду Беларусі яшчэ не напісана. Пачаты больш за 200 год назад Польшчай, этнагенацыд ужо амаль 200 год праводзіцца Расіяй. Спачатку імперскай, пасля сталінскай і брэжнеўскай. Метад «перапляўкі» беларусаў у палякаў ці рускіх адзін і той. Спачатку адмена беларускай мовы на дзяржаўным узроўні, потым абавязковы перавод школ, царкваў і касцёлаў на больш «распрацаваныя» мовы... Гэткім шляхам на працягу амаль 200 год з беларусаў на беларускіх жа землях узрасталі спачатку тутэйшыя палякі, пасля рускія. Дастатковая нагадаць сузор'е выдатных «палякаў» беларускага паходжання — Касцюшку, Міцкевіча, Манюшку, Агінскага і іншых, каб зразумець, якія вялікія сілы аддаў беларускі народ служэнню польскай ідэі.

Своеасаблівы рэкорд, вартыы кнігі рэкордаў Гінеса, этнічнай пераарыентацыі насельніцтва цэлага раёна — Віленскага—быў дасягнуты ва ўмовах таталітарнага рэжыму за нейкіх сорак пасляваенных год. На сённяшні дзень 92 % насельніцтва Віленшчыны (без Вільні) нібыта складаюць «палякі». Нават «царская турма народаў» была занадта «дэмакратычнай» і не змагла дасягнуць блізкіх да гэтага вынікаў за стагоддзі. Усякі рэкорд, а тым больш «дасягненне» сусветнага ўзроўню не нараджаецца на пустым месцы, без папярэдняй падрыхтоўчай работы, тым больш, што выпеставалі яго не ў магутных Аўстра-Венгерскай ці Расійскай імперыях, а ў маленькай і дружалюбнай Літве. Як гэта здарылася? Нагадаем асноўныя этапы нашай гісторыі.

Вялікае Княства Літоўскае (В. К. Л.), якое існавала некалькі стагоддзяў, было больш славянскай дзяржавай, чым нават сама Расія, паколькі славянскае насельніцтва ў княстве складала ад 70 % да 90 %. Асноўны люд у В. К. Л. былі беларусы. Іх мова была дзяржаўнай. Дый самі беларусы амаль да XX стагоддзя называліся часта літвінамі (згадайце назвы Брэст-Літоўск, Высока - Літоўск, Камянец-Літоўскі). Сучасныя літоўцы ўпаміналіся пад найменнем жмудзіны. Бясконцыя войны з Маскоўскай дзяржавай прывялі да аслаблення В. К. Л. і саюза з Польшчай. Стварылася федэратыўная дзяржава — Рэч Паспалітая. У Рэчы Паспалітай, у адрозненне ад сталінскай папяровай федэратыўнасці рэспублік, мелася вялікая незалежнасць княства ад Польшчы. У гэты перыяд у Еўропе, у тым ліку і ў В. К. Л., адбываліся буйныя рэлігійныя пераўтварэнні: рэфармацыя і контррэфармацыя. Прагрэсіўныя ідэі рэфармацыі знайшлі ўрадлівую глебу ў асобе адукаваных магнатаў княства, дзе здаўна нават простае насельніцтва характарызавалася адсутнасцю фанатызму і рэлігійнай цярплівасцю. У гэтых абставінах аказаўся магчымы пераход значнай часткі магнатаў з праваслаўя ў кальвінізм і іншыя рэлігійныя плыні. Можна здагадвацца, што імкненне Радзівілаў і людзей іх кола сцвердзіць на Беларусі кальвініцкую царкву вызначалася не толькі іх захапленнем ідэямі рэфармацыі, а таксама і разуменнем ролі каталіцызму і праваслаўя ў экспансіі Польшчы і Расіі на абшары В. К. Л. Контррэфармацыя суправаджалася значным пранікненнем на Беларусь езуіцкага ордэна. У езуіцкіх школах разам з каталіцызмам закладваліся першыя цаглінкі паланізацыі насельніцтва. Запушчаны ў XVII стагоддзі каталіцкі этнамлын працуе ажно па сённяшні дзень. Асабліва шчодрым яго «намалотам» вызначаецца XX стагоддзе. Гэтаму спрыяла, у прыватнасці, падтрыманая органамі НКУС татальная русіфікацыя беларускага народа ў 30—80-ыя гады. Беларускае пытанне было блізкае да яго канчатковага «вырашэння». Беларусам заставалася толькі магчымасць зрабіць выбар — пайсці ў «палякі» ці «рускія». Трэцяга дадзена не было, бо раздушаны нечуваным у гісторыі тэрорам народ замоўк, каб знікнуць назаўсёды. Страціўшы мову, сваю слаўную гісторыю і самасвядомасць, ён згубіў павагу да самога сябе, яго дзеці спяшаліся пад чужыя сцягі. Пасля апошняй вайны, як вядома, адбылося масавае перасяленне беларусаў-католікаў у Польшчу. Без усялякіх складанасцяў і эксцэсаў адышлі ад Беларусі Вільня і Віленскі край, а потым і Беласток. На нашых вачах, дзякуючы касцёлу і Літоўскай рэспубліцы, узнік новы «польскі» этнас.

Так, працэс апалячвання на прыкладзе Віленшчыны асабліва яскравы і характэрны. Між тым звернемся да выніку перапісаў пры царызме і пілсудчыне. Не будзем забывацца пра імкненне абодвух бакоў «падправіць» вынікі перапісу па нацыянальнай арыентацыі беларускамоўнага насельніцтва. Таму для вызначэння аб'ектыўных вынікаў іх неабходна разглядаць у гістарычным кантэксце і з улікам міграцыі польскага насельніцтва (калі такая наогул была!) на Беларусь і ў Літву. Аднак такія міграцыйныя плыні з Польшчы ў Літву і Беларусь не зафіксаваны. Акрамя таго, наадварот, маюцца нарматыўныя акты В. К. Л., якія забаранялі перасяленне польскай шляхты ў княства. Перасяленне ж пілсудчыкамі абшарнікаў перад апошняю вайною не надта павялічыла польскае насельніцтва на «ўсходніх крэсах», а потым перасяленцы, як і многія сотні тысяч беларусаў, былі накіраваны ў Сібір і пад курапацкія хвойкі. Поўнае разбурэнне беларускага этнасу на Віленшчыне супадае па часе амаль са стопрацэнтнай русіфікацыяй Мінска і іншых гарадоў Беларусі. Гараджане поўнасцю, а вяскоўцы часткова пачалі размаўляць і думаць на рускай мове. Яны пе вызначэнні нацыянальнай прыналежнасці «згодна Далю» павінны быць аднесены да «рускіх». У адрозненне ад Віленшчыны, у Мінску, здаецца, захоўваліся «правілы гульні» ў беларускае дзяржаўнае ўтварэнне — БССР.

У паслярэвалюцыйны перыяд, пачынаючы з Брэсцкага міру, усе абмеркаванні і рашэнні пра граніцы паміж СССР, Германіяй, Польшчай і Літвой адбываліся не толькі без законных праў беларусаў, але і без удзелу на перамовах іх прадстаўнікоў. Тэрытарыяльныя прэтэнзіі Польшчы і Літвы на беларускія землі не атрымлівалі належнага адпору. Наша зямля аж да сённяшняга дня з'яўляецца прадметам гандлю паміж урадамі Масквы, Варшавы, Каўнаса, а цяпер і Вільнюса. Традыцыйная палітыка маўклівай змовы паміж Польшчай і Расіяй працягваецца. І па сённяшні дзень, як і раней, Масква дэманструе скажонае ўяўленне аб гісторыі Беларусі і Літвы, поўнае няведанне этнічных праблем гэтага краю. Адкуль кіраўніцтву Саюза чэрпаць праўдзівую інфармацыю, калі ў кожнай з суседніх з Беларуссю краін была адпрацавана свая выгадная (польская, расійская, літоўская) канцэпцыя гісторыі беларускага народа. Аднак у аснове кожнай канцэпцыі праглядваецца непрыхаванае імкненне абаснаваць сваё права на беларускую зямлю, на яе мінулае і будучае.

Перабудова і галоснасць дазволілі пачаць пошукі адказаў на самыя злабадзённыя пытанні, што тычацца нашай мінуўшчыны, нашага сённяшняга дня, нашай будучыні.

Хто мы і куды ідзём?

Вяртанне гістарычнай праўды, у прыватнасці, дапаможа нам і нашым братам-«палякам» Віленшчыны ўсвядоміць наша глыбокае крэўнае адзінства як славян і як прадстаўнікоў двюх галін аднаго народа, штучна раздзеленага рэлігійнымі і культурна - палітычнымі бар'ерамі.

Віктар СІЎЧЫК,
доктар фізіка-матэматычных навук.
г. Мінск.

З 4 ПА 10 ЧЭРВЕНЯ

4 чэрвеня. 19.20
«СЫМОН-МУЗЫКА».
Музычна-паэтычная фантазія.

7 чэрвеня. 18.30
Паказвае Гродна.
«НА ПРЫНЁМАНСКІХ ПРАСТОРАХ».
Літаратурна-мастацкі часопіс. У праграме — два сюжэты: знаёмства з дырэктарам Квасоўскага ДК Смагажэўскай Вацлавай Станіславаўнай, кіраўніком харавога калектыву; старажытнае свята Юр'е, запісанае ў вёсцы Збляны Лідскага раёна, — пры ўдзеле фальклорнай групы і народных майстроў.

9 чэрвеня. 10.30
ДЫЯЛОГІ.
Мастацтвазнавец У. Бойка і доктар філасофскіх навук М. Крукоўскі разважаюць аб ролі мастацтва і культуры ў перабудовачным руху.

9 чэрвеня. 13.45
ТЭАТР І ЧАС.
Першы сюжэт прысвечаны 85-годдзю з дня нараджэння С. Станюты; гледачы ўбачаць урывак са спектакля «Страсці па Аўдзею» з яе ўдзелам. Другі — знаёміць з альтэрнатыўным аб'яднаннем тэатральных крытыкаў «Кантрамарка». Апошняя старонка прымеркавана адкрыццю Міжнароднага фестывалю лялечных тэатраў, які адбудзецца ў Мінску з 30 мая па 5 чэрвеня.
Вядзе праграму В. Ракіцкі.

9 чэрвеня. 19.20
Да 500-годдзя Францыска Скарыны.
«ПАДУЯ, ПРАЗ 478 ГОД».
Тэленарыс.
Аўтар сцэнарыя і рэжысёр Б. Бахціяраў.

10 чэрвеня. 14.00
НАШЫ ГОСЦІ.
Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Я. Коласа.

10 чэрвеня. 15.25
Прэм'ера дакументальнага фільма БТ.
«ДА ВАС, СУЧАСНІКІ МАЕ...»
Пра непарыўную сувязь сучаснасці і гісторыі разважаюць акадэмік Д. Ліхачоў і мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі Філарэт. У цэнтры стужкі лёсы двух жанчын — княгіні Рагнеды і княгіні Ефрасінні Полацкай — манахіні-асветніцы.
Аўтары сцэнарыя В. Шавялевіч і С. Тарасаў; рэжысёр В. Шавялевіч, аператар П. Барскі.

10 чэрвеня. 16.25
ЛІРА.
Мастацка-публіцыстычная праграма. Тэма праграмы: «Мы і наш горад». Архітэктура і сённяшні воблік Ленінскага праспекта. Сустрэчы з мастакамі, фатографамі, літаратурнымі крытыкамі, рэжысёрам Б. Луцэнкам.
Вядучы — У. Сцепаненка.

10 чэрвеня. 20.00
ГУЧЫЦЬ АРГАН ПОЛАЦКАЙ САФІІ.
Іграе К. Пагарэлая.
У праграме творы старадаўніх кампазітараў.

10 чэрвеня. 22.45
СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ.
Інфармацыйна-музычная праграма. Перадача з Гродна.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае спачуванне пісьменніку Карласу Шэрману з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и совета Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 06262 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і ахоўы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарская — 32-20-64, бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лідзія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.